

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra Obecné antropologie

Bc. Magdalena Myslivcová

Česká společnost a mateřství

Mikrosonda do názorového světa
postmoderních českých žen

- na příkladu žen mateřského centra X v Písku

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Blanka Soukupová, CSc.

Praha 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 20. května 2009

Bc. Magdalena Myslivcová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce doc. PhDr. Blance Soukupové, CSc. za odborné metodické vedení, cenné rady a připomínky, i za laskavý přístup při individuálních konzultacích k mé diplomové práci.

Dále bych ráda poděkovala svým respondentkám, matkám z mateřského centra v Písku, za ochotu a čas věnovaný rozhovorům.

Obsah

ABSTRAKT	1
ABSTRAKT	1
<i>KLÍČOVÁ SLOVA</i>	1
<i>ABSTRACT</i>	2
<i>KEY WORDS</i>	2
1. ÚVOD	3
1.1. CÍLE PRÁCE	3
1.2. PRAMENNÁ ZÁKLADNA	5
1.3. METODY A METODOLOGIE	11
2. ČESKÁ SPOLEČNOST A MATEŘSTVÍ	16
2.1. MATEŘSTVÍ ZE ZORNÉHO ÚHLU SOUČASNÉ LEGISLATIVY	16
2.2. MATEŘSTVÍ ZE ZORNÉHO ÚHLU SOCIODEMOGRAFICKÉHO CHOVÁNÍ ZA POSLEDNÍ DVĚ DESETELETÍ	19
2.3. MATEŘSTVÍ ZE ZORNÉHO ÚHLU AKTUÁLNÍCH SOCIOLOGICKÝCH STUDIÍ	21
3. ČESKÁ SPOLEČNOST A MATEŘSTVÍ – REFLEXE ŽEN-MATEK Z MATEŘSKÉHO CENTRA X V PÍSKU	26
3.1. REFLEXE ŽEN-MATEK K FUNKCI STÁTU PŘI VYTVÁŘENÍ „RODINNÉ POLITIKY“	26
3.2. REFLEXE ŽEN-MATEK K POSTOJŮM ČESKÉ KOMUNÁLNÍ POLITIKY, ZAMĚSTNAVATELŮ A VĚTŠINOVÉ SPOLEČNOSTI	30
3.2.1. HANDICAPY MATEŘSTVÍ A RODINY VE VEŘEJNÉM ŽIVOTĚ	30
3.2.2. PODPORA MATEŘSTVÍ A RODINY NEZISKOVÝM SEKTOREM	31
3.2.3. HANDICAPY ŽEN-MATEK NA TRHU PRÁCE	33
3.2.4. POSTOJE VĚTŠINOVÉ SPOLEČNOSTI K ŽENÁM-MATKÁM	34
3.2.5. IZOLACE ŽEN V DOMÁCNOSTI VERSUS PODNIKAVÁ ŽENA, RESP. „SUPERŽENA“	35
3.3. REFLEXE K PROŽÍVÁNÍ MATEŘSTVÍ RESPONDENTKAMI	39
3.3.1. TYPY RODIN A MODELŮ VÝCHOVY	39
3.3.2. DÍVČÍ SNY O MATEŘSTVÍ	41

3.3.3. MATERIÁLNÍ A PSYCHICKÉ PŘEDPOKLADY PRO ZALOŽENÍ RODINY	43
3.3.4. NAPLŇOVÁNÍ SNU O MATEŘSTVÍ	44
3.3.5. „SDÍLENÉ MATEŘSTVÍ“	45
3.3.6. POVĚRY A MÝTY SPOJENÍ S TĚHOTENSTVÍM A MATEŘSTVÍM	50
3.3.7. PŘÍPRAVY NA NAROZENÍ DÍTĚTE	53
3.3.8. ROLE ŽENY, MUŽE A PRARODIČŮ V PÉČI O DĚTI	55
3.3.9. IDEÁLY VÝCHOVY	57
3.3.10. NENAPLNĚNÉ MATEŘSTVÍ	58
3.3.11. MATEŘSTVÍ V ŽEBŘÍČKU DALŠÍCH ŽENSKÝCH HODNOT	62
4. ZÁVĚRY	66
5. POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA	74
6. PŘÍLOHY	77
6.3. PŘÍLOHA Č.1 - PROFILY INFORMÁTOREK	77
6.4. PŘÍLOHA Č.2 - PŘEPIS NAHRÁVEK PŘÍMÝCH ŘÍZENÝCH A POLOŘÍZENÝCH ROZHOVORŮ S INFORMÁTORKAMI „A“ AŽ „J“ (LEDEN 2007 - ÚNOR 2008)	78

Anotace

Diplomová práce „Česká společnost a mateřství“ je mikrosondou do názorů a postojů českých žen na počátku 21. století k otázkám mateřství.

Teoretická část práce poskytuje základní charakteristiku vztahu české společnosti k otázkám mateřství z hlediska aktuální platné legislativy, demografického chování obyvatelstva a statistických dat za poslední dvě desetiletí. Dále shrnuje také základní výsledky sociologických výzkumů k tomuto tématu v letech 2004 až 2007.

Těžištěm práce je její empirická část, která zahrnuje analýzu výsledků vlastního kvalitativního výzkumu uskutečněného v sevřeném vzorku žen-matek, navštěvujících mateřské centrum X v jihočeském městě Písku v časovém období leden 2007 až únor 2008. Práce vyhodnocuje subjektivní reflexi těchto žen k tomu, jak je v dnešní době hodnoceno mateřství ze strany české společnosti a státu, jak k otázkám mateřství přistupuje komunální politika a zaměstnanecké organizace. Především však práce analyzuje subjektivní prožívání mateřství respondentkami samotnými.

Klíčová slova

Mateřství, hodnota mateřství, modely výchovy, subjektivní prožívání mateřství, mateřské centrum

Annotation

The thesis on the topic of „The Czech Society and Maternity“ is a micro-probe into the opinions and attitudes of Czech women in the early 21st century towards the questions of maternity.

The theoretical part of the thesis provides basic characteristics of the Czech society position on the question of maternity from the point of view of currently valid legislature, demographical behavior of the population, and statistical data over the last two decades. It further presents basic sociological research results on this topic in 2004-2007.

The focal point of the thesis is its empirical part which includes the analysis of the author's personal qualitative research carried out on an enclosed sample of women – mothers frequenting the X Maternity Center in the South-bohemian town of Pisek in the period of January 2007-February 2008. The thesis evaluates the subjective reflection of the women on how the Czech society and State assess maternity today, and how the question of maternity is approached by communal policy. Above all, however, the thesis analyses the subjective experience of maternity by the respondents themselves.

Keywords

maternity, value of maternity, upbringing methods, subjective experience of maternity, maternity center

1. Úvod

1.1. Cíle práce

Tato práce je věnována problému mateřství, který náleží k významným tradičním antropologickým tématům. Volba tohoto tématu vychází z mé osobní zkušenosti matky tří malých dětí, která mě přivedla do blízkého kontaktu s řadou těhotných žen a matek malých dětí žijících v místě mého bydliště, v jihočeském městě Písku. Při neformálních rozhovorech s těmito ženami jsem si uvědomila, jak intenzivně ženy prožívají svou roli matky nejen v rámci rodinných, ale také společenských vazeb. Zajímalo mě, jak ženy z vlastního pohledu reflektují svůj mateřský úděl a jak se k němu vztahují. Zůstává mateřství v dnešní době na pozadí probíhajících společenských a demografických změn i nadále tradiční hodnotou nebo se mění v „luxus“? Společně s historickou socioložkou Pavlou Horskou se ptám: *„Bylo by možné, aby významná část Evropanek 21. století začala vědomě odmítat mateřskou roli? Vznikne v tomto ohledu jakási nová morálka společnosti, nikoli nepodobná kdysi odsuzovanému Malthusovu morálnímu příkazu, aby děti plodil jen ten, kdo je užíví?“*¹

Na základě výše zmíněných výchozích předpokladů a motivace jsem se rozhodla provést mikrosundu do názorového světa postmoderních českých žen.

Základní výzkumná otázka, kterou si pokládám, zní: „Zůstává mateřství pro ženy na prahu 21. století tradiční hodnotou a jak vysoce je ceněno v žebříčku ženských hodnotových orientací?“ V přímé vazbě na tuto základní otázku se věnuji také postojům žen k alternativám bezdětnosti a interrupce.

V rámci jednotlivých dotazovaných okruhů k tématu mateřství dále analyzuji reflexi žen k řadě dílčích výzkumných otázek. Jedná se především o reflexi žen k významu mateřství pro český stát a k roli státní rodinné politiky, k postojům české komunální politiky vůči rodinám s dětmi a zaměstnaneckých organizací vůči ženám-matkám. Dále analyzuji reflexi informátorek k handicapům, s nimiž se mohou ženy-matky setkávat v každodenním životě ve veřejné i v pracovní sféře. Věnuji se otázce, jak informátorky vnímají problém sociální izolace žen na mateřské dovolené v domácnosti i naopak podnikavost a emancipační snahy některých žen-matek. Analyzuji také reflexi

---

¹ P.HORSKÁ, „Z historie ženy-matky a ženy-partnerky“, In VODÁKOVÁ, OLGA (ed.), *Rod ženský. Kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?* 1.vyd., Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2003, s. 91.

informátorek k postojům většinové společnosti v otázkách mateřství a reflexi společenské prestiže žen-matek u nás. Dále se snažím určit, jak je prožívání vlastního mateřství ovlivňováno v závislosti na modelech výchovy ve výchozí rodině, na zaměstnanosti a sociálním postavení ženy i výchozí rodiny a jak se vyvíjí vztah ženy k mateřství v průběhu jejího života. Věnuji se také otázkám, jaká materiální a psychická příprava na příchod dítěte je v dnešní době obvyklá, jak je mateřství sdíleno, jaká jsou očekávání, ideály výchovy a jaké role přitom hrají jednotliví členové rodiny. Samostatným tématem provedené analýzy je oblast tradovaných mýtů a pověr spojených s těhotenstvím a porodem.

Pro svůj antropologický výzkum jsem si zvolila sevřený vzorek deseti žen navštěvujících mateřské centrum X v Písku, které byly v době výzkumu těhotné nebo bezprostředně po porodu při pobytu na novorozeneckém oddělení nemocnice.

V úvodní teoretické části své práce podávám nejprve krátký přehled o základních podmínkách, které jsou v současné době ženám-matkám, resp. rodinám s dětmi, garantovány ze strany českého státu v rámci existující platné legislativy. Následuje rozbor postojů české společnosti k mateřství na základě dostupných údajů o demografickém chování obyvatelstva a statistických dat za období posledních dvou desetiletí. Tuto část práce uzavírá krátký exkurz do výsledků aktuálních sociologických výzkumů a studií vztahujících se k otázkám mateřství a rodiny.

Ve vlastní analytické části práce vycházím z empirických dat získaných v rámci kvalitativního šetření, které jsem uskutečnila ve výše specifikovaném vzorku žen-matek v období leden 2007 až únor 2008. Ve své práci si kladu za cíl, provést na základě výpovědí respondentek daného vzorku analýzu jejich vztahu k vlastnímu mateřství i k mateřství jako společenskému fenoménu a získané výsledky své práce konfrontovat s údaji o demografickém chování obyvatelstva a se závěry učiněnými současnou českou sociologickou literaturou.

1.2. *Pramenná základna*

Tato práce vychází z dat získaných metodou přímého řízeného a polořízeného rozhovoru. K prozkoumání pozic mateřství v současné české společnosti jsem zvolila ženy – matky, které jsou členkami občanského sdružení mateřského centra X v jihočeském městě Písku nebo toto zařízení se svými dětmi navštěvují. Pro svůj výzkum jsem zvolila sevřený vzorek, který zahrnuje všechny těhotné ženy navštěvující toto mateřské centrum v období od ledna 2007 do února 2008. Ve dvou případech se jednalo o ženy krátce po porodu v době jejich pobytu na porodnickém oddělení nemocnice v Písku.

Písek je třetím největším městem Jihočeského kraje. Demografické údaje o obyvatelstvu Jihočeského kraje dokládají tradičně konzervativní chování obyvatel tohoto regionu. V roce 2007 se sňatečnost pohybovala nad republikovým průměrem, index sňatečnosti činil u mužů 100,8 a u žen 102,6. Průměrný sňatkový věk se pohyboval na průměrných hodnotách v ČR, u žen 26,7 a u mužů 29,7 roku. Rozvodovost zde patří dlouhodobě k nejnižším u nás, ve sledovaném roce činila 42%. Ukazatele porodnosti odpovídají republikovému průměru, porodnost činila 11 ‰, úhrnná plodnost 1,44 dítěte na jednu ženu. Průměrný věk matky při narození dítěte byl 28,9, při narození 1. dítěte 26,7. Podíl dětí narozených mimo manželství činil 33,1%, úhrnná potratovost činila 0,50. Všechny posledně jmenované hodnoty leží mírně pod republikovým průměrem.²

Mateřské centrum X v Písku je neziskové zařízení a bylo založeno v roce 1998 skupinou aktivních maminek, které se nechaly inspirovat zkušenostmi z návštěv jiných mateřských center v České republice. V propagačních materiálech se Mateřské centrum X označuje za „Prostor pro setkávání rodičů s dětmi, který si mohou utvářet podle svých potřeb a schopností.“³ Má sloužit jako prostor, kde se mohou rodiče vzdělávat, vyměňovat si zkušenosti a vymanit se z izolace domova. Mateřské centrum si klade za cíl „Posilovat hodnoty rodiny, úlohy rodičů a mateřskou roli ve společnosti, podporovat právní ochranu rodiny, mateřství a rovných příležitostí pro všechny.“⁴ Důraz je kladen na aktivní

---

² Český statistický úřad, internetové stránky www.czso.cz, Demografická ročenka České republiky 2007, Kód 4019-08, datum navštívení 30.12.2008.

³ Výroční zpráva mateřského centra X Písek 2006, vyd. Občanské sdružení přátel mateřského centra Písek, s.1.

⁴ Výroční zpráva mateřského centra X Písek 2007, vyd. Občanské sdružení přátel mateřského centra Písek, s.1.

zapojování rodičů do řízení a chodu organizace. Mateřské centrum chce také přispívat k rozvoji občanské společnosti a podporovat dobrovolnou práci pro druhé.⁵

Mateřské centrum X sídlí v pronajatých prostorách ve výrobním areálu v okrajové části města, které mu byly vyčleněny Městem Písek v roce 1999. Během doby své existence mateřské centrum postupně rozšiřovalo rozsah své činnosti a v souvislosti s tím také využívané vnitřní i venkovní prostory. V současné době zaměstnává několik placených pracovníků a dobrovolníků. Nabízen je pravidelný program i zvláštní akce, výtvarné i pohybové aktivity, sociálně - právní poradenství, psychologická poradna pro obtížné životní situace, Klub „K“ – Klub kojících maminek, určený pro otázky okolo těhotenství, porodu a šestinedělí, Klub Koaly pro děti ve věku 0 až 12 měsíců, jazykové vzdělávání a cvičení pro děti i rodiče, přednášky a rekvalifikační kurzy. Organizovány jsou také výlety a společné pobytové zájezdy. V mateřském centru je k dispozici herna vybavená velkým množstvím kvalitních hraček pro nejmenší děti, malá tělocvična se základním zařízením pro cvičení rodičů s dětmi a společenská místnost určená pro výtvarné činnosti, stolní hry, přednášky a další programy. Prostory jsou vyzdobené výtvarnými pracemi rodičů a dětí. V samostatné místnosti jsou pro rodiče k dispozici počítače s přístupem na internet. Postupně se podařilo zrekonstruovat také přilehlou zahradu, kde bylo vybudováno malé dětské hřiště a dopravní hřiště.

Mateřské centrum prezentuje a propaguje jím poskytované služby a akce formou stálé i příležitostné inzerce v regionálním tisku (Písecké Postřehy, Písecký Deník) a v tištěném kulturním přehledu města Písek. Kompletní prezentace mateřského centra je umístěna na samostatných webových stránkách. Každoročně je vydávána také výroční zpráva za uplynulý rok. Výroční zpráva za rok 2007 uvádí 3893 registrovaných návštěv, což představuje téměř zdvojnásobení oproti roku 2005. Provoz tohoto zařízení je financován formou grantů a dotací, o které je nutno každoročně žádat a dlouhodobá existence proto není nijak garantována. Hlavními přispěvateli jsou Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Nadace VIA. Pracovníci mateřského centra pravidelně oslovují také sponzory z oblasti podnikání. Značná část provozu je zajišťována dobrovolnou prací samotných členů mateřského centra.⁶ Specifikem tohoto zařízení je trvalá migrace členů a uživatelů mateřského centra. Doba využívání služeb mateřského centra i aktivního zapojení do jeho provozu a programu je u

---

⁵ Internetové stránky mateřského centra X v Písku, www.mckvitek.eu, datum navštívení 12.1.2009.

⁶ Výroční zpráva mateřského centra X Písek 2007, vyd. Občanské sdružení přátel mateřského centra Písek, s.1-23.

rodičů malých dětí většinou omezena dobou trvání mateřské dovolené. Neustálé obměně podléhá i vedení občanského sdružení a samosprávný orgán nazývaný Rada matek.

Při výzkumu byla dodržena předpokládaná struktura zkoumaného vzorku, stanovená na jeho počátku. Postupně jsem oslovila všechny těhotné ženy, které navštěvovaly Mateřské centrum X v Písku v období od ledna 2007 do února 2008. Celkově jsem provedla rozhovory s 10 informátorkami, z toho v 8 případech se jednalo o těhotné členky nebo návštěvnice mateřského centra, ve 2 případech o ženy pobývající bezprostředně po porodu na novorozeneckém oddělení nemocnice v Písku.

Z 10 informátorek bylo 5 ve věku od 25 do 30 let, z toho 4 středoškolačky, 2 voličky ODS, 1 volička Strany zelených a 1 volička ČSSD a KSČM, a dále 1 vysokoškolačka, volička Strany zelených. 3 informátorky byly ve věku od 30 do 35 let, z toho 1 středoškolačka bezpartijní a 2 vysokoškolačky, 1 volička pravicových stran a 1 volička Strany Zelených. 2 informátorky byly ve věku od 35 do 40 let, z toho 1 středoškolačka bezpartijní a 1 vysokoškolačka volička Strany zelených.

Zkoumaný vzorek tedy zahrnoval 6 informátorek se středoškolským vzděláním, z toho 3 byly bez vyznání, 2 katolického vyznání a 1 věřící bez příslušnosti k církvi. Dále byly ve vzorku zastoupeny 4 informátorky s vysokoškolským vzděláním, z toho 2 bez vyznání, 1 katolického a 1 českobratrského vyznání.

8 informátorek bylo v době pořízení rozhovoru těhotných, přičemž 6 z nich již mělo další děti. 2 informátorky byly v době pořízení rozhovoru 1 týden po porodu, z toho jedna již měla jedno starší dítě. 3 ženy očekávaly narození nebo se jim právě narodilo 1. dítě, 5 žen očekávalo narození nebo se jim právě narodilo 2. dítě, 1 žena čekala 3. dítě, 1 žena čekala 5. dítě. Žádná z žen neuvedla osobní zkušenost s potratem. 3 ženy porodily první dítě ve věku od 20 do 25 let, 7 žen porodilo první dítě ve věku od 25 do 30 let. Průměrný věk informátorek mého vzorku v době narození prvního dítěte je 26,5 let.

Všechny informátorky byly v době konání rozhovoru na mateřské dovolené. Ve vzorku byly zastoupeny následující profese: sociální pracovníce (29 let), prodavačka (26 let), vedoucí laboratoře (30 let), zdravotní sestra 2x (31 let, 28 let), podnikatelka (26 let), knihovnice (39 let), pracovníce v sociální oblasti (33 let), učitelka 2x (28 let, 32 let).

Ve sledovaném vzorku pocházely 4 ženy z rozvedeného manželství. Všechny ženy měly jednoho a více sourozenců. 9 žen bylo vdaných a 1 žena žila v trvalém partnerském vztahu. 7 žen se vdávalo ve věku od 25 do 28 let, 2 ženy ve věku 19 až 21 let. Pouze 1 žena se rozvedla a vdala podruhé. Průměrný sňatkový věk informátorek mého vzorku je 24,5 let.

V následující části textu jsou představeny stručné profily jednotlivých informátorek, přehled hlavních údajů zachycuje také tabulka v příloze č. 6.2.

Informátorka A – věk 29 let, vyšší odborné vzdělání ekonomické. Pochází z dělnické rodiny, má bratra a mentálně postiženou sestru. Provdala se ve věku 25 let, v době výzkumu je na mateřské dovolené se dvěma malými dětmi a očekává narození třetího (3. měsíc těhotenství). Informátorka uvádí pravicovou politickou orientaci, nejčastěji volí ODS, je bez náboženského vyznání.

Jedná se o klíčovou informátorku, se kterou byl tento výzkum zahájen. V době výzkumu byla jednou z neaktivnějších členek Mateřského centra X v Písku. V roce 2006 zastávala funkci místopředsedkyně občanského sdružení, v roce 2007 byla členkou Rady matek. Na žádost badatelky vytipovala všechny těhotné ženy navštěvující mateřské centrum X v Písku v časovém období leden 2007 až únor 2008 a zprostředkovala s nimi kontakt.

Informátorka B – věk 26 let, středoškolské vzdělání výtvarného směru, pracuje jako prodavačka v obchodě matky. Pochází z rodiny policisty a podnikatelky, má starší sestru (informátorka G), rodiče jsou rozvedeni. Provdala se ve věku 26 let, manžel pracuje jako truhlář, očekává narození prvního dítěte (3. měsíc těhotenství). Informátorka volí Stranu zelených a je bez náboženského vyznání.

Informátorka C – věk 30 let, vysokoškolské vzdělání zemědělského směru, pracuje jako vedoucí laboratoře. Otec pracuje jako civilní zaměstnanec u vojska, matka jako zdravotní sestra, má jednu sestru, rodiče jsou rozvedeni. Matka později založila novou rodinu, kde informátorka žila s dalším sourozencem. Provdala se ve věku 28 let, manžel pracuje jako produktový manažer u firmy vyrábějící sportovní ošacení, narodilo se jim první dítě (syn ve věku 1 týden). Informátorka volí Stranu zelených a je bez náboženského vyznání.

Informátorka D – věk 31 let, středoškolské vzdělání zdravotnické, pracuje jako zdravotní sestra. Otec pracoval jako auditor, matka jako účetní, oba rodiče jsou v důchodu, má jednoho bratra. Provdala se ve věku 25 let, manžel pracuje jako soukromý izolatér, je na mateřské dovolené se dvěma dětmi (mladší syn ve věku 1 týden). Informátorka neuvádí žádnou politickou orientaci a k volbám nechodí, je katolického vyznání.

Informátorka E – věk 26 let, vyšší odborné vzdělání ekonomického směru, vede vlastní obchod s dárkovým zbožím. Otec pracuje jako strojní inženýr, matka jako chemická laborantka, rodiče jsou rozvedeni, má jednu sestru. Provdala se ve věku 25 let, manžel vede vlastní firmu v oblasti zakládání zahrad. Očekává narození prvního dítěte (9. měsíc

těhotenství). Informátorka uvádí pravicovou politickou orientaci, volí ODS, je bez náboženského vyznání.

Informátorka F – věk 39 let, středoškolské odborné vzdělání, pracuje jako knihovnice. Otec pracoval jako malíř – lakýrník, matka jako zdravotní sestra, oba jsou již v důchodu, má mladšího bratra. Poprvé se vdávala ve věku 21 let a z prvního manželství má syna ve věku 18 let. Podruhé se vdala ve věku 37 let, manžel pracuje jako obchodní zástupce. Očekává narození druhého dítěte (8. měsíc těhotenství). Informátorka se o politiku nezajímá a k volbám nechodí, je věřící, ale nehlásí se k žádné církvi.

Informátorka G – věk 33 let, vysokoškolské vzdělání – sociální práce, pracuje v občanském sdružení, které se věnuje dětem z dětských domovů. Pochází z rodiny policisty a podnikatelky, má mladší sestru (informátorka B), rodiče jsou rozvedeni. Provdala se ve věku 28 let, manžel je architekt, má dceru a očekává narození druhého dítěte (5. měsíc těhotenství). Informátorka se přiklání k pravicové politické orientaci, je bez náboženského vyznání.

Informátorka H – věk 40 let, vysokoškolské pedagogické vzdělání, pracovala jako učitelka ve waldorfském školství, nyní je na mateřské dovolené. Otec pracoval jako projektant, matka jako administrativní pracovnice, oba jsou nyní v důchodu, má staršího bratra. Provdala se ve věku 25 let, manžel je rovněž učitel, má čtyři děti a očekává narození pátého (8. měsíc těhotenství). Informátorka volí Stranu zelených, hlásí se k českobratrské církvi.

Informátorka I – věk 28 let, středoškolské zdravotnické vzdělání, pracuje jako zdravotní sestra, nyní je na mateřské dovolené. Otec je voják z povolání, matka v domácnosti, má mladší sestru. Vdávala se ve věku 23 let, má syna a očekává narození druhého dítěte (9. měsíc těhotenství). Informátorka uvádí levicovou politickou orientaci, volí ČSSD nebo KSČM, byla pokřtěna u katolické církve, ale nyní je bez vyznání.

Informátorka J – věk 32 let, vysokoškolské vzdělání zemědělského směru, pracuje jako učitelka angličtiny, nyní je na mateřské dovolené. Otec vykonával dělnické profese a nyní pracuje jako soukromý servisní technik, matka je účetní, má staršího bratra. Informátorka je svobodná a žije v dlouhodobém partnerském vztahu se svým druhem, který pracuje jako geodet. Spolu mají dceru a očekávají narození druhého dítěte (5. měsíc těhotenství). Informátorka volí Stranu zelených a je katolického vyznání.

Z dalších pramenů byly využity letáky vydané Mateřským centrem X v Písku v roce 2007, které jednoduchou a přehlednou formou propagují jeho činnost a nabízené služby. Dále byly využity výroční zprávy Mateřského centra X za roky 2006 a 2007, které podrobně rekapituluji a vyhodnocují činnost, strukturu, návštěvnost a financování tohoto občanského sdružení v daném roce a slouží především pro prezentaci při jednání s institucemi a sponzory. Informace o mateřském centru byly čerpány rovněž ze samostatných webových stránek této organizace www.mckvitek.eu.

Statistické údaje o porodnosti v České republice a v Jihočeském kraji byly získány z dat zveřejněných Českým statistickým úřadem na webových stránkách www.czso.cz.

Jako součást pramenné základny lze zařadit také data získaná metodou přímého zúčastněného pozorování v době provádění rozhovorů. V případě 2 rozhovorů uskutečněných s informátorkami na novorozeneckém oddělení nemocnice bylo možné bezprostředně sledovat interakci matky s novorozencem v nemocničním prostředí. U 2 rozhovorů s těhotnými informátorkami, které se konaly v prostoru mateřského centra, byly přítomny jejich starší děti a bylo možné zaznamenat interakci těchto matek s hrajícími si dětmi.

1.3. Metody a metodologie

Hlavní metodou tohoto výzkumu bylo provedení přímých řízených a polořízených rozhovorů. 10 provedených rozhovorů bylo vedeno podle základní osnovy otázek (orientační soupis otázek zahrnoval 45 položek), které jsou rozděleny do tří základních okruhů.

První okruh otázek se vztahoval k subjektivnímu prožívání vlastního mateřství informátorkami. Hledala jsem především zdroje postojů k mateřství ve výchozí rodině, vazby na jednotlivé modely výchovy a sociální postavení výchozí rodiny i informátorky samotné, náboženské smýšlení a politickou orientaci. Dále jsem se zaměřila na téma přípravy dívek k mateřské roli v době dospívání. Dotazovala jsem se na vzpomínky informátorek na první představy a sny o založení vlastní rodiny. Konečně jsem také zjišťovala, jak je v dnešní době mateřství hodnoceno, prožíváno, sdělováno, sdíleno, jaká materiální a psychická příprava očekávání dítěte doprovází, jaké jsou představy o výchově a zapojení jednotlivých členů rodiny do péče o děti, jaké jsou názory informátorek na dobrovolnou bezdětnost a otázku potratů. Tato úvodní témata byla pro většinu informátorek vítaná a umožnila navodit uvolněnou přátelskou atmosféru rozhovoru.

Druhý okruh otázek se vztahoval k reflexi informátorek k významu mateřství pro českou společnost, k postojům k otázkám mateřství ze strany komunální politiky, zaměstnaneckých organizací a většinové společnosti. Zaměřila jsem se především na to, jak ženy vztahují subjektivní prožívání mateřství k české společnosti, zda jsou se svým postavením spokojené nebo pociťují nějaké handicap. K těmto tématům se informátorky vyjadřovaly rozvážněji, v některých případech stručněji a s menší chutí.

V poslední části rozhovoru byly informátorky dotazovány na zvyky, rituály a pověry spojené s těhotenstvím a mateřstvím. Záměrem bylo zjistit, zda je mateřství v dnešní době hodnotou racionální či iracionální. Tyto otázky vyvolávaly velmi často rozpaky a většina informátorek nejprve uváděla, že se o tyto věci příliš nezajímá nebo pro ně nejsou důležité, a proto si je ani nepamatují. Teprve po delším dotazování si informátorky vybavovaly více informací, ale jejich výpovědi byly spíše rozpačité.

Druhou vedlejší metodou tohoto výzkumu byla metoda přímého zúčastněného pozorování, kterou jsem doplňkově využívala při vedení rozhovorů s informátorkami. Situace jednotlivých rozhovorů se výrazně lišila podle konkrétního místa jejich konání, jak je blíže popsáno níže.

Třetí metodou využitou v tomto výzkumu byla metoda komparativní⁷. Objektem komparace byla v případě konkrétních témat souvisejících s otázkami mateřství na jedné straně data získaná vlastním výzkumem v sevřeném vzorku a na druhé straně zjištění a závěry učiněné současnou českou sociologickou literaturou a statistikou. Z časového hlediska se v tomto případě jednalo o přístup synchronní.

Tento výzkum je také založen na využití metody mikrosondy. Jak již bylo uvedeno, zaměřuje se pouze na sevřený vzorek informátorek, těhotných žen a žen krátce po porodu, které byly ve vymezeném časovém období členkami nebo návštěvnicemi mateřského centra X v Písku. Výzkum byl zahájen získáním klíčové informátorky. Jako první byla oslovena jedna z nejaktivnějších členek mateřského centra, která byla v daném období těhotná (informátorka A, 29 let, v domácnosti na MD, 2 děti). Tato informátorka ochotně souhlasila s poskytnutím prvního rozhovoru a současně nabídla svou pomoc při zprostředkování kontaktů s dalšími těhotnými ženami, navštěvujícími v aktuálním období mateřské centrum X v Písku. Po naší vzájemné dohodě o této spolupráci pak klíčová informátorka postupně oslovila jednotlivé potenciální informátorky a s krátkým vysvětlením je požádala o poskytnutí rozhovoru pro tento výzkum. Všechny takto oslovené informátorky (informátorky B, E, F, H, I, J) s rozhovorem souhlasily. Klíčová informátorka mi poté zprostředkovala telefonické kontakty a následně jsem se již sama přímo obracela na příslušné informátorky. Výjimku tvoří informátorka G, která byla doporučena pro rozhovor informátorkou B, jednalo se o těhotné sestry.

Ve dvou případech jsem využila mimořádné příležitosti vést rozhovory s ženami krátce po porodu v době, kdy jsem sama s vlastními dvěma novorozenci pobývala na novorozeneckém oddělení nemocnice (únor 2007). Tyto informátorky (informátorka C, D) jsem oslovila přímo a rozhovory se uskutečnily bezprostředně poté.

Při žádosti o poskytnutí rozhovoru jsem informátorkám nejprve vysvětlila základní východiska a cíle svého výzkumu. Při navázání prvního kontaktu a získání důvěry ze strany informátorek hrála s velkou pravděpodobností důležitou roli informace, že jsem rovněž matkou malých dětí a zkoumané téma se mě také osobně dotýká. Všechny informátorky poté s poskytnutím rozhovoru bez váhání souhlasily a všechny domluvené rozhovory se uskutečnily.

Tři rozhovory byly provedeny přímo v prostorách mateřského centra X v Písku, pět rozhovorů v mém vlastním bytě a dva rozhovory na novorozeneckém oddělení nemocnice

---

⁷ M.HROCH, *Úvod do studia dějepisu*, 1. vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 234-238.

v Písku. Při výběru místa pro vedení rozhovoru hrála rozhodující roli osobní situace informátorek a bylo jim dáno na výběr, jaké prostředí je pro ně nejvhodnější. Matky, které celodenně pečují o malé děti a neměly možnost zajistit si hlídání na dobu konání rozhovoru, upřednostnily prostředí mateřského centra, kde se děti mohou alespoň částečně zabavit hrou s ostatními dětmi (informátorky A, H, I). Matky, které si hlídání dětí mohly zajistit nebo očekávaly teprve prvního potomka, daly spíše přednost rozhovoru v mém bytě, kde byl zajištěn nerušený klid a pohodlí (informátorky B, E, F, G, J). Informátorky neprojevovaly zájem o rozhovor v restauraci či kavárně, ani nenabízely možnost rozhovoru ve svém bytě. Nabídku uskutečnit rozhovor v mém bytě naopak většina informátorek přijala jako vítanou formu „návštěvy“ a tato okolnost již od počátku příznivě ovlivnila přátelskou atmosféru vedení rozhovoru. V případě dvou informátorek pobývajících na novorozeneckém oddělení nemocnice (informátorka C, D) bylo prostředí určeno momentální danou situací. Také tyto informátorky ochotně souhlasily s poskytnutím rozhovoru a považovaly nabídku za vítané zpestření pobytu v nemocnici.

Všechny informátorky byly před zahájením rozhovoru instruovány. Bylo jim znovu vysvětleno jaké jsou důvody a cíle výzkumu a proč byly osloveny právě ony. Dále byly informátorky poučeny o plném právu odpovídat pouze na otázky podle vlastního uvážení, odmítnout pro ně nepříjemné otázky nebo rozhovor přerušit, případně ukončit. Informátorkám bylo přislíbena zachování anonymity a diskrétnost při nakládání s citlivými osobními údaji. Žádná informátorka poskytnutí rozhovor neodmítla.

Následně byly informátorky požádány o souhlas se zaznamenáním rozhovoru na diktafon, byly jim vysvětleny důvody a účel pořízení záznamu. Informátorky nepovažovaly pořízení záznamu na diktafon za nic neobvyklého a žádná jej neodmítla. Nebyla patrná ani nervozita z nahrávání. Vzhledem ke skutečnosti, že informátorky patří k mladší a střední generaci, považují využití moderní techniky za samozřejmé.

Rozhovory uskutečněné v bytě badatelky (informátorky B, E, F, G, J) probíhaly plynule a bez přerušování. Informátorky měly pro tuto „návštěvu“ vyčleněný dostatek času a přítomny zde nebyly žádné děti. Informátorky rády přijaly nabídku občerstvení a projevovaly svou spokojenost. Rozhovory konané v prostorách mateřského centra (informátorky A, H, I) se odehrávaly ve společenské místnosti, kde nenarušovaly chod a programy pro děti probíhající v ostatních místnostech. Tyto informátorky s sebou přivedly své starší děti a instruovaly je, aby se zabavily hrou v sousední místnosti herny. Rozhovory byly v obou případech opakovaně přerušovány žádostmi a otázkami dětí, kterým se informátorky snažily urychleně vyhovět a nadále svou pozornost soustředily více na

probíhající rozhovor. V jednom případě (informátorka H) musel být rozhovor přerušen v okamžiku, kdy se v místnosti sešla velká skupina matek při přípravě kroužku cvičení, následně byl rozhovor dokončen v sousední místnosti herny. Přerušování rozhovorů jsou v záznamech vyznačena kurzívou. Rozhovory uskutečněné na novorozeneckém oddělení nemocnice probíhaly na pokoji matek s dětmi pouze v přítomnosti informátorky s novorozencem a badatelky. Tyto rozhovory byly opakovaně přerušovány pláčem dětí. V jednom případě musel být rozhovor zcela přerušen a dokončen mohl být až následujícího dne. Také tato přerušování jsou v záznamu rozhovorů vyznačena kurzívou. Všechny rozhovory se podařilo dokončit, v několika případech vyjadřovaly informátorky své zklamání na tím, že je již rozhovor u konce a projevovaly zájem v povídání pokračovat i po ukončení záznamu.

Všechny uskutečněné rozhovory byly zaznamenány na diktafon. Tento způsob záznamu byl zvolen s ohledem na značnou délku rozhovorů a velké množství sdělovaných informací. Průměrná délka rozhovorů bez přerušování byla cca 80 minut. Nahrávky umožnily zachovat autenticitu rozhovorů v původní podobě. Pro respondentky byl tento způsob záznamu nejméně rušivý a neomezoval plynulost rozhovorů. Všechny rozhovory byly v plném znění přepsány a bez osobních údajů o informátorkách jsou přílohou této práce. Při rozhovoru s informátorkou G došlo k technické závadě na diktafonu a první část nahrávky tak byla poškozena, tato část rozhovoru v přepisu chybí. Původní znění rozhovorů zaznamenaná na magnetofonových páskách jsou uložena v mém osobním archivu.

Obecně byla účast v tomto výzkumu přijímána ze strany informátorek velmi pozitivně. Informátorky projevovaly velkou sdílnost a ochotu vyprávět o své roli ženy-matky a podrobně se vyjadřovat k otázkám spojeným s mateřstvím, které považovaly ve své současné životní situaci za významné. Probíraná témata informátorky zaujala. Rozhovor vnímaly jako vítanou příležitost popovídat si o „svých ženských záležitostech“.

Při vedení rozhovorů hrála významnou roli skutečnost, že jsem rovněž matkou malých dětí a informátorky mě přijímaly jako nativní, spřízněnou osobu. Tato informace byla klíčová již při navazování prvních kontaktů. Informátorky se projevovaly velmi přátelsky a řada z nich mi nabídla tykání. Naše blízká osobní situace žen-matek zřejmě navozovala v informátorkách velkou důvěru a ochotu povídat si o společných tématech a sdělovat i intimní informace.

Rozhovory vedené s informátorkami za přítomnosti dětí byly do značné míry touto situací limitovány a narušovány. Ženy se nemohly plně soustředit a jejich myšlenky byly

přerušovány. Z výzkumného hlediska však přítomnost dětí při některých rozhovorech obohatila můj výzkum o další důležitý rozměr. Při přímém zúčastněném pozorování jsem mohla sledovat interakci matek s dětmi v konkrétní situaci a zaznamenat jak zvládají svou povinnost péče o dítě a dohledu nad ním souběžně s další činností, které se chtějí věnovat.

2. Česká společnost a mateřství

2.1. Mateřství ze zorného úhlu současné legislativy

Demografické chování obyvatelstva přímo souvisí s postojem státu k rodinám s dětmi a k hodnotám mateřství. Český stát poskytuje rodinám s dětmi legislativní a finanční podporu. Finanční dávky se v posledních letech trvale zvyšovaly a svého maxima dosáhly po zavedení předvolebních sociálních balíčků vládou ČSSD na jaře roku 2006. Po vítězství ODS ve volbách 2006 byly zahájeny sociální reformy, kdy úspornější a adresnější sociální systém má být kompenzován snížením daní. K 1.1.2008 byla provedena novelizace zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, která změnila koeficienty pro stanovení nároku na dávky státní sociální podpory. Oproti předchozímu stavu tím došlo ke snížení dávek, přičemž deklarovaným záměrem bylo dávky více rozvrstvit a neposkytovat je plošně nýbrž adresněji. Průběžné zvyšování finanční podpory pro rodiny s dětmi lze vzhledem k rostoucím mzdám a inflaci označit za relativní. Ke zvyšování průměrné hrubé měsíční mzdy dochází pravidelně každým rokem (v roce 2002 - 18.133,- Kč/měs., v roce 2008 - 24.604,- Kč/měs.)⁸. Následující přehled shrnuje základní typy dávek státní sociální podpory.

Při narození dítěte má matka nárok na porodné. Je to dávka, kterou se matce jednorázově přispívá na náklady související s narozením dítěte. Po úpravách v roce 2006 bylo porodné výrazně zvýšeno na 17.000 Kč. Po dvou letech však opět následovalo snížení a pro děti narozené od 1. ledna 2008 je porodné stanoveno pevnou částkou v jednotné výši 13 000 Kč na každé narozené dítě.⁹

Až do čtyř let věku dítěte mají rodiče nárok na využití mateřské a rodičovské dovolené. Podmínky pro poskytování mateřské a rodičovské dovolené jsou stanoveny zákoníkem práce. Podle § 157 má každá nastávající matka v souvislosti s porodem a péčí o narozené dítě nárok na mateřskou dovolenou po dobu 28 týdnů (v případě vícečetného porodu 37 týdnů). K prodloužení mateřské péče o dítě je zaměstnavatel povinen poskytnout ženě, která o to požádá, další rodičovskou dovolenou až do tří let věku dítěte.

---

⁸ Český statistický úřad, internetové stránky www.czso.cz, A 24.1 Podíly zaměstnanců v % podle výše hrubé měsíční mzdy (2002-2007), datum navštívení 18.1.2009.

⁹ Ministerstvo práce a sociálních věcí, internetové stránky www.portalmpsv.cz, Sociální tematika, Státní sociální podpora, Informace pro občany, datum navštívení 11.12.2008.

Podle dohody rodičů může mateřskou a rodičovskou dovolenou čerpat namísto matky otec.¹⁰

Po dobu mateřské dovolené má jeden z rodičů nárok na dávky nemocenského pojištění dle z.č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců a z.č. 88/1968 Sb., o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavicích na děti z nemocenského pojištění. Peněžitá pomoc v mateřství, která je vyplácena po dobu mateřské dovolené, se stanovuje obdobným způsobem jako nemocenská a činí 69% vyměřovacího základu.¹¹

Po dobu rodičovské dovolené má jeden z rodičů nárok na dávku státní sociální podpory nazývanou rodičovský příspěvek dle zákona č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře. Maxima dosáhl rodičovský příspěvek po úpravách v roce 2006, kdy byl pevně stanoven na 7 600 Kč měsíčně až do čtyř let věku dítěte. Od 1.1. 2008 si rodič, který celodenně pečuje o dítě, může zvolit čerpání rodičovského příspěvku v jedné ze tří výškových hladin podle délky rodičovské dovolené. Při rychlejším čerpání pobírá po dobu dvou let částku 11 400 Kč měsíčně, tuto možnost však může využít pouze rodič, který před rodičovskou dovolenou pracoval a měl vysoké příjmy. Při klasickém čerpání pobírá po dobu tří let částku 7 600 Kč měsíčně, podmínkou však je, že rodič před rodičovskou dovolenou pracoval. Při pomalejším čerpání pobírá po dobu čtyř let částku 3 800 Kč měsíčně, tuto variantu, musí přijmout ten rodič, který před rodičovskou dovolenou nepracoval. Možnost výběru tedy mají jen ti rodiče, kteří před rodičovskou dovolenou pracovali, ostatní musí přijmout třetí nejnižší variantu rodičovského příspěvku.¹² Ze srovnání výše rodičovského příspěvku s průměrnou mzdou v České republice vyplývá, že příspěvek dosahuje pouze výše necelé třetiny průměrné mzdy českých žen (v roce 2007 činila průměrná mzda v ČR 24.604,- Kč, průměrná mzda žen 20.684,- Kč).¹³

Každé nezaopatřené dítě do 26 let věku má nárok na čerpání přídatku na dítě ve výši 500 Kč měsíčně do 6 let, 610 Kč měsíčně do 15 let a 700 Kč měsíčně do 26 let věku dítěte. Podmínkou je, aby byl rozhodný příjem rodiny za předcházející rok nižší než 2,4 násobek

---

¹⁰ Ministerstvo práce a sociálních věcí, internetové stránky www.portalmpsv.cz, Sociální tematika, Státní sociální podpora, Informace pro občany, datum navštívení 11.12.2008.

¹¹ Tamtéž.

¹² Tamtéž.

¹³ Český statistický úřad, internetové stránky www.czso.cz, Kód: 1413-08 Zaostřeno na ženy a muže, 4. Práce a mzdy, 4-34 Průměrné hrubé měsíční mzdy a mediány mezd, datum navštívení 18.1.2009.

částky životního minima rodiny. Zatímco dříve byl přídavek poskytován plošně, dnes na něj ztrácejí nárok rodiny s vyššími příjmy.¹⁴

Rodiny s příjmy nižšími než 2,0 násobek životního minima rodiny, které pečují o nezaopatřené děti, mohou žádat také o sociální příplatek. Jeho výše závisí nejen na příjmech rodiny a na věku dítěte, ale také na dalších okolnostech rodinné situace. Zvyšuje se v případech, kdy dítě je dlouhodobě zdravotně postižené nebo nemocné, zohledněny jsou také zdravotní postižení nebo osamělost rodiče i další situace. Výše sociálního příplatku se může pohybovat v rozmezí 320 až 1 125 Kč na jedno dítě.¹⁵

Ze strany české vlády byly výsledky a dopady vlastních sociálních reforem provedených v průběhu uplynulých dvou let hodnoceny velmi kladně. Zpráva Tisková zpráva Ministerstva práce a sociálních věcí ze 4. prosince 2008 konstatuje, že „podpora rodin byla přenesena do daňové oblasti a rodiny s dětmi na reformě vydělaly, resp. snížení daní u zaměstnanců s dětmi je vyšší než snížení objemu dávek státní sociální podpory. Sociální systém je nyní adresnější, došlo k zúžení okruhu příjemců dávek i k úplnému zrušení některých dávek, čímž se podařilo snížit původní neudržitelné výdaje na sociální systém. Nově zavedená třírychlostní rodičovská dovolená znamená větší svobodu volby ze strany rodičů. Český systém patří mezi nejvstřícnější v Evropě, především v porovnání délky mateřské a rodičovské dovolené a výše příspěvků“.¹⁶

---

¹⁴ Ministerstvo práce a sociálních věcí, internetové stránky www.portalmpsv.cz, Sociální tematika, Státní sociální podpora, Informace pro občany, datum navštívení 11.12.2008.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Ministerstvo práce a sociálních věcí, internetové stránky www.mpsv.cz, tisková zpráva ze 4.12.2008, Jiří Sezemský, vedoucí oddělení styků s veřejností, datum navštívení 6.1.2009.

2.2. Mateřství ze zorného úhlu sociodemografického chování za poslední dvě desetiletí

Česká společnost prochází od 90. let demografickým vývojem, který charakterizuje mimo jiné také řada změn v chování obyvatelstva v otázce vstupu do manželství a volby mateřství. V letech 1990 až 2000 trvale klesala porodnost, od roku 2000 až doposud dochází opět k jejímu pozvolnému nárůstu. Současně však stoupá také sňatkový věk a podíl dětí narozených mimo manželství. Doba prvního porodu žen se posunuje k věku 30 let a výše. Přes uvedený vzestup pokrývá plodnost reprodukci generací pouze ze 70%. Současně se očekává, že plodnost opět poklesne, až odezní vlna populačně silných ročníků žen narozených v sedmdesátých letech.¹⁷

V roce 2007 se v České republice živě narodilo 114,6 tisíce dětí, v roce 2008 dále stoupl počet živě narozených dětí na 119,6 tisíce, což je nejvíce od roku 1993. Meziroční růst porodnosti dosáhl hodnot z období první poloviny 70. let, které je označováno jako *babyboom Husákových dětí*. Nejvíce se přitom rodily druhé děti v pořadí, a to především ženám z ročníků 1975-1977. Stoupl i počet třetích a dalších dětí v pořadí, především u žen z ročníků 1973 a 1974. Úhrnná plodnost, tedy průměrný počet dětí narozených jedné ženě během jejího reprodukčního věku, v posledních letech také stoupá. Zatímco v roce 2006 činila 1,33, v roce 2007 1,44 a v roce 2008 už 1,50 dítěte.

Od počátku devadesátých let prudce stoupá podíl dětí narozených neprovdaným ženám. Zatímco v roce 1991 činil 9,8 %, do roku 2007 stoupl na 34,5 % a vzestup pokračoval i v roce 2008 až na 36,3%.¹⁸ Současně však klesá počet žen, které se vdávají těhotné, takzvaná předmanželská koncepce. Zatímco v 90. letech činil 50%, v roce 2007 už pouze 30,4%. Jednou z příčin je nepochybně kvalitní antikoncepce, v roce 2007 užívalo 54,3 žen ve fertilním věku antikoncepci předepsanou lékařem.¹⁹

Od 90. let také nepřetržitě narůstá průměrný věk matek. V roce 1991 činil 24,7 let, v roce 2007 už 29,1 a v roce 2008 29,3 let. U prvního dítěte byl v roce 2007 průměrný věk matek 27,1, u druhého 30,1, u třetího a dalšího 33,1 let. Také tyto hodnoty v roce 2008 mírně stouply. 26% žen se v roce 2007 stalo poprvé matkou až po 30. roku věku a v tomto

---

¹⁷ Český statistický úřad, internetové stránky www.czso.cz, Obyvatelstvo - Roční časové řady, Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1920 - 2007, analytické údaje, datum navštívení 15.3.2009.

¹⁸ Český statistický úřad, internetové stránky www.czso.cz, Obyvatelstvo 2007, datum navštívení 14.3.2009.

¹⁹ Tamtéž.

věku roste také plodnost druhého a vyššího pořadí. Prodlužují se intervaly mezi porody dětí, zatímco v roce 1991 to bylo 3,7 roku mezi prvním a druhým a 5,6 mezi druhým a třetím dítětem, v roce 2007 to bylo již 5,1 a 6,6 roku.²⁰ a ²¹

Zajímavý vývoj lze zaznamenat v případě umělých přerušení těhotenství. Jejich počet v Československu trvale rostl už od padesátých let 20. století. K přechodnému poklesu došlo v sedmdesátých letech. Nikdy sice počet interrupcí nepřekročil počet porodů, ale koncem osmdesátých let, kdy dosáhl svého maxima v historii naší země, se k této hranici těsně přiblížil. V roce 1988 připadalo na 100 porodů 97 interrupcí, celkem jich bylo v tomto roce provedeno 113 730. V této době na jedné straně zesláblo pronatalitní populační klima známé ze sedmdesátých let, ale na druhé straně ještě stagnovaly metody moderní antikoncepce.²² Od roku 1990 nastoupil strmý pokles počtu interrupcí. Zatímco indukovaná potratovost trvale klesá, vzrůstá podíl samovolných potratů. Pokles interrupcí pokračoval až do roku 2006, kdy se pokles potratovosti zbrzdil. V roce 2007 bylo v České republice provedeno 25 414 interrupcí, na 100 porodů jich připadalo 22. Průměrný věk žen při potratu byl 29,9 roku.²³ V roce 2008 došlo k mírnému zvýšení počtu interrupcí na 25 760. Tento vývoj potvrzuje zastavení dlouhodobého poklesu. Již třetím rokem připadá na jednu ženu v reprodukčním věku přibližně 0,34 interrupce.²⁴

---

²⁰ Český statistický úřad, internetové stránky www.czso.cz, Obyvatelstvo 2007, datum navštívení 14.3.2009.

²¹ Český statistický úřad, internetové stránky www.czso.cz, Pohyb obyvatelstva – rok 2008, rychlá informace ze dne 13.3.2009, datum navštívení 14.3.2009.

²² Český statistický úřad, internetové stránky www.czso.cz, 4028-04 Vývoj potratovosti v České republice 1953 – 2002, datum navštívení 15.2.2009.

²³ Český statistický úřad, internetové stránky www.czso.cz, 4007-08 Vývoj obyvatelstva České republiky v roce 2007, Pohyb obyvatelstva 1.-3. čtvrtletí 2008, Pokles potratovosti se zastavuje, datum navštívení 10.12.2008.

²⁴ Český statistický úřad, internetové stránky www.czso.cz, Pohyb obyvatelstva – rok 2008, rychlá informace z dne 13.3.2009, datum navštívení 14.3.2009.

2.3. Mateřství ze zorného úhlu aktuálních sociologických studií

Široké škále témat souvisejících s otázkami mateřství, rodičovství a rodiny a vývoji postojů k těmto tématům v České republice i v mezinárodním srovnání se věnuje řada aktuálních sociologických výzkumů a studií. Současná česká sociologie se zaměřuje především na klíčová témata, z nichž lze uvést například: postavení hodnot rodiny a dětí v rámci životních hodnotových orientací u mužů a žen; postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině; uspořádání genderových rolí v rodinách, vývoj a faktory porodnosti, bezdětnost a její příčiny v sociologické a demografické perspektivě; strategie kombinací pracovních a rodinných rolí rodičů; vliv proměn pracovního trhu na rodinný a partnerský život; vývoj mimomanželské plodnosti a její souvislosti, problematika interrupcí.

Pro konfrontaci a vyhodnocení výsledků svého výzkumu jsem si zvolila následující vybrané sociologické studie, které ve většině případů vycházejí z výsledků dotazníkových šetření a statistických dat zaměřených na celou českou společnost, i některé monografie.

V rámci šetření hodnotových orientací české společnosti, prováděného Centrem pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR v roce 2005 byly srovnávány žebříčky hodnot u mužů a žen v několika věkových kategoriích. Z výzkumu vyplývá, že ženy do 30 let věku řadí své nejdůležitější životní hodnoty následovně: 1. mít stálého partnera, 2. mít děti, 3. dosáhnout úspěchu v zaměstnání, 4. vdát se. Po 30. roce života dochází ke zlomu a na 1. místo se dostávají děti, poté následuje stálý partner a úspěch v zaměstnání. Zajímavé je v této souvislosti srovnání s muži, kteří až do 45. roku života ponechávají na 1. místě stálého partnera, po němž následuje úspěch v zaměstnání a až poté potřeba mít děti. U mužů nad 45 let dostávají již děti přednost před pracovními úspěchy. Ženy tedy na rozdíl od mužů preferují po celý život rodinné hodnoty před profesní kariérou.²⁵

Vývoji postojů k manželství, nesezdanému soužití, rodičovství a k rolím mužů a žen v rodině v období let 1994 až 2002 se věnuje studie autorského týmu při SÚ AV ČR z roku 2004. Tato práce vychází z výsledků mezinárodního výzkumného šetření ISSP Rodina a gender role. Součástí analýzy jsou změny demografického chování v České republice v 90. letech 20. století, kdy došlo k výrazným proměnám rodinného chování, především k

---

²⁵ N. HORÁKOVÁ, „Co je pro nás v životě důležité?“. Sociologický ústav AV ČR, internetové stránky www.cvvm.cas.cz, datum navštívení 15.1.2009.

poklesu sňatečnosti a plodnosti. Za příčiny jsou označovány změny hodnotových orientací, jako je například růst individualismu, důraz na autonomii a odklon od tradičních forem partnerského chování. Z šetření vyplývá, že v uvedeném období docházelo pouze k pozvolným změnám postojů. Jako výrazný byl shledán růst tolerance k narození dítěte mimo manželství. V mezinárodním srovnání ukazatelů však patřila Česká republika stejně jako další státy bývalého socialistického bloku spíše mezi konzervativnější evropské země, kde je manželství a rodičovství přikládána vysoká hodnota a jsou spojovány s životní spokojeností. Obyvatelé těchto států se vyslovovali spíše pro tradiční rozdělení rolí v rodině. Žena zde byla silněji ztotožňována se sférou rodiny, ale současně byl velký význam přikládán také její ekonomické aktivitě. Větší toleranci k netradičním formám rodinného chování projeví mladí lidé a lidé s vyšším vzděláním. Z demografických údajů však vyplývá, že ve vlastním životě lidé s vyšším vzděláním upřednostňovali spíše tradiční rodinné uspořádání.²⁶

Další studie dvojice autorek z roku 2007 se věnuje otázce, jak jsou v rodinách kde muži participují na péči a výchově dítěte, uspořádány genderové role. Otázky péče a výchovy dítěte i problematika dělby domácích prací byly sledovány v rámci sociologických výzkumů prováděných CVVM Sociologického ústavu v roce 2006. Výsledky potvrzují, že převládající uspořádání činností v rámci české rodiny je tradiční. Modely rovného rozdělení nebo reverzního uspořádání jsou menšinové. Výzkum vyhodnocuje konstrukce rodičovských a nerodičovských rolí respondentů, i utváření a reflexi jejich genderových identit. Autoři konstatují, že model reverze genderových rolí nemusí nutně nastolovat genderovou rovnost, nýbrž mnohem spíše nově reprodukuje genderovou nerovnost. Uplatňuje se zde mechanismus hodnocení aktivit vykonávaných mužem jako „hodnotnějších“. Muži jsou navíc udělována privilegia, která žena v analogické situaci nemá. Autorky vyslovují závěrem zásadní otázku: „Nakolik je možné dosáhnout individuálně rovnosti v rámci páru v jinak genderově nerovně fungujícím společenském systému?“²⁷

Hlubším příčinám fenoménu bezdětnosti v České republice se věnuje další studie autorského týmu při SÚ AV ČR z roku 2006. Tato práce zkoumá dobrovolnou i nedobrovolnou bezdětnost v kontextu sociálních změn. Aktuální růst bezdětnosti, pokles plodnosti a odkládání rodičovství do pozdějšího věku jsou společným rysem vývoje v

---

²⁶ J.CHALOUPOKOVÁ, P.ŠALAMOUNOVÁ, *Postoje k manželství, rodičovství a krolím v rodině v České republice a v Evropě*, 1. vyd., Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2004, s. 11 – 50.

²⁷ H.MAŘÍKOVÁ, M.VOHLÍDALOVÁ, *Trvalá nebo dočasná změna? Uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*, 1. vyd., Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007, s. 93-95.

české společnosti i v dalších státech střední a východní Evropy. Autoři konstatují, že změny v reprodukčním chování obyvatel na východě Evropy směřují k přiblížení trendům na západě. Narůstá počet trvale bezdětných žen, tento trend je nejsilnější u nejmladších sledovaných ročníků 1970 a 1975. Pro zjištění postojů a motivací bezdětných („childfree“) lidí využívají autoři analýzu e-mailové diskuse otevřené na toto téma ve virtuálním prostoru internetu, která zahrnuje nejčastěji témata sobectví, nezodpovědnosti a vzájemné intolerance mezi skupinami bezdětných versus rodičů a lidí plánujících rodičovství.²⁸

Analýze příčin nízké porodnosti v sociologické perspektivě v současných moderních společnostech je věnována také monografie Ladislava Rabušice. Autor se v této souvislosti zabývá také otázkou motivace pro plození dětí, zvažuje faktory genetické predispozice k mateřskému instinktu a srovnává hodnoty dítěte z hlediska emocionálních hodnot nebo jako redukci nejistoty. Ve své práci ukazuje jak je v moderních společnostech vnímána hodnota dítěte a jak proměna hodnotových orientací mladé české generace ovlivnila aktuální hodnoty porodnosti a demografický vývoj společnosti.²⁹

Sociologický výzkum týmu autorů při SÚ AV ČR z roku 2005 je věnován strategiím kombinace práce a rodiny v životě českých rodičů a vychází z výsledků analýzy dotazníkového šetření. Jeho cílem bylo zmapovat situace, identifikovat strategie a způsoby, jak rodiče nezaopatřených dětí ve věku do 18 let kombinují rodinu s pracovními povinnostmi. Výsledky ukazují, že vzhledem k největším nárokům na kombinaci pracovní a rodinné zátěže zejména na ženy jsou ženy více diferencovanou kategorií z hlediska životních podmínek, plánů, volby a strategií. Volby a preference mužů a žen se liší. Muži upřednostňují pracovní výkon a výsledky, ženy-matky zohledňují především rodinnou situaci a možnosti. U osob s vyšším vzděláním je překvapivě často zmiňován pozitivní vliv seberealizace rodiče v práci na možnost věnovat se kvalitně dětem. Jako nejdůležitější strategie, jak zvládat kombinaci pracovní a rodinné zátěže je uváděna partnerská dělba práce a odpovědnosti. Pro ženy je dále nejdůležitější vstřícnost zaměstnavatele, využívání služeb a pomoc dalších osob. Alternativní a flexibilní formy zaměstnání jsou velmi špatně dostupné a ne vždy pomáhají situaci zvládat. Návrat matek z rodičovské dovolené do zaměstnání je stále komplikovanější, méně než polovina se vrací k původnímu zaměstnavateli a roste podíl těch, které se stávají nezaměstnanými. Analýza rozdělení

---

²⁸ H.HAŠKOVÁ, P.ŠALAMOUNOVÁ, H.VÍZNEROVÁ, L.ZAMYKALOVÁ, *Fenomén bezdětnosti v sociologické a demografické perspektivě*, 1. vyd., Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006, s. 145-147.

²⁹ L.RABUŠIC, *Kde všechny ty děti jsou, porodnost v sociologické perspektivě*, 1. vyd., Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2001, s.139-172.

domácích prací a péče o děti v rodině ukazuje, že přetrvávají tradiční vzorce rozdělení rolí. Muži se zpravidla věnují spíše větším dětem a to většinou pouze v rámci volného času. Péče o domácnost a děti zůstává téměř výhradně záležitostí žen. Česká společnost zůstává v těchto ohledech konzervativní, soukromé služby péče o děti jsou využívány minimálně, každodenně je naopak využíváno pomoci prarodičů. Autoři závěrem odsuzují přetrvávající užívání termínu „mateřská dovolená“, který devaluje vlastní obsah tohoto pojmu a vystihuje opovrhlivý přístup společnosti i státu k práci žen při výchově a péči o děti.³⁰

Souvislostem mezi proměnami pracovního trhu od 90. let po současnost a změnami v oblasti soukromého a rodinného života, je věnována sociologická studie týmu autorů při SÚ AV ČR z roku 2007. Výsledky, vycházející z analýzy kvantitativního šetření provedeného v roce 2005, ukazují že soukromý život je silně ovlivňován vnějšími podmínkami, zejména sférou práce a pracovního trhu. Vzdávající nároky na intenzitu a flexibilitu práce, vzrůstá stresovost a nejistota práce, zatímco se naopak snižuje „jištění“ rodin ze strany státu. Při prolínání profesního a rodinného života je zpravidla znevýhodněna žena, která svůj profesní život přizpůsobuje potřebám rodiny, v níž převládá tradiční rozdělení rolí. Přesto jsou české ženy a muži orientováni prorodinně a převládá preference úplné rodiny s dětmi. Mladí lidé ve většině případů plánují rodinu a děti. Rodinná sféra je jednoznačně označována za důležitější než sféra pracovní.³¹

Významnému trendu demografického vývoje moderních industriálních společností, růstu mimomanželské plodnosti, je věnována studie autorského týmu při SÚ AV ČR z roku 2006. Studie se zaměřuje na situaci v České republice v období let 1990 až 2005, vychází z dat z matrik a statistik a zohledňuje řadu sociálních a ekonomických souvislostí. Od 90. let mimomanželská plodnost prudce roste a přestává být typická pouze pro mladé matky. Autoři označují za varovné, že hlavním diferencujícím znakem mimomanželské plodnosti je stupeň vzdělání matek, přičemž její hodnota s výší dosaženého stupně vzdělání výrazně klesá (v roce 2005 rodilo 80% žen se základním vzděláním své první dítě mimo manželství). Zejména u mladších žen roste mimomanželská plodnost také v závislosti na vyšší míře nezaměstnanosti v daném okrese. Mimomanželská plodnost se tedy dlouhodobě kumuluje v problematických regionech. Od 90. let se také mění následné chování svobodných matek, které po porodu méně často nebo stále později uzavírají manželství,

---

³⁰ A.KŘÍŽKOVÁ, H.MAŘÍKOVÁ, H.HAŠKOVÁ, J.BIERZOVÁ, *Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita*, 1. vyd., Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006, s. 95-97.

³¹ R.DUDKOVÁ, Š.HASTRMANOVÁ, H.HAŠKOVÁ, H.MAŘÍKOVÁ, H.VÍZNEROVÁ, M.VOHLÍDALOVÁ, *Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života*, 1. vyd., Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007, s. 157-158.

přičemž výrazně vyšší šance na sňatek mají svobodné matky s vysokoškolským vzděláním.³² Pro ženy, které porodily dítě mimo manželství je současně typická vyšší potratovost a nižší stabilita případných pozdějších manželství, což vyvolává další otázky o socioekonomické situaci těchto rodin a podmínkách pro výchovu nemanželských dětí.³³

Na zjišťování veřejného mínění k otázce interrupce (a eutanazie) bylo zaměřeno šetření Centra pro výzkum veřejného mínění při Sociologickém ústavu AV ČR, prováděné opakovaně v letech 1990 až 2007. Srovnání časového vývoje postojů české veřejnosti k interrupci v průběhu tohoto období přináší zajímavá zjištění. Trvale sílí většinový názor, že žena má právo o interrupci rozhodnout sama, během uvedených 17-ti let se tento podíl zvýšil z 60% na 72%. Podíl těch, kteří se domnívají, že interrupce by měla být povolena jen s přihlédnutím ke zdravotním a sociální ohledům na dítě a ženu klesl z 26% na 19%. Podíl těch, kteří by interrupci povolili jen v případě ohrožení života těhotné ženy klesl z 9% na 5%. Podíl zastánců úplného zákazu interrupcí klesl z 5% na 1%. Proti svobodnému rozhodování ženy o interrupci jsou nejčastěji lidé věřící, starší 60-ti let, muži a respondenti se základním vzděláním. Pro právo ženy na svobodné rozhodování se nejsilněji vyslovují ženy ve věku 30-44 let.³⁴

---

³² D.HAMPLOVÁ, K.ZEMAN, B.ŘEHÁKOVÁ, V.POLÁŠEK, E.SOUKUPOVÁ, *Mimomanželská plodnost v České republice po roce 1989: sociální a ekonomické souvislosti*, 1.vyd., Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006, s. 7-12.

³³ D.HAMPLOVÁ, K.ZEMAN, B.ŘEHÁKOVÁ, V.POLÁŠEK, E.SOUKUPOVÁ, *Mimomanželská plodnost v České republice po roce 1989: sociální a ekonomické souvislosti*, s. 89.

³⁴ M.ŠKODOVÁ. Tisková zpráva ov70608, Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR, s.1-3.

3. Česká společnost a mateřství

- reflexe žen-matek z mateřského centra X v Písku

3.1. Reflexe žen-matek k funkci státu při vytváření „rodinné politiky“

Informátorky tohoto výzkumu považují roli státu v oblasti populační politiky za velmi důležitou. Vyjadřují však svou nespokojenost s tím, jak si stát v této oblasti počíná. Z výpovědí je zřejmé, že dosud přežívá představa o ideálním sociálním státu, který se o své občany dobře stará a poskytuje jim jistoty. Informátorky tuto představu projektují do sféry mateřství. Domnívají se, že jako matky přinášejí státu a společnosti nezanedbatelnou hodnotu, a očekávají, že to bude v odpovídající míře podporováno a opětováno. Stát by měl vytvořit lepší podmínky pro rodiny s dětmi, především garantovat, resp. zachovat dostatečnou délku mateřské a rodičovské dovolené a odpovídající finanční zajištění. Navíc by měl mnohem více než nyní podporovat také vyšší celospolečenskou prestiž a ocenění rodin a žen-matek. Informátorky postrádají intenzivní, koncepční a dlouhodobou prorodinnou politiku, lepší nabídky a služby pro rodiny s dětmi. Stát tato očekávání nenaplnuje a je za to informátorkami kritizován. V této oblasti sehrává důležitou roli také mediální prezentace této problematiky pro řadové občany. Některé informátorky kritizují nárazové zvyšování sociálních dávek pro rodiny s dětmi jako levná populistická gesta.

V důsledku této nespokojenosti s rolí státu je mateřství vnímáno spíše v rámci rodinných hodnot. Podle jejich vyjádření není podpora státu s výjimkou finanční stránky podstatná, hlavní zázemí pro ně představuje výhradně vlastní rodina. Role ženy-matky jako součásti českého státu a české společnosti není prožívána intenzivně. Zcela zde chybí motiv uvědomělé ženy-matky sloužící svým mateřstvím státu a společnosti, což ukazuje na absenci výchovy k uvědomělému občanství. Část informátorek roli státu vůbec nezahrnuje do svých úvah.

Ve sledovaném vzorku se nároky na stát ze strany informátorek a oceňování role státu v populační politice výrazně neliší v závislosti na věku, vzdělání nebo sociálním původu informátorek.

Informátorky si dobře uvědomují rozdíly v podpoře státu v době před rokem 1989 a po něm. Rodinám s dětmi již nejsou poskytovány dřívější sociální jistoty. Zmizely požitky

novomanželských půjček a mnohá další zvýhodnění. V prostředí tržního hospodářství jsou lidé více motivováni materiálně, stoupají nároky na životní úroveň a děti jsou v některých případech vnímány jako problém. Každý je více odkázán sám na sebe a odpovědněji zvažuje, zda si dítě chce a může dovolit či nikoli. To je také jednou z příčin nízké porodnosti. Informátorka B (26 let, prodavačka na MD, 1. těhotenství) v této souvislosti vysvětluje: *„Ted' jako je taková ta doba na vytváření si zázemí, dřív to třeba bylo státem daný, taková ta podpora. Je to ted' trošičku jako jinak..... Tak lidi se taky bojí, jestli je uživí, jestli jim dají školy. No a taky vztahy jsou horší. Chlapů ubejvá, děti jsou náročnější, emancipovanější, lidi na to nemají čas ani chutě...“*

Informátorky mají dobrý přehled o současném populačním vývoji české společnosti a uvádějí, že ačkoli v posledních letech počty narozených dětí stoupají, nestačí to k vyrovnání s počtem zemřelých a česká společnost i nadále stárne. Informátorky se ve většině případů shodují v tom, že dostatek dětí je pro český stát klíčový. Důvody nejsou pouze ekonomické a sociální. Dostatečné zastoupení dětské populace a následně mladé generace ve společnosti má vliv i na celkové společenské klima a může významně ovlivňovat další vývoj naší země. Tento názor formuluje velmi jasně informátorka J (32 let, učitelka, 1 dítě, 2. těhotenství): *„..... vůbec si myslím kvůli vztahům ve společnosti, že to hodně ovlivňuje jaká ta společnost je. Pokud je ve společnosti hodně malejch dětí.... nebo když se ta společnost jako taková dostane do toho stádia jako třeba ted' je česká společnost, že je hodně malejch dětí, tak si myslím, že jí to posune úplně někam jinam. No, pak samozřejmě i v těch následujících dalších letech jako, co se týká zabezpečení potom těch rodičů, prarodičů... a i názorů, že jo? Ty lidi mají některý jiný názory a tu společnost ovlivňují nejenom jako děti ale i potom jako mladý lidi.“*

Jako hlavní důvod, proč se v české společnosti rodí málo dětí, označují některé informátorky nedostatečnou výchovu pro rodinu a rodičovství ze strany státu. Informátorka F (39 let, knihovnice na MD, 1 dítě, 2. těhotenství) k tomu říká: *„No, já si myslím, že už to začíná..., nevím ve výchově možná na základní, na střední škole, vůbec jakoby takovej principovej pohled na svět. Nebo že se neučí vůbec jakoby děti, jaká je role muže, jaká je role ženy, jak si mají pomáhat, jak se vůbec ve vztazích mají chovat, jak se děti mají vychovávat. Že už asi tady je jako prvopočátek někýho, že pak lidi směřují úplně ten svůj život jinam, no. Hm, ale ani společnost jakoby nedělá nic pro to, aby takovou tu pěknou rodinu nějakým způsobem..., ty děti když má ve škole nějak vedla.“*

Zatímco jedna část informátorek uvádí, že rozhodnutí mít děti není bezprostředně závislé na úrovni podpory ze strany státu, druhá část se domnívá, že státní politika výrazně

ovlivňuje chování mladé generace při zakládání rodiny a v důsledku toho také počet narozených dětí. Informátorky se díky vlastním zkušenostem velmi dobře orientují v legislativě a v pravidlech poskytování státní podpory rodinám s dětmi.

Informátorky oceňují zvyšování státní finanční podpory v posledních letech. Informátorka B (26 let, prodavačka na MD, 1. těhotenství) uvádí vlastní příklad, kdy ji dokonce aktuální zvýšení finanční podpory přimělo dále neodkládat založení rodiny: *„Hm, já myslím i teď, jak se zvedá ta mateřská, že i jakoby to.... Třeba u nás to bylo taky docela stěžejní, třeba bysme taky ještě rok počkali, ... Pokud to teď je takhle, tak prostě jsme mohli do toho jít jakoby hned.“* Pouze dvě informátorky naopak považují současnou výši finanční podpory za nedostatečnou, vliv zde může mít jejich vysokoškolské vzdělání a s ním spojená vyšší potřeba příjmu.

Přes výše uvedené skutečnosti informátorky současně uvádějí, že peníze nejsou tím hlavním a jediným prostředkem, kterým může stát rodiny s dětmi podporovat. Za důležitější formu podpory považují zachování současné délky mateřské dovolené po dobu tří až čtyř let. Podle jejich názoru je Česká republika v této oblasti na velmi dobré úrovni. Stát by se však měl angažovat také jiným způsobem. Informátorky očekávají od státu především výraznější „prorodinnou“ politiku, která by zahrnovala lepší nabídku služeb a obecně vstřícnější přístup k rodinám s dětmi. Informátorka A (29 let, v domácnosti na MD, 2 děti, 3. těhotenství) k tomu uvádí: *„Ale není to ve výši porodního nebo ve výši mateřský, je to v těch službách jako. Aby si to každej mohl zařídit ten svůj život tak, jak chce. Když chce dávat dítě do jeslí a dělat kariéru, tak by tu možnost měl mít. Když chce dávat děti do křesťanský školy, tak by měl mít tu možnost. Kdo chce, já nevím..., chodit na poloviční úvazek, tak by tu možnost měl mít. Tak spíš v tomhleto.“*

V několika případech je příliš vysoká finanční podpora vnímána spíše negativně, jako politické gesto, které se májí účinkem a lidi spíše kazí. Vhodnější by bylo cíleně zvýhodnit služby a programy určené pro rodiny s dětmi. Informátorka H (40 let, učitelka, 4 děti, 5. těhotenství) říká: *„No..., já si myslím, že stát dělá pro rodiny s dětma, ale že to prostě je takový trošku krátkozraký některý ty..., že jsou to takový ty efektní..., efektní gesta a že třeba kdyby bylo..., ono se pořád mluví vlastně o penězích..., že se třeba dávají peníze, aby ty rodiče sami si určili do čeho vlastně ty peníze investují co se týče dětí..., jestli třeba do vzdělání nebo jo? Tak si myslím, že... nebo já to cejtím že..., mně by třeba bylo bližší, kdyby těch peněz bylo míň, ale byly finančně zvýhodněný, byly dotovaný třeba kroužky pro děti, byly dotovaný nějaký hory nebo výcvikový kurzy, vstupy do jakejchkoli kulturních zařízení.....“*. Také informátorka G (33 let, předsedkyně obč.sdružení pro práci s dětmi

z dětských domovů, 1 dítě, 2.těhotenství) se domnívá, že samotná finanční podpora ze strany státu nestačí a stát by měl vytvářet lepší podmínky, aby se mohly rodiny s dětmi lépe postarat o svoje potřeby samy: *„Samozřejmě ta podpora zkrácených úvazků pro matky, aby se vrátily do práce, po široký spektrum služeb pro rodiny s dětma, hlídání dětí, různé formy toho hlídání, tak to je věc jiná, to je podpora vlastně tý.... bych řekla toho aktivního zapojení rodiny do společnosti.“* Podobného názoru je také informátorka J (32 let, učitelka, 1 dítě, 2. těhotenství). Domnívá se, že spíše než o zvyšování materiálního zabezpečení by se měl stát více snažit o vytvoření lepšího společenského klimatu pro rodiny s dětmi: *„..... takovýto materiální zabezpečení, ale to já si myslím, že to není prvořadá záležitost. Tam jde spíš o to vytvořit v té společnosti dobrý prostředí pro rodiče s dětma a pro ty děti jako takový.“*

Negativně vnímají informátorky skutečnost, že stát negarantuje dostatek míst v mateřských školách. Tato situace byla zaviněna tím, že provoz školek spadá do kompetencí měst a obcí, které objekty po roce 1989 v době klesající porodnosti odprodaly nebo pronajaly pro jiné účely. V současnosti nejsou obce často schopny rychle reagovat na stoupající počty dětí. V této oblasti chybí koncepční plánování a koordinace podle aktuálních hodnot porodnosti. Pro rodiny s dětmi je přitom možnost využít předškolní zařízení často existenčně důležitá. Informátorka D (29 let, zdravotní sestra na MD, 1 dítě + 2.těhotenství) tuto situaci popisuje: *„Hlavně je blbost, že zrušili většinu školek a teďka děti nejsou kam dávat. Což je důležitý, aby byly děti mezi dětma..... Mají přednost samozřejmě matky samoživitelky a nebo když jde do práce a předškolní děti. Potom už záleží na tom, jestli seženeš místo nebo ne. Ale většinou ty děti od tří let, málokdy se povede je tam umístit jako.... Pokud (matka) nemusí do práce a je doma, tak jí ani dítě nevemou no..... Hm, před pěti lety vlastně zavřeli u nás asi pět školek a udělali hlavně z toho něco jinýho, takže to ani nemůžou znova otevřít, takže nevim, jak to budou řešit.“*

3.2. Reflexe žen-matek k postojům české komunální politiky, zaměstnavatelů a většinové společnosti

V této kapitole pojednám, jak se ze strany respondentek jeví postoje komunální politiky, úřadů a neziskových organizací k potřebám rodin s dětmi, přístup zaměstnaneckých organizací k ženám-matkám a jak tuto část populace vnímá většinová společnost. Zmíním také názory informátorek na riziko společenské izolace žen na mateřské dovolené a možnosti řešení. Těhotné ženy, které své první dítě teprve čekají, se v těchto otázkách vyjadřují pozitivněji, než ženy-matky, které již mají v této oblasti více osobních zkušeností. Ve sledovaném vzorku nebyla zjištěna závislost postojů v této oblasti na věku, vzdělání či sociálním původu informátorek.

3.2.1. Handicapy mateřství a rodiny ve veřejném životě

Informátorky uvádějí řadu znevýhodnění a handicapů, se kterými se rodiny s dětmi v dnešní době setkávají ve veřejném prostoru. Velká část těchto znevýhodnění je spojena s každodenním běžným životem ve městech a obcích a jejich odstranění spadá plně do kompetence komunálních politiků. Informátorky velmi často uvádějí, že ve svém bydlišti postrádají především odpovídající infrastrukturu a služby pro rodiny s dětmi. Chybí kvalitní dětská hřiště a hrací koutky, pěší a odpočinkové zóny a zeleň, bezbariérové přístupy do úřadů a provozoven služeb, chodci nejsou dostatečně chráněni před automobilovou dopravou. Podle názoru informátorek se situace v této oblasti sice pomalu zlepšuje, ale stále není ani zdaleka vyhovující.

Informátorka C (30 let, vedoucí laboratoře na MD, 1. těhotenství) uvádí některá znevýhodnění, která se dotýkají rodin s dětmi ve městech: „*Jsou tam nevýhody. S kočářem se leckde nedostaneš, leckde tě nepustěj..., veřejná doprava..., tak to tady řešit nemusíme, ale v Praze to taky není ideální. To si vůbec nedovedu představit, jak tam maminy s těma kočárama jezděj. No, těch nízkopodlažních autobusů je málo. A ten bezbariérový přístup no..., a to je i tady v Písku, že tam na těch parkánech udělali ten parčík tam dole, tam se člověk s kočářem vůbec nedostane, přitom by to bylo hezký místo na odpočinek.*“ Informátorky by také ocenily, kdyby vznikalo více bezpečných klidových zón spojených s občerstvením a s možnostmi pro hru dětí, kde by rodiče s dětmi mohli relaxovat.

Informátorka D (29 let, zdravotní sestra na MD, 1 dítě + 2.těhotenství) charakterizuje tuto potřebu vytvoření míst odpočinku pro rodiče i děti ve městech: „...ale jinak nějaký takový cukrárny nebo něco takovýho, kde by si mámy mohly posedět a děti si hrály třeba..., to není. Víš, že aby sis v klidu a nemusela jsi hlídat děti, jestli někde zlobí nebo tak. Aby to bylo oddělený a oni si hrály v klidu a ty sis v klidu dala kafe, abych si taky mohla odrelaxovat chvilku, no...“

Část informátorek přitom vidí handicapy spojené s mateřstvím ženy především v souvislosti s financováním početnější rodiny. Existuje řada možností a služeb, na které rodiny s větším počtem dětí nemohou dosáhnout. Tyto ženy očekávají od společnosti větší podporu rodinám, více úlev a zvýhodnění v nákladech na kulturní a sportovní vyžití, zájmové aktivity rodin s dětmi, letní tábory apod. Velká část těchto možností je rovněž v kompetenci orgánů a organizací na komunální úrovni.

3.2.2. Podpora mateřství a rodiny neziskovým sektorem

Informátorky tohoto výzkumu mají zkušenosti s provozem mateřského centra X v Písku a oceňují, že v neziskovém sektoru existují projekty na podporu rodin s dětmi, jako je síť mateřských center a další občanská sdružení. Podle jejich názoru tyto organizace dohánějí mezery, které stát zanedbává. Vytvářejí programy, které umožňují rodinám sdružování a společné řešení problémů. Mateřské centrum X v Písku je příkladem organizace, která chce přispívat k posilování hodnot mateřství ve společnosti. Tento cíl jasně vyjadřují hesla otištěná v úvodu výročních zpráv tohoto mateřského centra z posledních let. Výroční zpráva z roku 2006 například uvádí: „*Mateřské centrum X je přátelský, bezpečný a inspirativní prostor pro celou rodinu; otevřené společenství, které sdílí podobné hodnoty a vzájemně se podporující dětský kolektiv vrstevníků; umožňuje maminkám s malými dětmi vyjít z izolace, kam se někdy dostávají díky celodenní péči o děti; poskytuje neformální síť pro osamělé matky; možnost seberealizace činností pro komunitu.*“³⁵ Výroční zpráva z roku 2007 uvádí: „*Mateřské centrum X je vaše druhá rodina*“; „*Přijďte se mezi nás radovat z toho, že jsme matky a získat novou vlnu sebevědomí*“; „*Díky MC vycházíme z izolace, my i děti získáváme nové přátele a prostor pro seberealizaci*“; „*Je zde mnoho dětí a maminek, všem je nám spolu dobře.*“; MC

³⁵ Výroční zpráva mateřské centrum 2006, vyd. Občanské sdružení přátel mateřského centra Písek, s.1.

posiluje hodnoty rodiny, úlohy rodičů a mateřskou roli ve společnosti, podporuje právní ochranu rodiny, mateřství a rovných příležitostí pro všechny. ³⁶

Typický příklad aktivní členky mateřského centra, která je přesvědčena o důležitosti společenské funkce tohoto zařízení, představuje informátorka A. Jedná se o matku 3 dětí, s níž byl tento výzkum zahájen a která se stala jeho klíčovou informátorkou, když zprostředkovala kontakty s dalšími informátorkami. Informátorka A byla výrazně ovlivněna modelem výchovy ve své výchozí rodině. Po vzoru své matky prožívá výrazně pozitivně svou mateřskou roli. Ráda je ženou v domácnosti a plně se věnuje dětem, nemá ambice na kariéru v zaměstnání. Angažuje se však také jako dobrovolnice v mateřském centru, využívá možnosti věnovat se této iniciativě za přítomnosti svých dětí a projevuje velkou snahu pomáhat dalším ženám ve zvládnání role matky.

Část informátorek mého výzkumu je také výrazně ovlivněna waldorfským školstvím, které se snaží o posilování hodnot rodiny. Děti tří informátorek navštěvují waldorfskou školku. Jedna z nich, informátorka H (40 let, učitelka, 4 děti, 5. těhotenství), je profesí učitelka ve waldorfské škole a má tedy úzký vztah mezi povoláním a výchovou. V současné době je s malými dětmi na mateřské dovolené a své zapojení do aktivit školky v roli rodiče považuje za svou současnou „kariéru“: *„Ono se vždycky říká, že maminky jsou jako maminky a pak by měli mít ještě něco..., nějakou kariéru... další naplňování, tak já si myslím, že ano měly..., ale že když ty děti jsou ještě v takovém věku jako mam třeba já..., tak že... Já to teďka zkrátka jako cejtim, že moje naplňování je tohle jo? A nehledám..., tím, že jsem vlastně učitelka a v tý waldorfský škole to chodí teda tak... a moje děti chodí do waldorfský školy, ty starší..., tam to chodí tak, že je to vlastně společenství lidí a ty rodiče hodně..., pokud mají zájem, mají čas..., tak mohou v tý škole se hodně zapojit, angažovat a to já dělám a to mě naplňuje. Asi je to pro mě ta vedlejší kariéra (smích), ale nemám potřebu, že bych už chtěla do práce...“*

---

³⁶ Výroční zpráva mateřského centra X Písek 2007, vyd. Občanské sdružení přátel mateřského centra Písek, s.1.

3.2.3. Handicapy žen-matek na trhu práce

Mezi nejčastěji zmiňované handicapy patří také problémy žen-matek s pracovním uplatněním. Na trhu práce nejsou ženy-matky rovnoprávné jak z hlediska pracovních příležitostí tak ani z hlediska výše příjmů. Průměrná hrubá mzda žen dosahuje přibližně 75% hrubé mzdy mužů (v roce 2007 byla průměrná mzda mužů 27.489,- Kč a žen 20.684,- Kč).³⁷ Informátorky neváhají v této souvislosti užívat slova diskriminace. Pro ženy chybí alternativní nabídky a možnosti práce na zkrácený nebo sdílený pracovní úvazek, jaké jsou již dlouhá desetiletí běžné v západní Evropě.³⁸

Informátorka C (30 let, vedoucí laboratoře na MD, 1. těhotenství) uvádí svůj vlastní případ, kdy se obává, že jí zaměstnavatel neumožní po mateřské dovolené trvalý návrat na původní pracoviště: „*No, to si nemyslím. Jak se říká, že ženy nejsou diskriminované kvůli práci, tak to není pravda. Je spousta ženských, který nemají práci jen proto, že by mohly čekat dítě nebo mají malé dítě. Ty platy taky nejsou stejné jako u mužů... No, počítám s tím, tak na 50% s tím počítám, protože on pan doktor má ze zákona povinnost mě vzít, ale může mi dát za půl roku výpověď nebo tak nějak. Asi půl roku mě tam musí držet, ale pak mě může vyhodit.*“

Také informátorka D (29 let, zdravotní sestra na MD, 1 dítě + 2. těhotenství) popisuje negativní zkušenosti a odmítá, že by šance v zaměstnání pro bezdětné ženy a ženy matky byly srovnatelné: „*To určitě ne. Jako když si vezmu, že teďka jako ze zkušeností kamarádek, který hledají novou práci nebo jinou, tak převážně se jich ptají na děti. No a dávají přednost těm svobodnějším, teda jako bezdětnějším. V tomhleto si myslím, že asi naše společnost ještě furt má předsudky a takové věci..., strach z paragrafů.*“

Informátorka F (39 let, knihovnice na MD, 1 dítě, 2. těhotenství) popisuje mechanismus začarovaného kruhu, který znemožňuje mladé ženě uplatnit se v zaměstnání: „*...v podstatě být matkou je určitým handicapem, protože mladou ženu nezaměstnají z důvodu, že by mohla mít děti, a když je má, tak to je úplně takový vyřízený. A zase když si hledá pak už po třiceti letech třeba zaměstnání, že by šla..., tak vlastně jí říkají, že nemá dostatečnou praxi, kterou si jakoby z důvodu toho mateřství nemohla udělat..., tak to*

³⁷ Český statistický úřad, internetové stránky www.czso.cz, Kód: 1413-08 Zaostřeno na ženy a muže, 4. Práce a mzdy, 4-34 Průměrné hrubé měsíční mzdy a mediány mezd, datum navštívení 18.1.2009.

³⁸ E.DÖRPINGHAUS, *Meine Kinder und mein Chef*, 1. vyd., Zürich: Kreuz Verlag, 1990, s. 39-46.

je takovej jako nešťastnej začarovanej kruh, protože to je vlastně i taková ta nepodpora toho státu a taková diskriminace toho mateřství no.“

3.2.4. Postoje většinové společnosti k ženám-matkám

Historička Jaroslava Pešková označuje postavení žen za jakýsi „průsečík“ vztahů v lidském společenství. Úcta k ženě matce byla chápána jako základ morálního jednání až do konce druhé světové války. Poté došlo vlivem různých společenských změn k oslabení vnímání reprodukční role ženy i její společenské prestiže.³⁹

Informátorky se shodují, že obecně dnes převažuje kladný přístup veřejnosti k matkám a rodinám s dětmi. V každodenním životě se ženy ve svém bezprostředním okolí setkávají převážně s pozitivními reakcemi. Vlivem propopulačních opatření ze strany českého státu došlo zřejmě také k posunu vnímání rodin s větším počtem dětí ze strany společnosti. Rodiny se třemi a více dětmi přestávají být raritou a jsou společensky lépe akceptovány než dříve.

V jednotlivých případech přesto informátorky postrádají vstřícnost a ohleduplnost v každodenních běžných situacích. Informátorka D (29 let, zdravotní sestra na MD, 1 dítě + 2.těhotenství) popisuje své negativní zkušenosti z veřejných dopravních prostředků a čekáren: *„Akorát mě občas mrzí, když člověk třeba stojí na úřadech nebo i u doktora a samí důchodci, a ty tam máš to dítě a nepustí tě.... Hm, to se mi stává hodně často. Eště ti vynadají: „Uklidněte si to dítě“.... V autobuse ještě. Když jsme nastoupili, tak ještě než jsem stihla zaplatit a chytit si dítě, tak ani nepočkali až si sedneme a hned se rozjeli. To se mi stává. To mě taky docela překvapilo.“*

Informátorky často postrádají také ohleduplnost ze strany řidičů. K tomuto problému se vyjadřuje informátorka E (26 let, podnikatelka na MD, 1.těhotenství): *„ale pak mi vadí takovýty věci, že v Písku máš třeba pěší zónu, ale jezdí tam pořád spousta aut a když se neuhneš žejjo, tak na tebe troubí nebo najíždí a to nejenom na matky s dětma, ale i jako na chodce, že to je takový jako někdy nedomyšlený, no.“*

Informátorka J (32 let, učitelka, 1 dítě, 2. těhotenství) se domnívá, že se česká společnost teprve učí větší toleranci vůči přítomnosti dětí ve veřejném prostoru: *“Myslím, že se teprve česká společnost učí, že to není úplně ideální, jako že není eště úplně běžná*

---

³⁹ J.PEŠKOVÁ, *Role vědomí v dějinách*, 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 118.

záležitost, jako vodit děti všude, že ještě leckde se koukají na člověka s malým dítětem skrz prsty, když někam přijdu. Ne ani na úřad, ale třeba k doktorovi nebo někam, tak jako všichni počítají automaticky s tím, že najdu hlídání a že si nechám vohlídat, abych si vyřídila svoje záležitosti. Takže takovej ten veřejnej život, to si myslím, že ještě musíme ujít kus cesty, no. Ve světě to funguje, tam jsou na ty děti zvyklejší a berou je jako normální součást té společnosti, takže se k nim chovají i jinak.“

Přestože převažuje pozitivní přístup většinové společnosti k ženám-matkám, domnívají se některé informátorky, že jejich prestiž v české společnosti není příliš velká. Tyto ženy současně říkají, že žádné zvláštní ocenění za své mateřství ani neočekávají. V několika případech se vyskytuje také názor, že ženy na mateřské dovolené by měly být společností více oceňovány. Informátorka J (32 let, učitelka, 1 dítě, 2. těhotenství) se domnívá, že postavení žen ve společnosti se postupně zlepšuje, ale stále ještě není odpovídající: *“Já si myslím, že pořád ještě přežívá trošku..., i když to ještě někdy říkají lidi nadneseně, že mateřská dovolená je dovolená, takže pořád je skupina lidí, který se na ty maminky na mateřský dívají skrz prsty, že je to takovej jako příživník pro tu společnost, že je s dítětem doma a ještě za to pobírá peníze. Takže myslím, že určitě je to lepší než to bylo před pár lety, teď se to stoprocentně změnilo k lepšímu, to je pravda, ale že by měly maminky nějakou velkou prestiž, že by to ta společnost až tak oceňovala, to necítím teda..., to ještě tak není.... Eště pořád je to spíš v podvědomí lidí, že ženská na mateřskej je takováta hloupá ženská, která teďkon řeší jenom to svý dítě a nic jinýho a to si myslím, že to asi nejde nějak moc ovlivňovat, že ta společnost se v tomhleto musí trošku přetransformovat sama, no. Snad až odroste další generace, tak to bude trošku lepší.“*

3.2.5. Izolace žen v domácnosti versus podnikavá žena, resp. „superžena“

Některé informátorky uvádějí, že ženám na mateřské dovolené hrozí handicap izolace od okolní společnosti. Všechny se však shodují v tom, že záleží především na rozhodnutí žen samotných a měla by jim být ponechána plná svoboda rozhodování, zda z této izolace vyjdou či nikoli. Žena by měla mít možnost se seberealizovat i mimo domácnost, ať už by to bylo v zaměstnání, v koníčcích nebo ve veřejném životě, pokud o to má zájem. V případě mého vzorku se jedná o ženy navštěvující mateřské centrum, tedy ženy které v domácí izolaci nezůstávají.

Informátorka G (33 let, předsedkyně občanského sdružení pro práci s dětmi z dětských domovů, 1 dítě, 2.těhotenství) uvádí konkrétní příklady, jak se ženy na mateřské dovolené mohou zapojovat do společnosti: *„Tak je tam samozřejmě určitá izolace tý maminky, ale tomu už se dá dneska předejít třeba mateřskými centry, zkrácenými úvazky... Jako spousta maminek kolem mě si přivydělává od úklidu přes účetnictví po výuku jazyků, tlumočnictví a nebo jenom tím, že dělají doma manželovi účetnictví, když podniká. Maminky jsou podnikavé a když chtějí, tak se mezi ty lidi dostanou, nějak aktivně se zapojí třeba do těch dobrovolnických akcí v rámci mateřských center nebo jiných neziskových organizací, který se věnujou rodině, dětem, ženám. Myslím si, že ta škála je dneska hodně široká, že se spousta maminek realizuje i přes internet v nějakých poradnách, v bazarech..., že těch cest je jako spousta a že jenom stačí chtít nebo si nechat poradit, ukázat cestu a stačí opravdu chtít.“*

Informátorka A (29 let, v domácnosti na MD, 2 děti, 3. těhotenství) je stejného názoru, ale připomíná, že některým ženám role v domácnosti plně vyhovuje a žádný handicap nepocítují: *“..... tak pokud chce, tak ty možnosti má. Ale já znám ženy, který tu mateřskou tráví tím, že dopoledne uvaří, odpoledne jdou samy s děťátkem někam na procházku a jsou doma samy, večer uvaří manželovi večeři a tím to pro ně hasne. To záleží asi fakt člověk od člověka, protože když je ta ženská trochu komunikativní nebo nedělá jí problémy navázat přátelství, tak dneska opravdu ty možnosti opravdu má, jak si tu mateřskou prostě užít, každá si to může udělat jinak, ale jsou i ženy, který opravdu jako tu mateřskou stráví s těma dětma samy doma... Také informátorka E (26 let, podnikatelka na MD, 1.těhotenství), která i na mateřské dovolené pokračuje ve svém soukromém podnikání, se přimlouvá za aktivitu žen a možnost volby: *“Ta ženská by se měla rozvíjet i přesto, že bude doma na mateřský. Myslím si, že... takhle ale každá žena to cítí jinak. Někdo..., já mam třeba kamarádku, který naopak vyhovuje, že je doma, peče, vaří, má dvě děti a nedělá nic jinýho. A manžel jí tak i jako bere, ale zase teď už je doma 8 let a přijde mi, že on už by chtěl, aby ona se zařadila, šla do tý práce, vydělávala peníze a ona by chtěla to třetí a bejt doma. Že tam mají zase pak ty rozpory..., A, ale myslím si, že opravdu ta žena to musí chtít, musí chtít, že to nemůže bejt takovýto, že manžel tě někam odsune, protože si myslím, že pokud ta žena si chce vydělávat nebo chodit na pár hodin do práce, nebo se sdružovat já nevím v mateřským centru nebo kdekoli a je to pro ni důležitý, tak by to měla dělat. Že by se neměla úplně jako odpojit.“**

Informátorky, které jsou orientovány spíše na rodinný život, hodnotí negativně také opačný extrém, kdy ženy ve snaze o svou emancipaci příliš překračují rámec tradičního

rozdělení rolí v rodině. Přehnaně vysoké ambice ženy-matky mimo sféru rodiny se pro ni stávají handicapem, protože jejich uskutečnění je v kombinaci s rodinou velmi problematické. Tyto ženy si samy sobě způsobují problémy. Informátorka F (39 let, knihovnice na MD, 1 dítě, 2. těhotenství) hodnotí negativně snahu některých žen pokračovat v kariéře i s malými dětmi: „*Tak já teďkon z mnoha článků čtu, že jsou v bankách nebo někde na pracovištích umožněny...., že si ženy mohou brát třeba půlroční dítě s sebou a že se jí tam o něj starají a mají možnost ho nakojit a já s tímhle absolutně nesouhlasím, protože to nedělá ta žena dobře ani to ani to. Dítě je ochuzený, potřebují jí opravdu jako maminku, která je pro něj nejbližší člověk a na tý práci to taky musí bejt znát, takže já jsem proti takovejmhle věcem.*“

Informátorka A (29 let, v domácnosti na MD, 2 děti, 3. těhotenství) se domnívá, že pokud je žena úspěšná ve své profesi, může tím ohrožovat výsadní postavení muže ve věcech ekonomického zajištění rodiny, což může postupně vést až k jeho frustraci a ke vzniku rodinných problémů: „*A je fakt jako, že se to tak jako trošku mění, že jo, jak se o tom hodně píše a je ta emancipace, že některý ty muži se snaží o tu rodinu starat nebo se v ní jako zapojovat, a spíš na ně se teďko hledí jako na bačkory.... Ty jsi ten bačkora, co se o tu rodinu stará, ty jsi ten bačkora, co půjde na mateřskou a já bych jako i věřila tomu, že některý ty chlapi, že to jsou oni, kdo najednou ztrácí tu svoji silnou půdu pod nohama. Najednou jako neví co, že jo? Vždycky to byli ty oni, co živili tu rodinu, ty oni ty silný, co byli zapotřebí a teďka ty ženy některý to prostě jako zvládnou vydělat spoustu peněz jako? A zvládají tu rodinu a co já? Já jsem ten frustrovanej, kterej prostě najednou jako..., manželka vydělává víc než já..., co já mam s tím dělat jako? Péče o děti..., to zase nema tak úplně v krvi...*“

Informátorky se staví také kriticky k rozšířené představě, že dobrá žena musí perfektně zvládat tradiční role matky a hospodyně a současně se plně věnovat svému zaměstnání a být atraktivní. Od ženy, se očekává, že bude úspěšná ve své kariéře, která by jí měla zajistit až ekonomickou nezávislost. Konečně má být žena také krásná, což vyžaduje, aby dostatečně pečovala o své zdraví a svůj zevnějšek. Informátorka A (29 let, v domácnosti na MD, 2 děti, 3. těhotenství) označuje tento ideál jako „superženu“ Domnívá se však, že takto přehnané nároky dokáže málokterá žena splnit: „*Některý lidi asi od těch žen opravdu očekávají, že to musej bejt superženy, který musí zvládnout kariéru, musí zvládnout dítě, musí zvládnout bejt krásný a usměvavý..., a odvaha bejt samy sebou...*“ Také informátorka E (26 let, podnikatelka na MD, 1. těhotenství) popisuje tento ideál dokonalé ženy, který část veřejnosti považuje za samozřejmost: „*Jsou lidi, který se*

k tobě budou chovat... budou tě ne ctít, ale budou říkat, že je to fajn, že jsi matka, že vychováváš děti, že jakoby se staráš, že zvládáš spoustu věcí okolo. No a pak spousta ne, protože jim to přijde normální. Přijde jim normální, že žena bude mít děti, je normální, že u toho bude vařit, uklízet a bude jako ta dokonalá. No...“

3.2. Reflexe k prožívání mateřství respondentkami

3.3.1. Typy rodin a modelů výchovy

Z provedených rozhovorů je zřejmé, že dívčí představy o budoucím mateřství v jejich konkrétní podobě i jejich pozdější naplňování, velmi významně ovlivňuje dané sociální a rodinné prostředí, v němž žena vyrůstala, a model podle kterého byla vychovávána. Ve svém výzkumu jsem se pokusila zjistit, jak přístup ženy k otázkám mateřství závisí na situaci v její výchozí rodině i na jejích společenských ambicích.

V provedených rozhovorech se objevují dva základní scénáře. V prvním případě se žena s modelem své výchozí rodiny ztotožňuje, přejímá jej a ve vlastní rodině kopíruje. Ve druhém případě žena vnímá model své výchozí rodiny negativně, vědomě se vůči němu vyhraňuje, odmítá jej a svou rodinu buduje podle vlastní představy.

Ve zkoumaném vzorku jsem se pokusila provést typologii modelů výchovy ve výchozích rodinách informátorek. Jedná se o uměle vytvořené modely vyplývající z výsledků mého výzkumu. Tento výsledek může být ovlivněn specifickým charakterem jihočeského kraje jako regionu, který je spíše tradiční a hospodářsky mírně retardovaný. Navíc může být výsledek významně ovlivněn zvoleným vzorkem informátorek, žen navštěvujících mateřské centrum. Ve všech třech zjištěných typech uspořádání rolí plní matka nejdůležitější funkci „emočního centra rodiny“.

Nejčastější výchovný model v mém vzorku je založen na přirozené autoritě a harmonickém vztahu rodičů. Tento model lze podle typologie provedené autorkou Hanou Maříkovou označit jako „model partnerský“.⁴⁰ V rodině převládají kamarádské vztahy, děti jsou nenásilnou cestou vedeny k poslušnosti, samostatnosti a pomoci v rodině. Výchova dětí je společnou věcí obou rodičů, často jsou zapojováni také prarodiče. Děti jsou centrem dění v rodině, rodiče s nimi tráví volný čas, jezdí na výlety a společné dovolené. Mezi dívkou a matkou existuje důvěrný vztah, matka zasvěcuje dceru zábavnou formou do role ženy hospodyně. Také otec si s dětmi hraje a učí především syny technickým dovednostem. V rodině je kladen důraz na pospolitost a vzájemnou důvěru. Materiální zabezpečení rodiny je sice nezbytné, ale není řazeno mezi hlavní priority. Snahou rodičů je, aby děti prožily spokojené dětství, všestranně rozvinuly své schopnosti a vyrostly ve

---

⁴⁰ H.MAŘÍKOVÁ, „Sociální partnerství muže a ženy v dnešním manželství a rodině – realita nebo fikce?“, In VODÁKOVÁ, OLGA (ed.), *Rod ženský - Kdo jsme, odkud jsme přišly a kam jdeme?* 1. vyd., Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2003, s. 111.

slušné a sociálně zralé dospělé jedince. Hlavní hodnotou tohoto výchovného modelu je rodinné zázemí a vztahy. Nejčastěji se tento model vyskytuje v rodinách, kde rodiče mají dělnické profese nebo jsou příslušníky střední třídy na méně významných pracovních pozicích. Tomuto modelu odpovídají rodiny informátorek A, D, F, H, J a v mém vzorku je nejsilněji zastoupen.

Druhý výchovný model je založen na tradičním rozdělení rodičovských rolí a lze jej proto označit jako „model tradiční“⁴¹. Otec vystupuje jako hlavní autorita rodiny, zakládá si na přísné výchově a dodržování stanovených pravidel, v některých případech neváhá ani užívat trestů. Matka ve snaze odlehčovat napětí v rodině se příliš neprosazuje, drží se své role hospodyně a útočiště pro děti. Děti jsou vedeny k poslušnosti a k plnění úkolů spíše instruktivně. Děti v této rodině nejsou centrem dění, ale ze strany matky je jim přesto věnována velká péče a pozornost. Rodina si zakládá na svém vnějším obrazu a pověsti, materiální hodnoty jsou vysoce ceněny. Tento model převládá v rodinách, kde otec je příslušníkem dělnické nebo střední třídy a zaujímá významnější postavení v zaměstnání než matka (např. policista, voják). Jeho důležitost pro rodinu vyplývá z role otce živitele. Matka je v domácnosti nebo má méně významné zaměstnání. Napětí v těchto rodinách často vede k partnerským problémům, případně až k rozvodu rodičů. Tento model se rozpadá také v okamžiku, kdy se matka více emancipuje nebo začne podnikat a její pozice se zlepšuje jak po stránce ekonomické tak i společenské. Tomuto typu výchovného modelu odpovídají v mém vzorku více či méně rodiny informátorek B a G (jedná se o sestry, tedy o totožnou výchozí rodinu), C a I, první dvě manželství rodičů jsou rozvedena.

Třetí výchovný model je založen na autoritě matky, zatímco otec stojí spíše v podřízeném postavení a výrazněji se neprosazuje. Matka je výdělečně činná, ve všech ohledech řídí chod rodiny, činí zásadní rozhodnutí a zabezpečuje také výchovu a péči o děti, často za pomoci prarodičů. Otec pečuje o děti jen sporadicky a spíše z povinnosti. Matka upřednostňuje volnější výchovu a kamarádské vztahy s dětmi, které k ní mají důvěru. Tato rodina je poměrně stabilní, ale ambice matky mohou mít za následek partnerské problémy. Dcera jednoznačně přebírá výchovný model a v nově založené rodině se ujímá dominantní role. Tomuto typu výchovného modelu odpovídá v mém vzorku pouze jeden případ. Jedná se o rodinu informatorky E, kde manželství skončilo rozvodem.

---

⁴¹ H.MAŘÍKOVÁ, „Sociální partnerství muže a ženy v dnešním manželství a rodině – realita nebo fikce?“, In VODÁKOVÁ, OLGA (ed.), *Rod ženský - Kdo jsme, odkud jsme přišly a kam jdeme?* 1. vyd., Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2003, s. 108.

Podle typologie provedené Hanou Maříkovou je dosud nejobvyklejší model tradiční. Partnerský model představuje novou kvalitu uspořádání genderových vztahů, ale prosazuje se jen pomalu.⁴² V mém výzkumu byl partnerský model nalezen ve výchozích rodinách poloviny informátorek. Tento výsledek může souviset se specifickým charakterem zkoumaného vzorku žen, které navštěvují mateřské centrum a často preferují partnerský model také ve vlastní rodině.

3.3.2. *Dívčí sny o mateřství*

Doba, kdy dívky začínají snít o mateřství, přímo souvisí s biologickou a sociální zralostí každého jedince. Po biologické stránce dnešní ženy dospívají mezi 11. a 14. rokem života, nejčastěji ve 12 až 13 letech. Kolem 15. roku života končí období pubescence a dívka zpravidla již dosáhla reprodukční schopnosti. Následuje období adolescence, které provází sociální dozrávání a až kolem 20. roku věku je mladá žena plně reprodukčně i sociálně zralá.⁴³ V návaznosti na tento vývoj se mění také sociální postavení ženy ve společnosti, pro kterou se stává plnohodnotnou ženou a potenciální matkou připravenou k založení vlastní rodiny.

Většina informátorek mého výzkumu datuje své první představy a sny o vlastním mateřství a založení rodiny právě do období konce puberty a završení biologické zralosti, nejčastěji kolem 14. a 15. roku. Většinou si informátorky své dívčí představy ještě velmi dobře vybavují a dokáží je podrobně popsat i časově zařadit. Tyto vzpomínky vnímají jako úsměvné a příjemné. Většinou se jednalo o nekonkrétní touhu a přesvědčení mít v budoucnu rodinu a děti. Zdá se, že se tyto vzpomínky a sny zčásti ještě prolínají s naivní dětskou hrou na rodinu. Dívky kopírují ve svých představách roli vlastní matky, v některých případech ji naopak negují. Nezřídka je již v době dospívání stanoven ideální a idealizovaný počet plánovaných dětí. Převládá přání mít velkou rodinu, často s více než dvěma dětmi. Většinou v tomto věku ještě není konkrétně a prakticky promyšleno jak to bude s partnerem a s rodinou.

V některých případech se však už do prvních představ o mateřství promítá ideál založit fungující, úplnou a dobře zajištěnou rodinu. Ve vzpomínkách informátorky E (26

---

⁴² H.MAŘÍKOVÁ, „Sociální partnerství muže a ženy v dnešním manželství a rodině – realita nebo fikce?“, In VODÁKOVÁ, OLGA (ed.), *Rod ženský - Kdo jsme, odkud jsme přišly a kam jdeme?* 1. vyd., Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2003, s. 111.

⁴³ J. LANGMEIER, D. KREJČÍŘOVÁ, *Vývojová psychologie*, 1998, s.138 – 139.

let, podnikatelka na MD, 1.těhotenství) se objevuje nutnost ekonomického zajištění rodiny a zařízení pohodlného bydlení: „*Vim, že jsem určitě vždycky chtěla děti, jako že jo. Jako že když mi bylo těch čtrnáct, že jsem si říkala, že bych chtěla ty dětičky, ten baráček, toho manžílka a jako že tenkrát jsem přemešlela i o tom, že by to bylo fajn bejt doma s těma dětma do určitý doby.*“

Ve zkoumaném vzorku nebylo zjištěno, že by touha mít vlastní děti byla přímo ovlivněna typem vlastní výchovy ve výchozí rodině. Všechny informátorky si přály mít v budoucnu rodinu a děti. Konkrétní představy o podobě mateřství a rodiny však jsou ovlivňovány výchozí situací vlastní rodiny. V harmonických rodinách dívky model výchozí rodiny kopírují, v rodinách s partnerskými nebo jinými problémy naopak model opravují v bodech, které jsou vnímány negativně. Např. informátorka A (29 let, v domácnosti na MD, 2 děti, 3. těhotenství), která vyrůstala se zdravotně postiženou sestrou, zahrnuje do představy o své budoucí rodině touhu adoptovat alespoň jedno dítě z dětského domova: „*Já jsem chtěla vždycky velkou rodinu...(smích), no vždycky jsem chtěla velkou rodinu a vždycky jsem chtěla dítě do pěstounský péče, víš? Protože jsem si říkala, když už budu mít tu sílu na to mít velkou rodinu, tak proč tu sílu fakt jako nevěnovat i nějakýmu děťátku, který to potřebuje, že jo... V těch domovech těch dětí jako je hodně. Takže já jsem si vždycky přála dítě do pěstounský rodiny a snažila jsem se podle toho i vybrat partnera (smích).*“

Některé informátorky uvádějí, že po pubertálním období představ o mateřství následoval v okamžiku dosažení dospělosti (cca. ve 20-ti let) jakýsi zlom, kdy na přechodnou dobu nastoupily pochybnosti o vlastních schopnostech stát se dobrou matkou. Informátorka E (26 let, podnikatelka na MD, 1.těhotenství) říká: „*Já jsem pak měla takovýto období, kdy jsem říkala, a jestli vlastně bych jako ty děti měla mít..., no a to nevím teda jestli má každá ženská, ale já jsem měla takový období, že jsem si říkala, jestli jako jo a jestli je to dobrý, že jako když jsem se vždycky dívala kolem sebe a někdy ty rodiče..., a ted' jsem si říkala a co když budu jako zrudná matka, co když prostě ve mě vyleze něco a budu prostě hrozná, jo?*“

Většina informátorek zmiňuje, že se v tomto období snažily najít a také si trvale udržet stálého partnera, který by splňoval kritéria budoucího živitele a otce rodiny.

3.3.3. Materiální a psychické předpoklady pro založení rodiny

Za nejdůležitější předpoklad pro založení rodiny a narození dětí považují informátorky kvalitní partnerský vztah a rodinné zázemí, které jsou základem pro překonávání případných problémů ve společném životě.

Jako druhý důležitý předpoklad uvádějí informátorky vytvoření ekonomického a materiálního zázemí. Ještě před založením rodiny a narozením dětí je nutné zařídit bydlení a začít pracovat nebo získat alespoň praxi v oboru. V těchto ohledech se ženy projevují velmi prakticky.

Výrazná je ale také potřeba užít si ještě před založením rodiny svobody a volnosti, dostudovat školu, cestovat, věnovat se svým zálibám. Všechny uvedené faktory mají významný vliv na odsouvání narození prvního dítěte do vyššího věku. Zejména mladší informátorky tohoto výzkumu uvádí, že přes dlouhé teoretické plánování založení rodiny došlo k jeho faktickému odkládání na pozdější dobu. Informátorka C (30 let, vedoucí laboratoře na MD, 1. těhotenství) popisuje důvody odkládání prvního těhotenství: *“No, plánovala jsem to, ale určitě ne tak brzo jako dřív rodiče rodili. Takže jsem si říkala, tak v těch pětadvaceti, pak to ale život zkomplikuje, tak se to posunulo až na tu třicítku... Nejdřív jsem studovala, no, docela dlouho, asi sedm let s nějakýma přestávkama. Pak jsme ještě jako s Tomášem cestovali nějaký leta a pak jsme si řekli, že teď už je ten pravej čas. Jako, že to bylo naplánovaný... Jako předtím už jsem chtěla dítě dřív, ale tak náh to nedopadlo... Tak, určitě jsem chtěla nastoupit do zaměstnání, tam nějaký rok, dva vydržet a pak už ty děti mít. To se mi podařilo no.”*

Většina informátorek přiznává, že hlavní iniciativa v plánování rodinných záležitostí vychází spíše od nich než od partnera. Žena více usiluje o děti. Partner často bývá v tomto ohledu zdrženlivější, pochybuje o své zralosti a zplazení prvního potomka často odkládá na neurčito. Celkově se k mateřství ve většině případů přistupuje velmi odpovědně, mladí lidé nechtějí riskovat, že by je dítě překvapilo nepřipravené v situaci, kdy ještě nemají vybudovaný dostatečný standart a zázemí. Důkladné plánování a přípravu na založení rodiny v režii ženy popisuje informátorka B (26 let, prodavačka na MD, 1. těhotenství): *“No, tak... já jsem plánovač, já to mam naplánovaný a Dan to o mně ví, takže to nechává tak jako na mně a je v tom dost jako povolnej, jo? Takže..., on to tak jako koriguje, ale že by vysloveně jako..., On se v tom nechává jako vést, takže já jsem si tak jako představovala, že by to tak jako mohlo bejt v takovym a v takovym horizontu a pak jsem mu to vždycky oznámila, jestli jako jo? A on to tak jako odkejval..., ale tenkrát já jsem nevěděla, jestli*

spolu až tak dlouho vydržíme, ale když jsem viděla v těch osmnácti, devatenácti, dvaceti vypadá, tak jsme si tak jako řekli, že si začneme..., nejdřív jsme podnikali tak, aby byly peníze na to bydlení. .... No a pak jsme začali stavět a když se to povedlo, tak jsme začali plánovat miminko.“

V případech, kdy se nepodaří před narozením dětí zabezpečit vyhovující bytové podmínky nebo se dítě narodí neplánovaně, může tato situaci velmi negativně ovlivnit rodinné vztahy. Informátorka A (29 let, v domácnosti na MD, 2 děti, 3. těhotenství) popisuje takové okolnosti při narození svého druhého dítěte: *“No a Vojtíšek se narodil, když Gábince bylo rok a půl, takže..., a ještě jsme byli vlastně v malém bytě, neměli jsme vyřešený ten byt, takže tam ta radost byla jako trochu zkalená z toho, ježíš, my jsme si tu Gábinku ještě nevychutnali pořádně, máme takovýho drobečka a teď..., hlavně Libor to jako trošku..., než se s tím srovnal, tak bral trošku jako Vojtíška s nadhledem jako vetřelce, jako že se tam vtírá..., my jsme to neplánovali do malého bytu, no... Libor jezdil a vracel se domů v osm večer z práce, byl úplně zničený, eště když se narodil Vojtíšek, eště do tý malý garsonky, to bylo nemožný. Takže přišel z práce, zašel na kafe..., děda přišel koupat... To byl takovej jako půlrok takovej náročnej, než jsme se šžili, než jsme se srovnali, než se to zlomilo.... Takový jedno z těch těžších období.“*

3.3.4. Naplňování snu o mateřství

Informátorkám mého výzkumu se první dítě narodilo v průměru ve 26,5 letech. Vzhledem k různorodé věkové skladbě žen v mém vzorku se však doba narození prvního dítěte pohybuje v rozmezí 17-ti let, od roku 1990 až po rok 2007. 3 ženy porodily první dítě ve věku od 20 do 25 let, 7 žen porodilo první dítě ve věku od 25 do 30 let. Tyto výsledky korespondují s obecným trendem odkládání mateřství do vyššího věku. Průměrný věk matek při narození prvního dítěte v České republice dlouhodobě stoupá. Ještě v polovině 90. let patřily české matky spolu s ostatními ženami ze zemí dřívějšího východního bloku k nejmladším v celé Evropě. Zatímco v roce 1995 bylo ženám při narození prvního dítěte v průměru 23,3 let, v roce 2007 to bylo již 27,1 let⁴⁴.

---

⁴⁴ Český statistický úřad, internetové stránky www.czso.cz. Zaostřeno na ženy a muže, Statistické údaje z řady oblastí života mužů a žen za období 1995 – 2007. Mezinárodní srovnání - průměrný věk matek při narození 1. dítěte, datum navštívení 15.2.2009.

Dlouhodobě roste také průměrný věk žen při prvním sňatku. Zatímco v roce 1995 se ženy poprvé vdávaly v průměru ve 23,1 letech, v roce 2007 to bylo již ve 28,6 letech, v roce 2008 ve 28,7 letech. Průměrný sňatkový věk mého vzorku je 24,7 let a rok uzavření sňatku se opět pohybuje v rozpětí 17-ti let, od roku 1990 až po rok 2007. 2 Informátorky se vdávaly těhotné. 9 z 10-ti informátorek bylo v době narození prvního dítěte již vdaných, pouze 1 informátorka zůstala neprovdána i po narození druhého dítěte. Doba mezi svatbou a narozením prvního dítěte se v mém vzorku pohybuje v rozmezí dvou měsíců až čtyř let, v průměru je to 1,7 roku. 9 informátorek narození prvního dítěte delší dobu plánovalo, pouze 1 informátorka poprvé otěhotněla neplánovaně. Tento výsledek potvrzuje posun oproti 70. až 90. letům 20. století, kdy byla až polovina nevěst těhotná. V roce 2007 činil podíl těhotných nevěst pouze 30,4%.⁴⁵ V mém vzorku převládá u prvních dětí v 90% plánované rodičovství.

Zpětně informátorky ve většině případů oceňují, že se staly matkou až ve zralejším věku. Domnívají se, že na prahu dospělosti, v cca 20 letech pro tuto roli ještě nebyly dostatečně psychicky připravené. Výjimku tvoří ve vybraném vzorku informátorka F (39 let, knihovnice na MD, 1 dítě, 2. těhotenství), která ve dvaceti letech nechtěně otěhotněla a byla nucena založit vlastní rodinu, její manželství se však později rozpadlo. Prožívání druhého těhotenství v druhém manželství již ve zralém věku považuje za velmi odlišné, pociťuje větší radost, ale také větší odpovědnost a opatrnost: *„No, úplně jako vnímám jiný pocity, úplně jinak to prožívám. Jednak mnohem zodpovědnějc, protože taky mi bude čtyřicet roků a mam něco za sebou, a jednak já nevím asi vůbec můj přístup je .... bych řekla jako....., jako jestli můžu říct filosofickej nebo takovej vůbec názor jakoby na svět se změnil, protože všechno prožívám mnohem pěknějc a mnohem na druhou stranu zase zodpovědnějc a trošku někdy i s obavama.“*

3.3.5. „Sdílené mateřství“

Mateřství není v dnešní společnosti výhradní záležitostí žen. Rozhodnutí zplodit potomka je sice věcí partnerů, ale očekávání mateřství a jeho naplnění i případné zklamání jsou velmi často prožívány ve společenství celé rodiny. Již od samého počátku, od okamžiku zjištění těhotenství je zpráva sdílena přinejmenším s partnerem, po různě dlouhé

---

⁴⁵ Český statistický úřad, internetové stránky www.czso.cz, Obyvatelstvo 2007, datum navštívení 15.2.2009.

době také se staršími dětmi, rodiči, sourozenci a s dalšími členy širší rodiny i přáteli. Tyto kroky jsou součástí psychické přípravy na narození dítěte.

Informátorky uvádějí jako dnešní nejobvyklejší způsob zjišťování těhotenství použití domácího těhotenského testu. Ženy oceňují jeho výhody, především diskrétnost a dostupnost. Je možné ho vzít s sebou kamkoli, třeba i na dovolenou. Žena je v tomto ohledu nezávislá, partner může být bezprostředně přítomen okamžiku zjištění těhotenství. Výsledek těhotenského testu, jakkoli nemusí být jednoznačný, je jasně viditelný. Vyšetření lékařem pak většinou slouží jen k potvrzení zjištění, které partneri již dříve učinili sami. Informátorka C (30 let, vedoucí laboratoře na MD, 1. těhotenství) popisuje situaci svého prvního plánovaného otěhotnění na měsíční dovolené, kam s sebou vzala také těhotenský test: *„No, tak s manželem jsme to zjišťovali spolu, no a potom, protože pro nás mamka přijela na letiště a hned se vyptávala, protože všichni věděli, za jakým účelem tam jedeme... (smích)... Měsíc jsme byli na dovolený... To už jsme věděli, protože už jsme měli testy s sebou, abysme to tam...(smích)..., proto jsme si vzali měsíc, abysme to všechno stihli. No, my jsme byli takový optimisti, že se to povede.“*

Pokud nebyl partner přímo osobně přítomen při testování těhotenství, sděluje mu žena tuto zprávu jako prvním a to většinou bezprostředně po vlastním zjištění. U prvního dítěte toto sdělení často doprovází různé rituály, které se u dalších dětí už tak často nevyskytují. Ženy se pokouší vymyslet různé romantické nebo vtipné scénáře, které mají zdůraznit význam a nezapomenutelnost tohoto okamžiku ve vztahu obou partnerů.

Informátorky si většinou přesně vybavují okolnosti sdělení zprávy o těhotenství svému partnerovi. Informátorka A (29 let, v domácnosti na MD, 2 děti, 3. těhotenství) si přesně vzpomíná, jak sdělovala svému partnerovi zprávu o prvním a druhém těhotenství: *„Liborovi jsem udělala jednohubky a dala jsem mu taštičku s botičkama, protože on si četl noviny.... Klasika, přijde z práce, vezme si ty noviny, jídlo (smích) a k tomu dostane chlebičky a taštičku s botičkama, a myslím, že i fotku (snímek z ultrazvuku) tenkrát taky..., takže se chystal..., takhle mě obejmul..., klasika, takováta sladká chvíle chvíle toho nadšení.... A Vojtíšek..., když jsme čekali Vojtíška, tak jsem mu dala fotku do sportovní přílohy (smích) , protože on vždycky nejdřív čte sport, to ho zajímá nejvíc, tak jsem to dala do sportovní přílohy...“*

Výjimkou nejsou ani případy, kdy se dnes zpráva o těhotenství sděluje neosobně, prostřednictvím telefonu nebo SMS. Jako důvod uvádějí informátorky, že nemohly vydržet čekání na osobní setkání s partnerem. Tuto situaci popisuje informátorka E (26 let, podnikatelka na MD, 1. těhotenství) *„A vim, že když jsem na to přišla, tak jsem si říkala, že*

budu romantická, že tomu Ondrovi to řeknu až jako doma a vim, že pak jsem zvedla telefon a volala jsem mu a říkala jsem: „Kde jsi?“ a on říkal: „Uprostřed lesa.“ A já jsem říkala: „Ondrášku, já ti musím něco říct.“ A vim, že jsem mu to..., no že jsem to nevydržela, že jsem mu to musela jakoby říct. A vim, že ten večer jsme se viděli až jako asi v jedenáct v noci a vim, že jako to bylo hrozně zvláštní, že prostě..., no nevydržela jsem to neříct, a i když ti někdo řekne, že mobil..., že je to hloupý, tak já jsem prostě musela mu to říct. Protože jsem si říkala, jako kdyby se cokoli stalo, tak já mu to chci říct teď, nechci čekat na něj, ale chci mu to říct prostě...“

Výpovědi informátorek se většinou shodují v tom, že partneři přijali zprávu o těhotenství s bezprostřední radostí. Pokud byl partner v některých případech zaskočen, brzy začal projevovat svou spokojenost a k ženě se choval láskyplně. Informátorky obvykle vzpomínají na tyto okamžiky s úsměvem a dojetím. Informátorka F (39 let, knihovnice na MD, 1 dítě, 2. těhotenství) vzpomíná na vyprávění svého partnera, jak prožíval okamžik zprávy o těhotenství: *“No, on říkal, jak si to jako vychutnal úplně..., on byl někde na tej..., jak jsou Sovovy mlýny, galerie na Kampě a tam je nějaká prosklená střecha, tak když jsem mu to nějak zrovna napsala, tak tam byl., tak říkal: „Tak jsem se kouknul na tu Vltavu, tak jsem si to vychutnával jakoby, že budeme mít spolu miminko, no...“* Informátorka E (26 let, podnikatelka na MD, 1. těhotenství) si také přesně vzpomíná na tento krásný společný okamžik: *“No, říkal, že to tušil a že si to hrozně přál a že se hrozně bál to vyslovit nahlas, jako aby to nezakřik, že jako aby to nebyla zase jenom nějaká zmeškaná menstruace, takže jako... ale říkal, že je mu hrozně líto, že se nevidíme.. a potom právě vim, že ten večer, když jsme šli domů, jsme se tak jako tulili a ... no, byli jsme z toho hotoví. No, prostě jsme jenom leželi, mlčeli a... těšili se, že už to bude, že to bylo jako nádherný pocit... a pak když to jako potvrdila i doktorka, tak to bylo nádherný.“*

Partneři většinou uchovávají zprávu o těhotenství po určitou dobu v tajnosti. Poté ji obvykle společně sdělují dalším členům nukleární rodiny. V pořadí jsou nejprve starší děti, později rodiče a sourozenci. Žena přitom spíše dává přednost své matce, případně sestře. Až později se zprávu dozvídá také rodina partnera. Ženy, které jsou opatrnější nebo již dříve prodělaly zkušenost se spontánním potratem na začátku těhotenství, vyčkávají se sdělením zprávy o těhotenství ostatním členům rodiny do doby po uplynutí 3. měsíce těhotenství. Tuto zkušenost popisuje informátorka J (32 let, učitelka, 1 dítě, 2. těhotenství): *„Ne, to jsme nestihli oznámit, v podstatě..., my jsme to chtěli oznámit, ale zrovna..., když jsme to chtěli oznámit, tak bohužel jako..., to jsme byli u Tomášovo ségry.... S Aninou, to jsme docela dlouho čekali..., že vlastně i po té první zkušenosti..., my jsme o něj přišli asi...“*

no ve třetím měsíci, takže tam jsme to docela dlouho, dlouho drželi v tajnosti..., takže jsme to oznamovali někdy asi, když jsem byla na začátku pátého měsíce...?“

V rodinách s dříve narozenými dětmi jsou rodiče nejprve postaveni před úkol připravit je na narození sourozence. Reakce dříve narozených dětí na zprávu o novém sourozenci velmi závisí na jejich věku. Menší děti se snaží novou informaci nějak jasně vysvětlit a zdůvodnit si, proč se má v rodině narodit nové dítě. Informátorka H (40 let, učitelka na MD, 4 děti, 5. těhotenství), která je matkou čtyř dětí popisuje svou zkušenost takto: „*A když vlastně jsem čekala Apolenku, tak ta Jola s Emou už byly ve věku, kdy to vnímaj a já jsem právě čekala hodně otázek od nich a vlastně jediná otázka, která byla v tomhle na začátku, když jsme jim to vlastně řekli a měli před sebou ještě půl roku čekání..., byla proč jako teď kon to miminko máme a předtím jako jsme ho neměli .... a je fakt, že já jsem teda..., jako nejsem asi v tomhle moc pohodová a ani dopředu jsem se na to nijak nepřipravovala a než vlastně jsem vymyslela nějakou odpověď, tak ta mladší ty starší odpověděla, že jsme si to zkrátka zasloužili (smích), čímž, to se mi tehdy moc líbilo a asi bych jí rozhodně neodpověděla líp...“*

Starší sourozenci mohou reagovat i negativně a rodiče musí tuto složitou situaci zvládnout. Informátorka F (39 let, knihovnice na MD, 1 dítě, 2. těhotenství) vypráví o obavách svého osmnáctiletého syna z prvního manželství: „*Ten byl ze začátku..., on byl nejdřív jakoby překvapeněj, docela i radostnej, ale vlastně potom jsem vycítila, že má nějaký obavy, protože vlastně jeho..., můj partner není jeho otec, on se nějak bál, že přestaneme ho teď kon jako vnímat jako součást tý rodiny, že ho nějak jako vyšoupneme kvůli tomu miminku. Jako jsem ho musela ubezpečovat a pořád jakoby mu věnuju pozornost, aby neměl pocit, že je něk na jiné koleji. Prostě ho včleňuju naprosto do jakoby dění a prostě..., já můžu říct, že řeším spoustu věcí s ním, teď plenky a tašku do porodnice a takový, takže jako je to v pohodě už.“*

V souvislosti se sdělováním zprávy o těhotenství hraje obvykle významnou roli blízký vztah ženy k vlastní matce a sestře. Těm je proto zpráva o těhotenství sdělována přednostně a důvěrně. Pro matku má první těhotenství dcery zvláštní význam, neboť z role dítěte definitivně přechází do role ženy. A právě matka je předurčena, aby přitom sehrála nezastupitelnou doprovodnou roli, když dceru podporuje a předává jí své zkušenosti. Matka se z pozice svých životních zkušeností o své dítě bojí a proto může být radostná zpráva o těhotenství dcery doprovázena i obavami o její zdraví. Tuto zkušenost popisuje informátorka E (26 let, podnikatelka na MD, 1. těhotenství): „*Maminka..., no maminka reagovala tak, že samozřejmě měla radost, ale tam taková bázeň, protože sama jakoby,*

když jí bylo asi 41, tak čekala děťátko a přišla o miminko, takže vim, že se o mě hrozně bála, protože já jsem vlastně v únoru byla na jedny operaci, takže ona to brala spíš tak jako, aby to neohrozilo mě..., protože jsem její dítě. Takže ty maminky to mají takhle. Takže vim, že měla radost, ale že se o mě hrozně bála, že to bylo cejtit... Takže jako radost, ale prostě taková ta bázlivá.“

Ostatním rodičům a dalším členům rodiny většinou partneri oznamují zprávu o těhotenství společně. Často bývá pro tento účel svoláno zvláštní rodinné setkání nebo se využije jiná vhodná, obvykle slavnostní příležitost. Oznámení rodině většinou zachovává tuto formální podobu. Smyslem není pouze zprávu sdělit, ale také ji stvrdit sdílenou radostí nebo společnou oslavou. Výjimkou přitom nejsou ani originální způsoby oznámování zprávy členům rodiny, například v podobě snímku z ultrazvuku pod vánočním stromečkem, jak popisuje informátorka B (26 let, prodavačka na MD, 1. těhotenství) : *“... a pak jsem říkala, že ty vánoce budou takový docela jako příhodný, že se sejdem všichni, než abych je jako obcházela, jeden byl naštvanej, že se to dověděl dýl než druhý a tak. Takže jsme říkali, že si to necháme na vánoce. Pani doktorka měla takovou vánoční náladu, tak mi vyjela i obrázek z ultrazvuku, úplně takhle na začátku to běžně nedělá, no takže jsme to namnožili, dali jsme to na papíry, co jsme měli oznámení, ve stejnejch barvách a nechali jsme jim to tam pod stromečkem.“* Informátorky často líčí přijetí zprávy rodinnými příslušníky jako přehnaně dramatické. Především některé nastávající babičky někdy projevují svou radost v prvním okamžiku až hystericky a reagují přehnaně starostlivě. Převládající reakce jsou však radostné.

Poté, co je těhotenství oznámeno v širší rodině, stává se většinou nastávající matka středem pozornosti a je o ni pečováno. Vyprávění informátorek naznačují, že v dnešní době již prakticky neexistuje preference pohlaví. Touha po synech, běžná ještě v meziválečném období, již zřejmě byla zlomena. Přednost určitému pohlaví ze strany rodičů a prarodičů je většinou dána nedostatkem jedinců tohoto pohlaví v příslušné rodině. Prarodiče se v některých případech upínají k vlastní představě o pohlaví očekávaného dítěte, ale nesplnění tohoto přání s sebou nenesou žádné nepříjemné důsledky. Partneri poměrně často zachovávají před členy rodiny mlčenlivost o pohlaví dítěte a ponechávají jim tak překvapení až do doby narození.

Překvapivě často se muži přímo zapojují do příprav na narození dítěte. Část žen si velmi přeje přítomnost partnera u porodu, druhá část ji odmítá. Informátorka J (32 let, učitelka, 1 dítě, 2. těhotenství) vypráví o společné přípravě partnerů na porod, která je však spíše výjimečná: *„No my jsme se na to připravovali společně, tím že jsme se dohodli teda,*

že chceme родit ve Vrchlabí a že chceme vůbec, aby ten příchod toho miminka na svět byl jinej než v klasický nemocnici. Takže o tom jsme hodně mluvili, tam jsme absolvovali dva semináře předporodní no a hodně jsme o tom diskutovali. To jako je pravda, že jak jsme se nevěnovali těm materiálním, tak těm nemateriální jsme se věnovali docela docela dlouho... Hm, já jsem hodně četla, Tomáš taky. Kupodivu... Hm, mě docela překvapil, to jsem ne úplně od něj čekala.“

3.3.6. Pověry a mýty spojené s těhotenstvím a mateřstvím

V minulosti byla s dobou těhotenství a porodu spojena celá řada mýtů a pověr. Mnohé z nich měly zřejmě svůj původ již v období starověku a středověku.⁴⁶ Bohatost lidových pověr o těhotenství a porodu, které byly rozšířeny v českých zemích, zachycuje práce Alexandry Navrátilové, věnovaná tradicím české lidové kultury a vycházející z písemných pramenů i z vlastního výzkumu. Autorka ukazuje, jak se tyto tradice navenek spojovaly s křesťanskou vírou, ačkoli pravděpodobně spíše vycházely ještě z předkřesťanských pohanských představ.⁴⁷ Ještě v polovině 20. století byl zřejmě svět pověrečných představ o těhotenství a porodu živý, jak naznačuje přehled lidových pověr a pranostik o ženách a z porodnictví zpracovaný MUDr. Cyrilem Galou v roce 1940.⁴⁸

V rámci mého výzkumu byly informátorkám rovněž dotazovány na pověry a mýty spojené s těhotenstvím a mateřstvím. Cílem bylo zjistit, jakou roli pověry a mýty v této oblasti v dnešní době hrají a zda jsou generačně předávány. Odpovědi informátorek naznačují, že pověrečné představy již nejsou až na výjimky živé. Informátorky ve většině případů deklarují, že některé pověry částečně znají, ale nevěří jim. Zpravidla se k pověrám staví s úsměškem. Výsledky provedených rozhovorů nasvědčují tomu, že mateřství bylo z velké části zracionalizováno a dochované pozůstatky pověr ve starší generaci jeho dnešní prožívání výrazně neovlivňují. Na druhé straně, ačkoli informátorky většinou uvádějí, že pověrám nepřikládají velký význam a proto si je ani nepamatují, svědčí některá jejich vyjádření o značné míře iracionality v uvažování o těhotenství a mateřství. Informátorky si

---

⁴⁶ M.MLYNÁŘOVÁ, „Těhotenství a příprava na porod v období starověku a středověku“. *Gynekolog* 1 (1999), s.40-41.

⁴⁷ A.NAVRÁTILOVÁ, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, 1. vyd., Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2004, s. 21-140.

⁴⁸ C.GALA, „České lidové pověry a pranostiky o ženách a z porodnictví“. *Moderní babičství* 2 (2003), zdroj www.levret.cz, dne 5.1.2007.

často vybavují útržky a části pověr bez dalších souvislostí. Některé pověry jsou popletené nebo převrácené, případně zcela postrádají smysl. V některých případech informátorky zmiňují domnělé pověry, které mají ve skutečnosti racionální základ. Velmi často se pověry prolínají s lékařskými radami a doporučeními. Informátorky někdy slyší pověry nebo jejich části od svých příbuzných či známých. Nejčastěji jsou v této souvislosti zmiňovány babičky, tchýně a jiné ženy z příbuzenstva. Nezřídka mají tyto komentáře a pověry zcela protichůdný význam. Často jsou vyslovovány spíše ve snaze o vyjádření pozornosti a zájmu vůči těhotné ženě nebo o udržení vtipné společenské konverzace. Informátorka B (26 let, prodavačka na MD, 1. těhotenství) takový příklad vypráví: *“Jó, babička tam tudle byla Masáků a povídá: „Lucinko, je mi to líto, že to musím říct, ale bude to holčička, moc ti to sluší.“ (smích) Ona prej ta pověra bejvá úplně obráceně, že holčička ubírá jakoby na kráse. No, takže teda nevím, jak na to přišla, protože já jsem se cejtla docela jako blbě ten den, že jako mi to rozhodně jako neslušelo, no kde teda vzala tu jistotu..., to teda nejsem jako moc pověřčivá.“*

Všechny informátorky uvádějí, že v rámci rodiny se pověry příliš netradují, protože rodiče jsou založeni spíše racionálně. Pokud v rodině někdo uděluje rady mající charakter pověr, pak jsou to matky a babičky. Ze starostlivosti doporučují dcerám větší opatrnost v těhotenství a odůvodňují to všemi dostupnými prostředky. Tyto rady bývají často na pomezí mezi pověrou a lékařským doporučením. U informátorek, které jsou věřící, nebyl zjištěn odlišný postoj k pověrám než u ostatních. Ani ony pověry příliš neznají a nepovažují je za důležité.

Z provedených rozhovorů je možné určit základní typologii pověr a mýtů spojených s těhotenstvím a mateřstvím. První skupinu tvoří pověry spojené s otázkou početí. Zahrnují doporučení, jak zabránit nechtěnému početí nebo naopak napomoci žádoucímu početí, případně jak ovlivnit pohlaví dítěte. Informátorka I (28 let, zdravotní sestra na MD, 2. těhotenství) vypráví o radách své tchýně, kterým nepřikládá velkou váhu: *„To zase pani tchyně má docela zmáklý, takže říkala..., že vždycky ten co je při tý... souloži .... aktivnější, tak je to jakoby..., to dítě je druhýho pohlaví. Takže když je aktivnější žena, tak by měla mít kluka a obráceně, když je muž, tak holku.... Ona nám hrozně radila, no. Pořád nám radila, jak pořídit holku..., a i s jídlem, že to ovlivňuje jídlo taky....No. A pak jsou takový ty medicínský, že si máte počítat ovulační cyklus a v půlce cyklu a tak, no. No, myslím si, že prokázané jsou ty medicínské, to určitě, myslím si, že jo. Že to má vliv. Jo eště taky za úplňku se má taky nějak těhotnět. Já si to přesně nepamatuju...“*

Druhou skupinou jsou pověry, které mají garantovat zdraví dítěte a matky během těhotenství i zdárný průběh porodu. Patří sem široká škála doporučení a zákazů, které souvisejí se stravou a chováním ženy v době těhotenství, ať už se jedná o zákaz určitých pokrmů a nápojů, koupelí, druhů pohybu, úleku, kontaktu se zvířaty, sexuálního styku a podobně. Některé z těchto příkladů zmiňuje informátorka E (26 let, podnikatelka na MD, 1. těhotenství): *„Tak jako slyšela jsem..., ale já vim třeba kamarádka, ta tvrdila, že právě aby dítě bylo v pořádku a nenarušený, že by člověk se měl třeba zdržovat pohlavního styku během těhotenství, jako takovýhle věci jsem slyšela, ale u nás jakoby ne, spíš jako z okolí. Nebo takovýto, nevěš ty záclony, to se nesmí, nebo nemyj okna, to se nesmí, ale jakoby u nás doma ne.“*

Třetí skupinu tvoří nejvíce oblíbené pověry jejichž smyslem není průběh těhotenství a porodu ovlivňovat, nýbrž týkají se spíše předpovídání pohlaví dítěte podle vzhledu a chování těhotné ženy. Nejčastěji je přitom posuzován obličej a tvar břicha těhotné ženy, jak říká informátorka J (32 let, učitelka, 1 dítě, 2. těhotenství): *„Myslím, že když je špičatý břicho, tak že je to holka, když je kulatější, tak je to kluk. No pak podle toho, jestli se přenáší nebo nepřenáší. To se říká, že holčičky se dyl strojí, tak s holčičkama se přenáší. Pak se vlastně taky říká, že když... holka ubírá krásu, takže ta mamina je v tom těhotenství jako vošklivější, takže..., když je hezcí, tak čeká kluka.“*

Konečně se objevují také přesněji nezařaditelné pověry nebo pověry, které nově vznikají a tradují se jenom v konkrétní rodině. Informátorka B (26 let, prodavačka na MD, 1. těhotenství) například uvádí pověru rozšířenou v její rodině, kdy za každé nově narozené dítě musí zemřít některý jiný člen rodiny: *„No u nás se traduje, a přišel s tím teda náš tatka, vytah to na nás celkem jako nedávno, že vždycky když se někdo narodí u nás v rodině, tak že někdo zemře. Což teda podle nás je normální jakoby koloběh, ale pro něj to prostě je jako něco záhadného. No, protože to začlo až jakoby teď..., když se narodila Róza..., jo když se narodila ségra, tak zemřel děda, to se bralo tak jako náhoda. Ted', když se narodila Róza, tak zemřel zas jakoby náš děda, no takže vlastně i jako na vánoce, když jsme mu oznámili naši novinu, tak jako byl dojatý, říkal, že je to hezký, no ale jako.... „Kdo umře tentokrát?“*

3.3.7. Přípravy na narození dítěte

Vlastní přípravu na narození prvního dítěte většinou informátorky popisují jako pečlivou a dlouhodobou. Nejsou zatím zaměstnány péčí o starší děti a mohou přípravám věnovat svůj volný čas. První fáze přípravy bývá teoretická a psychická, kdy se ženy snaží vyhledat co nejvíce informací o těhotenství a mateřství v knihách a časopisech, případně poradou s jinými ženami. Později se již ženy zaměřují více na vlastní materiální přípravu. Uvažují a počínají si velmi prakticky, připravují vybavičku a zařízení pro miminko, vlastnoručně si vyrábí různé potřeby i hračky. Ve zkoumaném vzorku nebyly zjištěny výrazné rozdíly v přípravě na narození dítěte v závislosti na sociálním zázemí ženy a její výchozí rodiny. U mladých manželství a rodin s nižšími příjmy je obvyklá skromnost při přípravách, za věci pro děti se zbytečně neutrácí, nakupuje se v bazarech a velmi obvyklé je také předávání oblečení z rodiny do rodiny, jak děti odrůstají.

Období očekávání popisují informátorky jako směsici těšení se na miminko i obav, jak svou novou roli zvládnou. Jako součást příprav je uváděno také vzájemné „užívání se“ s partnerem, snaha využít poslední období, kdy na sebe mají dostatek času. Informátorka C (30 let, vedoucí laboratoře na MD, 1. těhotenství) popisuje, jak si užívala období těhotenství, kdy nemohla s ohledem na infekční pracoviště docházet do zaměstnání: *“No, já jsem si to vyloženě užívala. Já jsem byla ráda, že jsem doma a že si můžu..., protože Tomáš ještě neměl práci, tak jsme měli prázdniny a jezdili jsme po vejletech a prostě takový pohodový těhotenství no...”*

Ve sledovaném vzorku se přístup k přípravám na narození dítěte výrazně liší v závislosti na zaměstnanosti ženy. Pracovně vytížené ženy, především ty, které samy podnikají nebo mají důležité zaměstnání, nevěnují přípravám na narození dítěte tolik času a pozornosti, jako ženy v domácnosti nebo ty, pro které není zaměstnání důležité. Zaměstnané ženy se snaží do poslední chvíle před porodem pracovat, protože se obávají svého pracovního výpadku po narození dítěte, a přípravy odkládají až na nejzazší dobu. Velké úsilí věnují hledání řešení, jak v budoucnu skloubí obě své role. Informátorka E (26 let, podnikatelka na MD, 1. těhotenství) vede vlastní obchůdek s dárkovým zbožím a udržení jeho chodu je pro ni existenčně důležité: *„No, tak já jsem normálně vlastně chodila do práce a chtěla jsem být co nejdýl, protože jsem si říkala, že pokud mi to to těhotenství dovolí, tak že chci, že jakoby nechci zahálet doma, takže jsem pracovala... Prakticky věci, já se přiznám, že jsem je úplně odsunula a řekla jsem si, že je budu řešit, až nastoupím na mateřskou. Že se tím ani jako nechci zabývat, protože zaprvé jako kdyby se cokoli stalo,*

takže pak nechci nic řešit, nic likvidovat a prostě nic dělat a hlavně jsem si říkala, že je na to času dost a že těch praktických věcí není zas tolik.“

Všechny informátorky tohoto výzkumu pochází z rodin s více dětmi, 8 informátorek má jednoho sourozence, dvě informátorky mají dva sourozence. Průměrný počet dětí ve výchozí rodině je tedy 2,2. Většina informátorek uvádí, že v období dospívání plánovaly mnoho dětí, výjimkou nebylo ani přání mít 3 a více dětí. Tyto představy byly většinou po narození prvního dítěte mírně korigovány a za přijatelné jsou považovány 2 až 3 děti. Ve zkoumaném vzorku připadá na každou ženu 2,1 dítěte, nejméně 6 informátorek si však přeje další děti. Výjimku v tomto vzorku představuje informátorka H, která očekává narození 5.dítěte. Z těchto výsledků je zřejmé, že informátorky převzaly od svých rodičů model středně velké rodiny, v několika případech mají ambice počet dětí oproti výchozí rodině navýšit.

Zajímavé výsledky poskytuje rozbor zvyklostí při plánování narození druhých a dalších dětí. Vzorek tohoto výzkumu zahrnoval 3 ženy prvorodičky, 5 žen očekávalo narození nebo se jim právě narodilo 2. dítě, 1 žena čekala 3. dítě, 1 žena čekala 5. dítě. Narození druhých a dalších dětí bylo ve většině případů předem plánováno a pečlivě zvažováno, jaký zvolit nejvhodnější věkový rozestup. Jednoznačně významnou roli přitom hraje délka placené mateřské dovolené, která v současné době závisí na volbě ženy z nabízených tří variant. Nejobvyklejší je přitom doba 3 až 4 let. Většina žen nemá zájem zkracovat si mateřskou dovolenou pod 2 roky věku dítěte nebo nastoupit mezi mateřskými dovolenými na krátkou dobu do zaměstnání. Tomu také odpovídá průměrný věkový rozestup mezi dětmi informátorek v mém vzorku, který činí 3,3 roku. Nejmenší věkový rozdíl mezi sourozenci je 1,5 roku, největší 5 let. Výjimku přitom představuje informátorka F, která se po rozvodu znovu provdala a druhé dítě se jí narodilo až v druhém manželství, 18 let po prvním.

Přípravy na narození druhého a dalších dětí už nejsou zdaleka tak důkladné jako u prvorozence. Informátorky uváděly, že byly plně zaměstnané péčí o starší dítě nebo děti a navíc nebylo nutné opatřovat věci pro miminko, které zůstaly z dřívějšíka uschovány. Za důležitější považovaly pozvolnou a citlivou psychickou přípravu staršího dítěte nebo dětí na příchod sourozence. Informátorka I (28 let, zdravotní sestra na MD, 1 dítě, 2. těhotenství) popisuje velké rozdíly v prožívání očekávání prvního a druhého dítěte: *“No, bylo to takový..., intenzivněji než teď, opravdu jsem to prožívala víc, strašně jsem se těšila, všechno plánovala, měla jsem na to spoustu času. Jo, nechodila jsem vlastně do práce, jakmile jsem byla těhotná, takže to bylo ideální, bylo to krásný, no. Dneska je to jiný,*

dneska nemam čas, je mi to víceméně všechno jedno, jak to probíhá. Fakt plním jenom takový ty těhotenský povinnosti, co se musí plnit, ale fakt žádný okolo, takovýto přemejšlení, to už neprobíhá.“

3.3.8. Role ženy, muže a prarodičů v péči o děti

Informátorky tohoto výzkumu popisují shodný model rozdělení rolí ve své rodině, kdy úkolem partnera je z podstatné části zajistit rodinu ekonomicky, zatímco žena pečuje o domácnost a děti a případně přispívá svým příjmem menší měrou do rodinnému rozpočtu. Ženy jsou smířeny se skutečností, že muž je plně zaměstnán a stráví s rodinou pouze několik hodin denně, většinou večer. Oproti klasickému tradičnímu modelu je však navíc od partnera očekáváno větší zapojení do péče o děti a do výchovy, partner je pro ženu důležitým pomocníkem. Většina informátorek uvádí, že bezprostředně po narození dítěte se manžel intenzivně zapojoval nebo chce zapojit do pomoci v domácnosti. Postupně se pochopitelně větší část práce a povinností přesouvá na ženu, která tráví v domácnosti a s dětmi podstatně více času než muž. Přesto jsou muži ve většině případů velmi přizpůsobiví a ochotní v rodině vypomoci s konkrétními úkoly, které jsou jim přiděleny nebo které si sami zvolí. Ženy jsou přitom velmi tolerantní k rozsahu i kvalitě mužovy práce. Spíše než o tradiční se tedy jedná o model partnerský.⁴⁹ Informátorka J (32 let, učitelka, 1 dítě, 2. těhotenství) popisuje svůj případ, kdy partner je schopen pomoci s jakoukoli prací v domácnosti: *“My to berem jak to přijde. My to jako nemáme nějak striktně rozdělený, že by jeden dělal tohle a druhý tohleto. Myslím, že jsme v tomhleto tak poměrně harmonický, že když je třeba, tak kdo je zrovna k mání, tak to udělá. Že Tomáš se opravdu nedistancuje od ničeho....“*

Nejvíce ženy oceňují, když se partner ve volném čase věnuje dětem. Péče o děti a jejich výchova jsou vnímány jako společný úkol obou rodičů. Informátorka G (33 let, předsedkyně občanského sdružení pro práci s dětmi z dětských domovů, 1 dítě, 2. těhotenství) popisuje plné zapojení svého partnera do výchovy dcery: *„..... nemám žádnou babičku, která by zastala tu roli mojí a vždycky pro mě byl on jakoby ta druhá pomoc, na kterou je absolutní spoleh. Říkám, že manžel je moje druhá nejlepší hlídačka.“*

---

⁴⁹ H.MAŘÍKOVÁ, „Sociální partnerství muže a ženy v dnešním manželství a rodině – realita nebo fikce?“, In VODÁKOVÁ, OLGA (ed.), *Rod ženský - Kdo jsme, odkud jsme přišly a kam jdeme?* 1. vyd., Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2003, s. 111.

Nemůžu říct, že když někam odjíždím, tak nechávám děti tchýni nebo babičce, mamince, ale prostě manželovi a zastane jako úplně mojí roli, měl Rozárku i týden. Úplně mojí roli zastane.“

Ženy, které čekají první dítě, mají poměrně jasnou představu o tom, jak by chtěly partnera zapojovat do péče o domácnost a miminko. Současně ale přiznávají, že v praxi se může situace vyvíjet jinak. Informátorka B (26 let, prodavačka na MD, 1. těhotenství) tuto představu přibližuje: *„No, rozhodně ho z toho nechci jako vy to, jako i kdyby ta situace k tomu špěla, tak to prostě uděláme tak, aby rozhodně jsme to neměli rozdělený jako že on, živitel rodiny, já teda s dětma u plotny, tak jak to bejvávalo. Tak ono to k tomu jakoby, tak jako spěje jo. Ale člověk se pak asi musí o to trošku postarat, aby to tak prostě nebylo, no. A uvidíme, uvidíme za rok (smích)“*. Také informátorka E (26 let, podnikatelka na MD, 1. těhotenství) popisuje svou představu o zapojení partnera do pomoci v rodině: *„No, já doufám. Já bych chtěla, aby mi Ondra trošku pomáhal, protože si myslím, že..., za prvé sama nevím jak na tom budu, doufám, že v pořádku, ale stejně bych chtěla, aby se do toho zapojil, protože si myslím, že samostatnost je hezká věc, ale že někdy může pak dojít k tomu odcizení. Že každý si hraje na tom svým písečku, takže chtěla bych, no. Když taky bude chtít trošku, a já si myslím, že jo. Uvidíme jaká bude realita. Když on se vrátí večer domů, no. Určitě bych ráda to koupání a takovýto mazlení. A vim, že třeba Ondra na co se těší, to jediný vim, že jako se těší na to až to dítě bude nosit v tom šátku, až budem chodit na ty procházky.“* Informátorka F (39 let, knihovnice na MD, 1 dítě, 2. těhotenství) vystihuje svou představu o tradičním rozdělení rolí v rodině: *“Budu tradiční maminka, ženská role... a ráda budu a manžel bude nás zabezpečovat, ale když budeme spolu, tak si budeme pomáhat.... Manžel o to stojí.... No, úplně hodně. A taky vidím, jakéj má vztah ke svojí dceři z prvního manželství, tak bych řekla, on je takovej ten čítankovej táta.“*

Prarodiče hrají v dnešní rodině většinou nezastupitelnou a velmi důležitou roli. Informátorky mluví o babičkách a dědečcích, kteří jsou stále nablízku a připraveni hlídat vnoučata. Vnoučata odchází k prarodičům, když je potřeba uklidit byt, navštívit lékaře nebo úřady a nebo když se rodiče chtějí věnovat své práci, případně zábavě a odpočinku. V některých případech je popisováno obvyklé napětí ve vztahu mezi snachou a tchýní, které se zpravidla žena snaží tlumit nebo překonat v zájmu zapojení tchýně do hlídání vnoučat. Informátorka D (29 let, zdravotní sestra na MD, 1 dítě + 2. těhotenství) popisuje potřebnost výpomoci ze strany babiček: *“Ta je důležitá babička. Jak manžel jezdí, není doma přes den, takže..., už jenom když jde člověk třeba k zubaři nebo na gyndu, k doktoru, po úřadech, tak jsem radši, když jí nemusím tahat s sebou. Když není jiná, tak jde se mnou,*

no ale je lepší tam jít bez ní... Tchýně..., ta už nežije. Ale taky jsem, když mohla, tak jsem jí taky využívala, taky byla zaměstnaná.“ Informátorka A (29 let, v domácnosti na MD, 2 děti, 3. těhotenství) si pochvaluje výhodu společného bydlení obou generací v jednom domě: *“Navíc, když už je toho na nás hodně a nezvládáme, tak děti jdou k babičce, babička je o patro vejš... Tak, přesně, no, to je vlastně hodně velká výhoda, že jsou o patro vejš, tak je tam vyšlem...“*

3.3.9. Ideály výchovy

Informátorky při rozhovoru o výchově dětí velmi často zmiňují vlastní zkušenosti z výchozí rodiny. Srovnávají přitom své představy o výchově s výchovou ze strany svých rodičů. V některých případech se k výchově rodičů staví kriticky a plánují si využívat jiné a lepší principy výchovy u svých dětí.

Z výpovědí informátorek vyplývá, že do dětí většinou nejsou ze strany rodičů a prarodičů vkládány konkrétní naděje a ambice. Ideálem je spíše vychovat slušné a spokojené lidi podle měřítek výchozí rodiny. Nejčastěji je jako cíl uváděno vést děti k poslušnosti, ale ponechat jim současně možnost svobodné volby. Studijní a profesní zaměření si mají děti později určit samy podle svých zájmů a schopností. Rodiče obvykle neprojektují do svých dětí rodinné tradice ani vlastní přání. V některých případech jsou předpovídány umělecké, hudební nebo sportovní předpoklady a vlohy, ale nemluví se o velkých nadějích a plánech v budoucím životě dítěte. Informátorka C (30 let, vedoucí laboratoře na MD, 1. těhotenství) popisuje, jak umožní synovi volný rozvoj: *“Určitě tomu nechám volnej průběh, co bude chtít nebo nebude chtít dělat. No ale už v tom dětství se pozná na co bude šikovnej, tak třeba ho nějak nasměrovat, to taky není špatný..“* Také informátorka G (33 let, předsedkyně obč.sdružení pro práci s dětmi z dětských domovů, 1 dítě, 2. těhotenství) nesouhlasí s tím, aby rodiče vkládali do svých dětí přehnané představy: *“My víme o tom, v legraci, že si nepřejeme fotbalistu, hokejistu, že si nepřejeme vrcholový sportovce, i když manžel dělal vrcholový sport, téměř jako v lize, několik druhů sportu, ale nevzpomíná na to úplně rád a úplně se od tý oblasti odrodil, ale on to takhle taky nechce a já nejsem vůbec sportovní typ, tak já opravdu nechci mít toho fotbalistu a hokejistu, ale chci mít takovýty děti všestranný, sociálně zdatný, nemusím mít génie malý, malý intelektuály, to nemusíme. Hlavně se snažíme Rozárku vést všestranně a řekla bych, že preferuju, hlavně já, sociální inteligenci.“*

Přístup k výchově se výrazně neliší ani u informátorky F (39 let, knihovnice na MD, 1 dítě, 2. těhotenství), která je věřící. Také ona chce svému dítěti umožnit svobodný rozvoj: *“No, určitě. To je věc, o který jsme s manželem mockrát mluvili, protože jsme oba věřící, tak máme představu, jak bysme to děťátko chtěli vést ..... A tak vidím, jaká je odpovědnost na ženách na tomhle světě, že vlastně formují úplně celý svět, protože právě přivádějí na svět nové duše, nový..... To jsme si neřikali, jaký jako představy..., to nemáme jako konkrétní. Právě, jak už jsem se zmínila o tom, že bychom ho chtěli vést tak, abysme tu duši podporovali v tom pobytu tady na zemi, aby vlastně se tady rozvinula v tom nejširším slova smyslu, ale zase aby věděla nebo vědělo to miminko, že má pevný řád a bezpečí a že žije v nějaké komunitě, v nějakém světě, kterej samozřejmě..., kterému se musí do určitý míry jako přizpůsobit.“*

Informátorky popírají, že by byly do dětí vkládány naděje na uskutečnění vlastních nedosažených cílů. Přesto se především u matek s nižším vzděláním objevují přání, aby dítě v budoucnu studovalo a tedy bylo úspěšnější než jeho rodiče.

3.3.10. Nenaplněné mateřství

Informátorky mého výzkumu byly dotazovány také na svůj postoj k otázce potratů. Žádná z nich zodpovězení této otázky neodmítla, o tématu mluvily otevřeně a bez ostychu. Je zřejmé, že toto téma je v dnešní společnosti obvyklé a veřejně diskutované. Ve všech případech informátorky zdůrazňovaly, že jich samotných se tento problém netýká, samy nikdy otázku potratu řešit nemusely a proto se jí ani podrobněji nezabývaly. Ve zkoumaném vzorku jednoznačně převažuje spíše negativní postoj k alternativě potratu, ale současně také velká tolerance pro svobodné rozhodnutí každé ženy.

Z provedených rozhovorů vyplývá, že pro utváření názorů na potrat jsou důležité dva momenty. Základem je zkušenost žen přejatá z vlastní rodiny. Pozitivní příklad matky, která vždy odmítala a během svého života nikdy nepodstoupila potrat, představuje vzor pro vlastní postoj ženy dcery. V opačném případě ale může také negativní příklad matky, případně tchýně apod., která naopak potrat zamýšlela nebo podstoupila, působit na ženu dceru výchovně a vést ke stejnému výsledku, kdy žena potrat rovněž odmítá. Druhým důležitým momentem jsou zkušenosti s případy z blízkého okolí, příběhy kamarádek a známých, které potrat podstoupily nebo zamýšlely. Informátorky se vůči nim většinou

vymezují negativně a uvádějí je jako argument pro svůj odmítavý postoj vůči potratům. Současné ale vyjadřují své pochopení pro obtížnost takto řešené situace u druhých.

Informátorkám byla položena otázka, ve kterých případech považují potrat za přijatelné řešení. Tři z nich nepovažují žádný důvod za dostatečný a jsou proti potratu jako takovému za jakékoli situace. Významný je v této souvislosti vliv religiosity a také osobní zkušenost s dětmi se zdravotním postižením. Náboženské přesvědčení je důvodem odmítání interrupcí u informátorek F a H. Informátorka F (39 let, knihovnice na MD, 1 dítě, 2. těhotenství) vysvětluje svůj negativní postoj k potratům svou vírou ve vyšší poslání duše člověka na zemi, které nemá člověk právo přerušit. Za výjimku považuje pouze vážné zdravotní komplikace ženy nebo dítěte: *„No já budu mít na todlecto úplně odlišnej názor než hodně lidí. Já si samozřejmě myslím, že..... že k rodičům přichází..., protože jsem věřící..., duše, která má si tady splnit svůj úkol a tím, že jí to přeruším, tak vlastně jí neumožním ten vývoj. Takže si myslím, že každá duše si tu příležitost prostě zaslouží a že i když to miminko je postižené nebo .... tak že to dá oboum..., že to není náhoda, proč se to tak stalo. Jsem trošku na pochybách v jedné věci a jsou to přerušení, kdy se život miminka a maminky neslučují se životem, prostě ohrožuje to jednoho nebo druhého prostě na schopnosti přežít. Tady si myslím, nebo to tak něk cítim, že u takovýchle věcí, tam že jako že ne.“* Informátorka H (40 let, učitelka na MD, 4 děti, 5. těhotenství) vychází kromě své víry také ze zkušeností se zdravotně handicapovanými dětmi a potraty odmítá bez ohledu na situaci ženy: *„No, jako pro mě..., nikdy jako jsem o tom neuvažovala..., jako osobně, že bych řešila tuhle situaci. I když vlastně s Kiliánem jsem otěhotněla po tom, co jsem byla dost vážně nemocná a byla tam třeba nějaká pravděpodobnost, že by se třeba mohlo narodit to dítě nějak poškozený, tak možná i jako díky tomu, že jsem byla na té speciální škole, tak jsem věděla, že takový dítě jako se má narodit no. Že to není..., že to má svůj smysl... Jinak co si myslím..., já v tomhle nejsem, jo nemam takovej nějaký názor nebo nedokážu to nějak odsoudit, když už se někdo pro to rozhodne. Protože si myslím, že se to nedá obecně..., zobecňovat. Vždycky ta situace je nějaká a jsou nějaký možnosti, jak jí řešit. Já si myslím, že většinou ta možnost, aby k tomu potratu nedošlo, že je..... Nedokážu to teďka... nenapadá mi nějaký důvod, kterej... Přemýšlela jsem i o tom, když je ta máma v ohrožení, že je to pro ni třeba životně nebezpečný, je to určitě jako na zvážení, ale pak..., ale ani v týchle situaci nejsem úplně přesvědčená..., jo?“* Také informátorka A (29 let, v domácnosti na MD, 2 děti, 3. těhotenství) má osobní zkušenost se zdravotně postiženou sestrou a neuznává žádné odůvodnění potratu: *„Takovou situaci neznam..., (smích) protože*

možná i právě tím, že vlastně i z osobní zkušenosti vím, že i postižený dítě se dá obstarat.....“

Ostatní informátorky uváděly, že pro umělé přerušování těhotenství jsou dostačující pouze vážné důvody, například velmi nízký věk partnerů, neuvážený nebo náhodný sexuální styk, znásilnění ženy, zdravotní důvody. Tento názor zastává například informátorka B (26 let, prodavačka na MD, 1. těhotenství) k tomu říká: *„Tak pokud je to v nějakém nízkém věku, je to jako z plezíru, nebo je tam nějaký onemocnění, ..., tak jako je plno takovejch... (důvodů).“*

Informátorky často popisovaly také případy ze svého okolí, kdy těhotenství přišlo pro partnery v nevhodnou dobu a bylo vnímáno jako nechtěné. Tento důvod, ale označovaly za nedostatečný a pro ženu příliš riskantní. Informátorka C (30 let, vedoucí laboratoře na MD, 1. těhotenství) k tomu říká: *„No, tak pokud jsou dva spolu, mají se rádi a plánují v budoucnu rodinu, tak i když miminko čekají nějak dřív, než si představovali, tak si myslím, že by to byla hloupost se o tohle pokoušet, protože s tím jsou velký rizika spojený.“* Také informátorka D (29 let, zdravotní sestra na MD, 1 dítě + 2. těhotenství) si vzpomíná na obdobný případ své kamarádky a od řešení situace cestou potratu se distancuje: *„Znám. Právě, že to přišlo v nevhodnou dobu, no, takže se to tak řešilo. Myslim si, že kdybych třeba byla v jejich situaci já, tak bych asi na potrat nešla, jo? Že by se to určitě dalo nějak vyřešit. To bylo takový ukvapený.“*

Ačkoli většina informátorek uvádí, že samy by potrat zřejmě nepodstoupily, považují za důležité, aby tato možnost zůstala legální a všem ženám dostupná. V opačném případě se obávají nelegálních potratů, které by ohrožovaly ženy na zdraví, případně i na životě. Například informátorka D (29 let, zdravotní sestra na MD, 1 dítě + 2. těhotenství) odpovídá na dotaz, zda mají potraty zůstat legální: *„Já si myslím, že určitě, protože když to zakážou, tak bude akorát... Jako potraty se budou dělat stejně, akorát nelegálně. Bude víc infekcí, mrtvejch maminek a tak. Bude to o hodně horší, takovýty babky.... za vysoký peníze a eště s rizikem, že se rána nedožiješ.“* Pro zachování legálnosti potratů se vyslovují i výše citované informátorky, které potrat jako alternativu odmítají z náboženských nebo jiných důvodů. Informátorka A (29 let, v domácnosti na MD, 2 děti, 3. těhotenství) pokládá za důležité alespoň teoretické zachování této možnosti pro svobodné rozhodování ženy. Žena má ale mít současně k dispozici veškeré dostupné informace a pomoc pro to, aby potrat ne zvolila: *„Hm, hm, právě jde o to, aby byla ta možnost, ale právě za ty podmínky, že ty ženy mají mít jako co nejvíc informací o tom, že to jde vyřešit i jinak. Já bych to nezakazovala, já bych za ně nerozhodovala prostě, ať se rozhodnou samy jak chtěj, ale ať*

maj všechny ty možnosti, jak se můžou rozhodnout.“ Také informátorky F a H jsou i přes své náboženské přesvědčení proti zákazu potratů: Informátorka F (39 let, knihovnice na MD, 1 dítě, 2. těhotenství) říká: *„No, vždycky když se něco zakáže, tak bude tím pádem víc prostě věci řešeno pokoutně nebo nějak skrytě, takže já bych dala každému volbu, to je prostě jak se rozhodne, já bych nic nezakazovala....“* Informátorka H (40 let, učitelka na MD, 4 děti, 5. těhotenství) se vyjadřuje podobně: *„Myslím si, že když se něco zakáže, tak... tím dochází k takovej těm drastickéjm, těm drastickéjm způsobům, jak si najít cestu. Já si myslím, že prostě ten člověk si za každou cenu najde cestu..., když je o tom přesvědčeněj rozhodnutěj, prostě za každou cenu cestu najde, to je to samý k alkoholu nebo k nějaký droze.“*

Dále byly informátorky dotázány, zda znají ze svého okolí případy, kdy žena řešila svou obtížnou situaci potratem a jaké to mělo případné důsledky. Většinou jsou uváděny případy kamarádek, které otěhotněly v nízkém věku, při krátké známosti nebo při náhodném pohlavním styku. Řešení situace potratem většinou nemělo v budoucnu žádné zřejmé negativní důsledky, přesto informátorky zdůrazňují vysoké riziko následných problémů psychických nebo fyzických. Podle jejich názoru tito lidé většinou svého rozhodnutí později litovali. To považují za dostatečný důvod proč potrat nepodstupovat. Informátorka H (40 let, učitelka na MD, 4 děti, 5. těhotenství) vyjadřuje svůj názor takto: *„Nebo vždycky... nemůžu říct..., ale často vlastně v tu chvíli, kdy to rozhodnutí padlo, že od té doby toho jasně jako litovali. Takže..., vlastně docela dlouho hledali cestu, jak to vyřešit tuhleto situaci v sobě, že to bylo něco..., nějakěj takovej velkéj mezník, no.“*

Informátorka A (29 let, v domácnosti na MD, 2 děti, 3. těhotenství) uvádí příklad své maminky, která v mladém věku takto řešila otěhotnění v neperspektivním partnerském vztahu. Podle jejího názoru tato okolnost později matku motivovala k založení velké rodiny, na které si velmi zakládá: *„Neznám to moc osobně, ale vím, že tohleto potkalo třeba i mojí mamku... Naše maminka ještě před tím, než potkala tátu, nějak asi rok před tím, ale tam nevím přesně proč se tak rozhodla, určitě to bylo kvůli tomu partnerovi a nevím na kolik tam byl nátlak té rodiny, jako okolí. Tak jako se o tom zmínila jenom jednou, je to téma o kterým se u nás nějak jako..., není potřeba prostě jako, že by bylo potřeba abysme se o tom bavili. To měla jednou, právě když jsem dospívala, tu potřebu mi to říct, jako se s tím nějak srovnat, nevím... No, možná je to i jeden z těch důvodů, proč jí teď tolik záleží na té rodině, na těch dětech...“* Sama informátorka tento model později kopírovala, založila velkou rodinu a potrat považuje za teoreticky potřebnou, ale prakticky nepřijatelnou

alternativu, viz. výše. Z rozhovoru je zřejmé, že matka využila vlastní negativní příklad při výchově dcery k plánovanému rodičovství v době dospívání.

Informátorka B (26 let, prodavačka na MD, 1. těhotenství) uvádí případ své tchýně, která potrat zamýšlela a upustila od něj až v poslední chvíli. Považuje její příběh za příklad toho, jak lze situaci později zvládnout i když se na počátku zdála neřešitelná: „*Danovo maminka měla vlastně Dana někdy v sedmnácti a tehdy se chystala na potrat, už seděla v čekárně a tam si to rozmyslela. Tak si říkám, že kdyby to dokonala, co bych já teď dělala a nakonec z něj jako vyrostl jako prima chlap a když se potom do toho zapojila rodina, tak to šlo. Tak jako měli problémy, emigroval jim jako tatínek, když mu byli čtyři, ale všechno to jako zvládli a teď prostě si myslím, že prostě je ráda, jako že ho má.*“

Výsledky mého výzkumu potvrzují velkou toleranci české společnosti k otázce potratů. Tento jev nepochybně souvisí také s velmi nízkou mírou religiozity společnosti.

3.3.11. Mateřství v žebříčku dalších ženských hodnot

Otázka, zda je mateřství jako preferovaná hodnota ženám předem pevně dáno nebo se utváří teprve pod společenským vlivem, je často diskutovaným tématem. Francouzská autorka Elisabeth Badinter ukazuje na základě analýzy historických pramenů od 17. století po současnost proměny v přístupu žen k roli matky. Vrozený mateřský instinkt a spontánní lásku matky k dítěti označuje autorka za pouhý mýtus a dochází k závěru, že vztah ženy k mateřství a k dítěti není předurčen ženskou biologickou dispozicí nýbrž momentální společenskou normou a jejím tlakem, resp. jejich proměnami, a jedná se tedy o proměnlivý společenský konstrukt.⁵⁰ Jack Goody mluví ve své knize o proměnách rodiny v evropské historii o tzv. koncepci „morálního mateřství“, kdy se již od počátku průmyslové revoluce a masového zaměstnávání žen v tovární výrobě objevoval názor, že péče o děti a vedení domácnosti jsou pro manželky nejhodnotnější, nejvíce uspokojivou životní rolí. Podle autora to však neznamená, že by matky o své děti dříve nepečovaly dostatečně. Na tyto otázky bychom měli nahlížet z konkrétnějších hledisek, nikoli v přehnaně

---

⁵⁰ E.BADINTER, *Materska láska, od 17. storočia po súčasnosť*, 1. vyd., Bratislava: záujmové združenie žien Aspekt, 1998, s. 249-273.

zevšeobecněných pojmech mateřské lásky a celkových změn mentalit tohoto typu, jaké se objevují v polemikách o modernosti.“⁵¹

V rámci svého výzkumu jsem se pokusila určit, jaké místo zauímají v žebříčku životních hodnot informátorek mateřství a dětí. Je zřejmé, že tato otázka bude významně ovlivněna specifickým charakterem mého vzorku, kdy se jedná o ženy navštěvující mateřské centrum, tedy pravděpodobně vyznávající hodnoty mateřství a rodiny. Informátorky jsem požádala, aby vyjmenovaly alespoň tři libovolné hodnoty, které považují ve svém životě za nejdůležitější. Na předním místě byly nejčastěji uváděny hodnoty, které se vztahují k rodinnému životu, především spokojené partnerské a rodinné vztahy, děti a zázemí (7 x 1. místo, 3 x 2. místo). Za druhou nejdůležitější hodnotu bylo označováno zdraví (2 x 1. místo, 3 x 2. místo). Následně byly jmenovány dobré vztahy k přátelům a okolí (4 x 2. místo). Až poté následovalo materiální a finanční zázemí (1 x 2. místo, 3 x 3. místo). Pouze jedna informátorka zmínila mezi důležitými hodnotami také zaměstnání, které ji baví (3. místo).

Informátorky mého výzkumu tedy uvádějí rodinu a děti jako svou hlavní a nejdůležitější hodnotu. Ve většině případů tuto hodnotu převzaly od svých rodičů. Sociální původ a prostřední zřejmě tento postoj výrazně neovlivňují. Děti a rodina jsou stejně důležité jak pro ženy se základním vzděláním tak pro vysokoškolačky. Vlastní rodičovství je pro informátorky předpokladem spokojenosti a je jednoznačně nadřazeno všem ostatním hodnotám včetně kariéry.

Podle svých slov si informátorky život bez dětí příliš nedokáží představit. Většina z nich považuje děti za cíl a smysl svého života. Informátorka D (29 let, zdravotní sestra na MD, 1 dítě + 2.těhotenství) vysvětluje, proč jsou pro ni děti důležité: *“Tak nějak zaplní ten život prostě, jo? I ty povinnosti a takovýty, i když se s nima člověk zlobí a večer padáš do postele, tak furt máš takovej naplněnej život. Bez nich je to takový prázdný. Když třeba odjede k babičce nebo spí u našich přes noc, tak ten večer je úplně ticho, klid, nikdo nezlobí, takový úplně..., když tam spí dýl tak už se člověku fakt stejská.“*

Informátorka J (32 let, učitelka, 1 dítě, 2. těhotenství) vysvětluje, jak teprve po narození své první dcery dospěla ke zjištění, jaký velký význam pro ni děti v životě mají: *“No, já ze svého pohledu to vnímám tak, že já jsem takovej průměrnej člověk, naprosto průměrnej a mam pocit, že úplně ve všem co dělám. Takže si říkam, že pokud se mi podaří z těch dětí vychovat dobrýho člověka, tak jako že to je jedna nadprůměrná věc, kterou*

---

⁵¹ J.GOODY, *Proměny rodiny v evropské historii*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s.178-179.

v životě udělám. Takže je to fakt pro mě..., no životně důležitý. Já bych řekla, že... Ale to si myslím, že k tomu jsem došla až vlastně když se narodila Anina. Že jsem věděla, že pro mě budou děti důležitý, že jsem měla děti ráda a chtěla jsem děti, ale jako jak významný to v mém životě je, že jsem zjistila až po tom porodu.“

Výjimku představuje informátorka F (39 let, knihovnice na MD, 1 dítě, 2. těhotenství), která jako věřící nepovažuje za hlavní roli ženy rodit děti, ale být dobrým člověkem, stejně jako ostatní lidé: „*No, role ženy na světě není v tom, že by musela mít jakoby děti. Daleko férovější je přiznat si, že prostě ty děti v životě nezaujímaj takový místo, aby to člověk chtěl. V mém životě to je radostná a důležitá věc, ale zrovna kdyby v tomhle druhym vztahu to miminko nepřišlo, tak budeme žít plnohodnotnej život i bez toho miminka. Není to středem našeho vztahu, našeho života..... Moje priority životní? No, žít na světě jako dobrý člověk, v rámci tady stvoření, udělat prostě.... kus dobrého tady.“*

Velká část informátorek uvádí, že by v případě neplodnosti raději volily cestu adopce nebo pěstounské péče než život bez dětí. Informátorka B (26 let, prodavačka na MD, 1. těhotenství): „*No, možná že kdyby třeba to nějakým způsobem nešlo nebo..., tak jako nemyslím si, že bysme cíleně zůstali bez dětí a pokud by jakoby příroda nechtěla, tak bysme stejně asi něký adoptovali, že bysme bez dětí nezůstali. Ne, já určitě ne. Tak my jsme vždycky měli kolem sebe plno dětí, bud' jako na táborech nebo to a určitě... cíleně bysme bez nich jako nezůstali. To by šlo vždycky nějak udělat.“* Současně informátorky projevují respekt vůči těm, kteří děti mít nemohou a přesto se dokáží s takovou situací vyrovnat a dobře vycházet s rodinami ve svém okolí.

Ačkoli by informátorky život bez dětí samy dobrovolně nevolily, projevují současně toleranci vůči těm, kteří se z vlastní vůle rozhodli upořádat si život jinak. Rozhodnutí mít nebo nemít děti vnímají jako soukromou věc partnerů a odmítají ji hodnotit. Informátorka G (33 let, předsedkyně obč.sdružení pro práci s dětmi z dětských domovů, 1 dítě, 2.těhotenství) má osobní zkušenosti z práce s dětmi z dětských domovů, a proto si dovede představit život bez dětí a považuje rozhodnutí nemít děti za dobrou variantu ve srovnání s volbou rodit děti nechtěné: „*Jo, dovedu, respektuju někoho, kdo takový rozhodnutí udělá a dokonce si myslím, že to je člověk silák, kterej udělá takovýhle rozhodnutí, protože to není jednoduchý, ale je lepší se rozhodnout tímhle způsobem než mít děti a být nešťastný.“*

Podle názoru respondentek vnímají rovněž muži děti a rodinu jako důležitou životní hodnotu. Je sice zřejmé, že pro muže zůstává neméně důležité také profesní a pracovní uplatnění a seberealizace, ale v rodinném životě jsou poměrně aktivní. Informátorky popisují, jak se partneři nechají ovlivňovat a zapojovat do péče o děti, v některých

případech je jejich podíl velmi intenzivní. Mateřství je v uvažování těchto žen přímo provázáno s partnerstvím a výchova dětí je deklarována jako společná odpovědnost obou partnerů.

Preference hodnoty mateřství ze strany žen však neznamena jejich stoprocentní a dlouhodobý návrat do domácnosti. Jak vyplývá z výpovědí informátorek, vynakládají dnešní ženy velké úsilí na skloubení své mateřské a profesní role, případně i rolí dalších. K tomuto problému se naučily přistupovat velmi emancipovaně a prakticky. V prvních měsících a rocích života dítěte mu matky věnují plnou péči a chrání své rodinné soukromí a klid před vnějším světem a zátěží. Podle svých sil a přizpůsobivosti dítěte pak začínají postupně kombinovat svou mateřskou roli s dalšími aktivitami. Vlastní sebeuplatnění a seberealizace mimo sféru rodiny mají pro ně velký význam a nehodlají se jich vzdát. Tyto situace dokáží organizačně zvládat jako špičkový manažeři. Současně ženy respektují tradičně – partnerskou roli muže, který především pracuje a v rodině ačkoli v rostoucí míře, přesto stále jen pomáhá. Informátorky tohoto výzkumu neprojevuji zájem tyto role měnit.

4. Závěry

Výsledky svého výzkumu jsem ověřila se závěry výše prezentovaných sociologických výzkumů a studií, vztahujících se k otázkám rodiny a mateřství, které byly ve většině případů provedeny Sociologickým ústavem AV ČR.

Při hodnocení a komparaci výsledků mého výzkumu je nutné zohlednit důležitý fakt, že byl zaměřen na specifický vzorek žen, jejichž názory a postoje se nemusí shodovat s postoji většinové ženské populace. Vzorek zahrnoval pouze ženy-matky, resp. ženy těhotné, navštěvující mateřské centrum. Jednalo se tedy o ženy, které svou mateřskou roli prožívají intenzivně a hodnoty rodiny a mateřství vnímají jako velmi důležité. Závěry, které jsem zde učinila, proto mají platnost pouze pro danou skupinu žen. Přesto lze konstatovat, že se mnohé z mých závěrů shodují s výsledky celorepublikových sociologických výzkumů.

Odpověď na základní otázku tohoto výzkumu jednoznačně potvrzuje, že z pohledu sledovaných žen zůstává mateřství na počátku 21. století základní tradiční hodnotou. Hodnoty rodinného života (rodinné a partnerské vztahy, děti, zázemí) byly uváděny na předních místech pomyslného žebříčku ženských životních hodnot, následovány hodnotami jako je zdraví a dobré vztahy s lidmi. Hodnoty rodinného života byly jednoznačně nadřazovány všem ostatním hodnotám, např. pracovním a materiálním. Tento postoj se výrazně nelišil v závislosti na sociálním prostředí, původu žen ani vzdělání. Zjištění tohoto výzkumu korespondují s výsledky sociologického šetření hodnotových orientací české společnosti z roku 2005⁵², podle nichž ženská část populace ve věku do 30. let upřednostňuje rodinné hodnoty v pořadí: „partner, děti“ před profesní kariérou, a také po 30. roce života tento stav trvá, přičemž se pouze vystřídá pořadí hodnot uváděných na prvních dvou místech a děti se tak dostávají do čela žebříčku.

Informátorky mého výzkumu se také shodují v tom, že dobrovolný život bez dětí by si neuměly představit a velká část z nich by raději volila řešení formou adopce nebo pěstounské péče. Některé informátorky však připouští, že z různých praktických důvodů dobu založení rodiny a početí dítěte ve svém životě odkládaly více, než původně zamýšlely. Tento trend odpovídá celkovému vývoji v České republice v kontextu

---

⁵² N. HORÁKOVÁ, „Co je pro nás v životě důležité?“. Sociologický ústav AV ČR, internetové stránky www.cvvm.cas.cz, datum navštívení 15.2.2009.

sociálních změn a změn v reprodukčních chování, jak jej přibližuje také sociologická studie o hlubších příčinách fenoménu bezdětnosti z roku 2006.⁵³

S hodnotou mateřství bezprostředně souvisí také otázka potratů. Informátorky mého výzkumu vyjadřují osobní odmítavý postoj k potratům, ale současně deklarují svou toleranci ke svobodnému rozhodování druhých a vyslovují se pro zachování legálnosti potratů. Odmítání interrupce jako vlastní alternativy informátorek lze porovnat s aktuálními statistickými údaji, podle nichž počet potratů v České republice od konce 80. let až po současnost klesl na čtvrtinu původní hodnoty (22 potratů na 100 porodů v roce 2007).⁵⁴ Tolerantní postoj informátorek k zachování možnosti volby potratu koresponduje s výsledky zjišťování veřejného mínění o otázce interrupce CVVM v letech 1990 a 2007, podle nichž trvale sílí většinový názor, že žena má právo o interrupci rozhodnout sama (z 60% dotázaných v roce 1990 na 72% v roce 2007).⁵⁵

Z provedeného výzkumu je zřejmé, že většina informátorek vnímá jako klíčovou pro vývoj postojů k mateřství roli českého státu, a to především z hlediska populační a rodinné politiky. V úvahách těchto žen však dosud přetrvává představa o ideálním sociálním státu, který má plně zabezpečovat potřeby svých občanů. Podle těchto představ by měl stát vytvářet lepší podmínky pro ženy-matky v podobě dostatečně dlouhé mateřské dovolené a vysoké finanční podpory, ale současně mnohem více než dosud podporovat vyšší společenské oceňování hodnot mateřství. Informátorky sice vyjadřují spokojenost se současnou výší finanční podpory v mateřství a rodičovství, ale převažuje názor, že je stát svým občanům a rodinám odcizený a svou roli neplní uspokojivě. Populační politika státu není koncepční a kontinuální, ale spíše nárazová a populistická, což je vnímáno velmi negativně. V důsledku této nespokojenosti pak lidé reflektují hodnoty mateřství spíše v uzavřeném rámci své rodiny a vlastní vztahové sítě.

Další úrovně veřejného přístupu k otázkám mateřství v oblasti komunální politiky a zaměstnaneckých organizací hodnotí informátorky poměrně kriticky a uvádějí celou řadu znevýhodnění a handicapů spojených s mateřstvím, s nimiž se v každodenním životě potýkají. Města a obce doposud nedělají pro rodiny s dětmi dost a chybí také odpovídající nabídka služeb. Kladně jsou naopak hodnoceny projekty některých občanských sdružení.

---

⁵³ H.HAŠKOVÁ, P.ŠALAMOUNOVÁ, H.VÍZNEROVÁ, L.ZAMYKALOVÁ, *Fenomén bezdětnosti v sociologické a demografické perspektivě*, 1. vyd., Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006, s. 145-147.

⁵⁴ Český statistický úřad, internetové stránky www.czso.cz, 4007-08 Vývoj obyvatelstva České republiky v roce 2007, datum návštěvy 15.2.2009.

⁵⁵ M.ŠKODOVÁ. Tisková zpráva ov70608, Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR, s.1-3.

Handicapy spojené s mateřstvím uvádějí častěji ženy, které již matkami delší dobu jsou a mají v této oblasti více osobních zkušeností. Ženy prvorodičky si handicapy zatím příliš nepřipouštějí.

Na trhu práce jsou podle názoru informátorek ženy-matky jednoznačně silně znevýhodňované a jejich situace je velmi nejistá, především po návratu z mateřské dovolené. Ze strany zaměstnavatelů většinou nemohou očekávat výhody nebo alternativní přístupy a proto jsou při zvládání péče o děti a domácnost z velké části odkázány na střídání s partnerem nebo na jinou rodinnou výpomoc, nejčastěji ze strany prarodičů. Tato zjištění odpovídají výsledkům sociologického výzkumu z roku 2005, věnovaného strategiím kombinace práce a rodiny v životě českých rodičů⁵⁶, a také výsledkům sociologického výzkumu z roku 2005, který se zabývá otázkou, jak proměny pracovního trhu a klesající „jistění“ rodin ze strany státu od 90. let po současnost ovlivňují soukromý život českých rodin.⁵⁷ Obě studie se shodují, že právě ženy jsou znevýhodněny nejvíce, neboť jsou většinou nuceny přizpůsobit svůj profesní život rodinné situaci.

Většinová společnost vnímá podle názoru informátorek rodiny s dětmi převážně pozitivně a zvyšuje se také tolerance vůči rodinám s větším počtem dětí. Přesto se informatorky v jednotlivých případech setkávají ve svém okolí s nedostatkem ochoty a ohleduplnosti, dosud přetrvává řada veřejných prostor, kde děti nejsou vítány. Většina informátorek se domnívá, že společenská prestiž žen-matek není příliš vysoká. Z těchto výpovědí vyplývá zřejmý rozpor, kladný přístup většinové společnosti k otázkám mateřství nemusí současně garantovat odpovídající společenskou prestiž. Výpovědi některých informátorek se shodují s vyjádřením autorek sociologické studie z roku 2005 o kombinacích pracovních a rodinných rolí v životě českých rodičů, že užívaný termín „mateřská dovolená“ vypovídá o nedostatečném ocenění a opovrhování prací žen při výchově a péči o děti. Některé informatorky se konfrontují s rozšířenou představou o ideální a dokonalé ženě, která zvládá bez potíží kombinovat velký počet rolí v rodině i v zaměstnání a ve všech svých činnostech je úspěšná. Některé handicapy pocíťované ženami mohou pramenit právě z jejich přehnaných ambic. Druhým negativním důsledkem této emancipační snahy žen může být frustrace partnera, který ztrácí svou roli hlavního živitele rodiny.

---

⁵⁶ A.KŘÍŽKOVÁ, H.MAŘÍKOVÁ, H.HAŠKOVÁ, J.BIERZOVÁ, *Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita*, 1. vyd., Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006, s. 95-97.

⁵⁷ R.DUDKOVÁ, Š.HASTRMANOVÁ, H.HAŠKOVÁ, H.MAŘÍKOVÁ, H.VÍZNEROVÁ, M.VOHLÍDALOVÁ, *Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života*, 1. vyd., Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007, s. 157-158.

Otázku sociální izolace žen na mateřské dovolené nevnímají informátorky jako závažný problém. Shodují se, že v této věci je každá žena kompetentní a má řadu možností jak z případné izolace vyjít a zapojit se do pracovních, neziskových nebo občanských aktivit. Ne každá žena však tuto potřebu pociťuje a proto je důležité, aby existovaly možnosti a alternativy a ženy jich mohly podle svého zájmu využít.

Provedený výzkum naznačuje, že pro představy dívek o budoucí roli matky je určující jejich zkušenost z výchozí rodiny, a to jak z hlediska jejího sociálního postavení tak také uplatňovaných modelů výchovy. Ve výchozích rodinách dotazovaných informátorek se nejčastěji objevoval harmonický „partnerský model“, v němž oba rodiče vystupují jako rovnocenné a přirozené autority a na výchově se podílejí společně. Tento model byl typický pro rodiny, kde rodiče zastávají dělnické profese nebo pracují na méně významných pozicích střední vrstvy. Méně častý byl „model tradiční“, kde otec vystupuje jako hlavní autorita rodiny, ale dětem se nejvíce věnuje matka, která plní roli ochránčyně a pečovatelky. Tento model popisovaly informátorky z rodin, kde otec zastával významné a dobře placené zaměstnání. Podle autorky této typologie modelů, Hany Maříkové, je partnerský model dosud málo rozšířený.⁵⁸ V mém výzkumu odpovídá pěti případům z celkových deseti. V jednom případě se navíc objevil model, kde hlavní autoritou rodiny je matka, která podniká, a otec se nachází v podřízeném postavení.

Výsledky tohoto výzkumu ukazují, že mladé dívky začínají intenzivně přemýšlet o své budoucí mateřské roli již v době končící puberty ve 14 až 15 letech, kdy je završena jejich biologická zralost. Informátorky si jasně vzpomínají na své tehdejší sny a představy o založení vlastní rodiny. Tyto představy obvykle zahrnují přání mít idylickou rodinu, žádoucího partnera a větší počet dětí, v některých případech také kvalitní materiální zázemí. Představy o vlastní rodině většinou vychází z modelu výchozí rodiny, v případě dobře fungující rodiny jej kopírují, v opačném případě negují. Například informátorky z rodin, kde měli rodiče partnerské problémy, si nejvíce přejí hodného manžela a hodně dětí. Informátorky ze sociálně slabších rodin si svou budoucí rodinu v představách modelují včetně uspokojivého životního standartu. V době dosažení plné dospělosti cca okolo 20. roku života se u některých žen přístup k mateřství dočasně upravuje a okamžik založení rodiny odsouvají na neurčitou dobu v budoucnu, snižují počet žádoucích dětí, případně začínají pochybovat o svých schopnostech stát se dobrou matkou. Jejich

---

⁵⁸ H.MAŘÍKOVÁ, „Sociální partnerství muže a ženy v dnešním manželství a rodině – realita nebo fikce?“, In VODÁKOVÁ, OLGA (ed.), *Rod ženský - Kdo jsme, odkud jsme přišly a kam jdeme?* 1. vyd., Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2003, s.103-118, s.108.

pozornost se obrací k jiným cílům: vytvořit a udržet si perspektivní partnerský vztah, vybudovat si kvalitní materiální i společenské zázemí, dokončit studia, užít si cestování a posbírat zkušenosti, nastartovat profesní kariéru.

Informátorky nezastírají, že velmi pečlivě plánují nejen vlastní život, ale vedou v tomto duchu i svého partnera, stávají se manažerkami rodinného života a rodičovství. Rozhodnutí jsou sice učiněna vždy po dohodě a s vědomím partnera, ale ženy zastávají roli iniciátora. Plánování počtu a doby narození dětí je z větší části v kompetenci žen a díky moderním antikoncepčním metodám disponují příslušnými nástroji. Jako hlavní předpoklady pro založení rodiny vnímají informátorky kvalitní fungující partnerský vztah a dostatečné materiální zázemí, především vyřešenou bytovou situaci.

Informátorky mého výzkumu se poprvé staly matkami v průměru ve 26,5 letech. Tato hodnota se blíží současnému průměrnému věku matky při narození prvního dítěte v České republice, který od 90. let nepřetržitě stoupá. České matky se z původně téměř nejmladších v Evropě (23,3 let v roce 1995) v posledních letech přibližují k hodnotám v západní části Evropy (27,1 let v roce 2007)⁵⁹. S výjimkou jedné ženy, všechny informátorky narození svých dětí plánovaly a zpětně oceňují, že se staly matkou až ve zralém věku. Všechny ženy se ještě před narozením prvního dítěte provdaly, s výjimkou jedné, která žije s partnerem v nesezdaném svazku. Z tohoto hlediska můj vzorek neodpovídá zjištěním sociologické studie z roku 2006, která se věnuje vývoji mimomanželské plodnosti v ČR po roce 1989 a konstatuje její trvalý nárůst zejména u žen se základním vzděláním (80% žen v roce 2005) a v sociálně problematických regionech.⁶⁰ Tento rozdíl je pravděpodobně podmíněn specifickým charakterem mého vzorku, který zahrnuje ženy nadprůměrně preferující hodnoty mateřství a rodiny. Ve většině případů informátorky převzaly od svých rodičů model středně velké rodiny a v průměru připadá na každou z nich 2,1 dítěte. Ačkoli si v dívčím věku přály více dětí, své původní představy po narození prvních potomků částečně korigují, ale otázku dalších možných mateřství ještě neuzavírají. Při srovnání s průměrným počtem dětí narozených jedné ženě v České republice, který činil v roce 2008 1,5 dítěte⁶¹, je zřejmé, že můj vzorek žen-matek navštěvujících mateřské centrum je z hlediska úhrnné plodnosti nadprůměrný. Tento vyšší průměr je však zkrácen

---

⁵⁹ Český statistický úřad, internetové stránky www.czso.cz. Zaostřeno na ženy a muže, Statistické údaje z řady oblastí života mužů a žen za období 1995 – 2007. Mezinárodní srovnání - průměrný věk matek při narození 1. dítěte, datum navštívení 5.1.2009.

⁶⁰ D.HAMPLOVÁ, K.ZEMAN, B.ŘEHÁKOVÁ, V.POLÁŠEK, E.SOUKUPOVÁ, *Mimomanželská plodnost v České republice po roce 1989: sociální a ekonomické souvislosti*, s. 89.

⁶¹ Český statistický úřad, internetové stránky www.czso.cz, Pohyb obyvatelstva – rok 2008, rychlá informace ze dne 13.3.2009, datum navštívení 14.3.2009.

informátorkou, která má 5 dětí. Dobu mezi jednotlivými porody informátorky pečlivě plánují a obvykle ji přizpůsobují délce placené mateřské dovolené v trvání 3 až 4 roky.

Výsledky mého výzkumu jednoznačně vypovídají, že dnešní ženy si v otázkách mateřství a rodiny počínají velmi prakticky. Praktičnost je dominantním znakem žen-matek na počátku 21. století a vyplývá z daných podmínek, kdy ženy jsou nuceny vlastními silami řešit složité situace a koordinovat řadu rolí, jež zastávají současně.

Přípravy na narození dítěte se ve zkoumaném vzorku výrazně neliší v závislosti na sociálním zázemí výchozích rodin. Odlišná je však intenzita příprav u žen, které podnikají nebo mají významné zaměstnání ve srovnání s ženami, pro něž nehraje pracovní oblast tak důležitou roli. Ženy-podnikatelky se plně věnují své profesi co nejdéle až do porodu a více se zabývají možnostmi skloubení role matky s pracovními povinnostmi. Tyto ženy se nehodlají své práce po porodu vzdát, jsou ochotny ji pouze přechodně omezit. Další odlišnost v průběhu příprav je zřejmá podle pořadí dítěte. U prvních dětí pokrývá psychická a materiální příprava ženy téměř celé těhotenství a je velmi pečlivá. Přípravy na narození druhých a dalších dětí v pořadí již nejsou tak důkladné, většina předpokladů je již splněna a při péči o menší děti nezbyvá příliš času. Novým prvkem je v tomto případě psychická příprava staršího dítěte na narození sourozence. Začátkem příprav na příchod dítěte je sdělení zprávy o těhotenství nejbližším členům rodiny. První se zprávu o těhotenství dozvídá partner, výjimečně matka ženy. Ženy jsou v tomto ohledu soběstačné a využívají těhotenské testy. Oznamení partnerovi doprovází různé rituály a originální scénáře, které mají garantovat nezapomenutelnost okamžiku sdělení. Poté žena obvykle informuje svou matku, případně sestru a následuje období vyčkávání, zda se těhotenství potvrdí a nenastanou zdravotní komplikace. Po této lhůtě je zpráva sdělována nejbližší rodině včetně rodičů partnera. Ve většině případů využívají partneři slavnostní příležitosti a těhotenství je stvrzeno společnou oslavou. Od tohoto okamžiku je nastávající matka chráněna a dostává se jí podpory a pomoci celé rodiny. Ve svém výzkumu jsem nezjistila přetrvávání preference mužského pohlaví. Partneři většinou žádné pohlaví dítěte neupřednostňují. Někteří prarodiče sice v tomto ohledu vyslovují svá přání, ale ta většinou vycházejí z nedostatku dětí příslušného pohlaví v rodině. Informátorky nepřipouští, že by byly do dětí projektovány ambice nebo konkrétní představy o budoucí profesi. Za nejdůležitější považují, aby vychovaly děti slušné, sociálně zdatné a umožnily jim svobodný rozvoj podle vlastních přání. Výsledky mého výzkumu mi dovolují konstatovat, že mateřství na počátku 21. století není výhradní záležitostí ženy, nýbrž je v rámci rodiny intenzivně sdíleno jako společná hodnota partnerů i celé rodiny.

Informátorky vypovídají také o zapojování partnera do příprav na narození a pozdější péče o děti. Otcové jsou na přání žen často přítomni u porodu a pomáhají při večerní péči o novorozeně. U větších dětí otcové častěji zajišťují zábavu a výlety. Informátorky tuto pomoc oceňují, počítají s ní a jsou na ní do značné míry závislé při svých aktivitách mimo rámec rodiny. Výchova dětí je vnímána jako společný úkol obou rodičů. Jen výjimečně se otcové podílejí na domácích pracích pravidelně. Ačkoli základní činnosti ovládají a dokáží ženu v případě potřeby nahradit, povinnosti v domácnosti náleží i nadále z větší části ženám. Podle tradičního modelu zůstávají ženy i nadále manažerkami a současně vykonavatelkami péče o domácnost a o děti. Na tomto rozdělení rolí se příliš nemění ani v době, kdy se žena současně věnuje zaměstnání. Informátorky považují tento model za daný a neprojevují přání ho měnit. Některé informátorky jsou velmi emancipované a svou profesní kariéru vnímají jako důležitou nejen z ekonomických důvodů, ale také z hlediska vlastní seberealizace mimo sféru rodiny. Rodina a děti však mají vždy přednost. Provedený výzkum dále ukazuje, jak nezastupitelnou roli hrají v dnešní době při péči o děti prarodiče. Informátorky jejich pomoci podle možností pravidelně využívají a velmi ji potřebují. Nejbližším členem širší rodiny bývá pro ženu matka, s níž intenzivně prožívá své mateřství. Vztahy s tchýní bývají chladnější, ale její pomoci v péči o vnoučata se žena nezděkuje. Tato zjištění plně korespondují s výsledky sociologického výzkumu z roku 2005, věnovaného strategiím kombinace práce a rodiny, podle nichž v českých rodinách přetrvávají tradiční vzorce rozdělení rolí, péče o domácnost a děti zůstává až na výjimky úkolem ženy. Péče o malé děti se má odehrávat nejlépe v rámci rodiny, každodenně je využíváno pomoci prarodičů, zatímco soukromé služby péče o děti jsou využívány jen minimálně.⁶²

Výsledky mého výzkumu potvrzují, že i na počátku 21. století leží hlavní část povinností v rodině a domácnosti na ženách. Nelze však říci, že by informátorky vnímaly tradiční rozdělení rolí v rodině jako nespravedlivé a přáli si je zásadně měnit, jak deklarují feministické směry: „*Genderové vztahy v české rodině jsou zatíženy výraznou asymetrií. A tak není divu, že dělba práce v domácnosti a rodině bývá ženami hodnocena jako nespravedlivá a že tento pocit nespravedlnosti bývá u žen dáván do přímého vztahu s jejich spokojeností, resp. nespokojeností v rodině, potažmo s manželem či partnerem..... V sociologické ani feministické teorii nepanuje jednotný názor na to, jak má být kýžené*

---

⁶² A.KŘÍŽKOVÁ, H.MAŘÍKOVÁ, H.HAŠKOVÁ, J.BIERZOVÁ, *Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita*, 1. vyd., Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006, s. 95-97.

*rovnováhy či symetrie v novém genderovém uspořádání rodinných rolí dosaženo..., vždy půjde o to, aby vklady aktérů byly víceméně rovnocenné...“.*⁶³ Informátorky mého výzkumu neusilují o rovnocenné rozdělení povinností mezi partnery. Postačuje jim intenzivnější zapojování partnera do péče o děti a občasná výpomoc v domácnosti.

Samostatná část mého výzkumu byla věnována oblasti iracionálních představ a úvah o mateřství. Výsledky naznačují, že pověry a mýty spojované s těhotenstvím a porodem nejsou pro informátorky aktuálním tématem. V rámci výchozích rodin již dochází jen zřídka k předávání těchto tradičních představ. Při důkladnějším dotazování informátorky vyjmenovaly a popsaly řadu existujících doporučení i zákazů určených ženám v době těhotenství a porodu, z nichž bylo možno sestavit alespoň základní typologii. Zjištění tohoto výzkumu naznačují, že na počátku 21. století ještě panuje znalost některých pověr, ale svět pověrečných představ už není u žen v městském prostředí živý. Informátorky uvažují ve svém životě prakticky a racionálně. Mateřství je prožíváno jako racionální hodnota.

---

⁶³ H.MAŘÍKOVÁ, „Sociální partnerství muže a ženy v dnešním manželství a rodině – realita nebo fikce?“, In VODÁKOVÁ, OLGA (ed.), *Rod ženský - Kdo jsme, odkud jsme přišly a kam jdeme?* 1. vyd., Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2003, s.103-111.

5. Použité prameny a literatura

- BADINTER, ELISABETH. *Materská láska, od 17. storočia po súčasnosť*. Z franc. přel. EUBICA VYCHOVALÁ. 1. vyd. Bratislava: záujmové združenie žien Aspekt, 1998. 277 s. (Přel. z: *L'amour en plus. Histoire de l'amour maternel*, Paříž: Flammarion 1980). ISBN 80-85549-04-2.
- BAHENSKÁ, MARIE. *Počátky emancipace žen v Čechách. Divčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005. 175 s. Edice Gender sondy, sv. 2. ISBN 80-7277-241-4.
- BAUEROVÁ, JAROSLAVA; BÁRTOVÁ, EVA. *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1987, Edice Sociologická knižnice. 306 s. ISBN 25-018-87.
- BOCKOVÁ, GISELA. *Ženy v evropských dějinách. Od středověku do současnosti*. Z něm. přel. ALEXEJ KUSÁK. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 381 s. (Přel. z: *Frauen in der europäischen Geschichte. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, München: C.H.Beck, 2000) ISBN 978-80-7106-494-7.
- DÖRPINGHAUS, EVA. *Meine Kinder und mein Chef, Mütter im Beruf*. 1. vyd. Zürich: Deutsches Bücherverbund GmbH Stuttgart München 1990. 156 s.
- DUDOVÁ, RADKA; HASTRMANOVÁ, ŠÁRKA; HAŠKOVÁ, HANA; MAŘÍKOVÁ, HANA; VÍZNEROVÁ, HANA; VOHLÍDALOVÁ, MARTA. *Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého rodinného a partnerského života*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR 2007, Edice Sociologické studie, 07/3. 166 s. ISBN 978-80-7330-119-4.
- van DÜLMEN, RICHARD. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století)*. 1.vyd. Praha: Argo 1999. Edice Každodenní život / svazek 3. Díl 1., Dům a jeho lidé. 338 s. ISBN 80-7203-116-3.
- ENNENOVÁ EDITH. *Ženy ve středověku*. 1. vyd. Praha: Argo 2001. Edice Každodenní život, sv. 12. 338 s. ISBN 80-7203-369-7.
- GALA, CYRIL. "České lidové pověry a pranostiky o ženách a z porodnictví". *Moderní babičtví* 2 (2003), zdroj: www.levret.cz dne 5.1.2007.
- GOODY, JACK. *Proměny rodiny v evropské historii*. Z angl. přel. PETRA DIESTLEROVÁ. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2006, 229 s. (Přel. z *The European Family*, New York, Oxford: Blackwell Publishers 2000). ISBN 80-7106-396-7.

- HAMPLOVÁ, DANA; ZEMAN, KRYŠTOF; ŘEHÁKOVÁ, BLANKA; POLÁŠEK, VLADIMÍR; SOUKUPOVÁ, EVA. *Mimomanželská plodnost v České republice po roce 1989: sociální a ekonomické souvislosti*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR 2006, Edice Sociologické studie, 06/5. 92 s. ISBN 80-7330-093-1.
- HANÁKOVÁ, PETRA; HECZKOVÁ, LIBUŠE; KALIVODOVÁ, EVA. *V bludném kruhu. Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství SLON 2006. Ediční řada Gender sondy, sv. 5. 437 s. ISBN 80-86429-49-0.
- HAŠKOVÁ, HANA; ŠALAMOUNOVÁ, PETRA; VÍZNEROVÁ, HANA; ZAMYKALOVÁ, LENKA. *Fenomén bezdětnosti v sociologické a demografické perspektivě*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR 2006, Edice Sociologické studie, 06/4. 153 s. ISBN 80-7330-092-3.
- HROCH, MIROSLAV. *Úvod do studia dějepisu*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1985. 304 s.
- CHALOUPKOVÁ, JANA; ŠALAMOUNOVÁ, PETRA. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR 2004, Edice Sociologické studie, 04/07. 60 s. ISBN 80-7330-062-1.
- KŘÍŽKOVÁ, ALENA; MAŘÍKOVÁ, HANA; HAŠKOVÁ, HANA; BIERZOVÁ, JANA. *Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR 2006, Edice Sociologické studie, 06/14. 105 s. ISBN 80-7330-112-1.
- LANGMEIER, JOSEF; KREJČÍŘOVÁ, DANA. *Vývojová psychologie*. 3. vyd. Praha: Grada Publishing 1998. 343 s. ISBN 80-7169-195-X.
- LENDEROVÁ, MILENA. *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta 1999. Edice Kolumbus, svazek 142. 304 s. ISBN 80-204-0737-5.
- MAŘÍKOVÁ, HANA. *Proměny současné české rodiny*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství SLON 2000. Ediční řada Studie, sv. 28. 170 s. ISBN 80-85850-93-1.
- MAŘÍKOVÁ, HANA; VOHLÍDALOVÁ, MARTA. *Trvalá nebo dočasná změna? Uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR 2007, Edice Sociologické studie, 07/11. 103 s. ISBN 978-80-7330-135-4.
- MATOUŠEK, OLDŘICH. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství SLON 1997. Ediční řada Studijní texty, sv. 3. 144 s. ISBN 80-85850-24-9.
- MLYNÁŘOVÁ, ALICE. "Těhotenství a příprava na porod v období starověku a středověku". *Gynekolog* 1 (1999): 40-41.
- MOŽNÝ, IVO. *Moderní rodina, mýty a skutečnosti*. 1. vyd. Brno: Blok 1990. 182 s. ISBN 80-7029-018-8.

- MOŽNÝ, IVO. *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství SLON 2006. Ediční řada Studijní texty, sv. 38. 312 s. ISBN 80-86429-58-X.
- MURPHY, ROBERT FRANCIS. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Z angl. přel. HANA ČERVINKOVÁ. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. 268 s. (přel. z *Cultural and social anthropology*). ISBN 80-86429-25-3.
- NAVRÁTILOVÁ, ALEXANDRA. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2004. 414 s. ISBN 80-7021-397-3.
- NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, MARIE. *České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěch i zklamání na cestě k emancipaci*. 1. vyd. Praha: JANUA, 1999. 445 s. ISBN 902622-2-8.
- PEŠKOVÁ, JAROSLAVA. *Role vědomí v dějinách a jiné eseje*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1998. Knižnice dějin a současnosti, sv. 5. 140 s. ISBN 80-7106-217-0.
- RABUŠIC, LADISLAV. *Kde všechny ty děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství SLON 2001. Ediční řada Studie, sv. 32. 265 s. ISBN 80-86429-01-6.
- SULLEROT, EVELYNE. *Krize rodiny*. Z franc. přel. HELENA BEGUIVINOVÁ. 1. vyd. Praha: Český spisovatel, 1998. 61 s. (přel. z *Crise de la famille*). ISBN 80-7184-647-3.
- TOMÁŠEK, MARCEL. "Singles a jejich vztahy; kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabituující jednotlivce v České republice". *Sociologický časopis* 42 (2006): 81-105.
- VODÁKOVÁ, ALENA; VODÁKOVÁ, OLGA. *Rod ženský. Kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?* 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství SLON 2003. Ediční řada Knižnice sociologických aktualit, sv. 8. 356 s. ISBN 80-86429-18-0.

INTERNETOVÉ STRÁNKY

Sociologický ústav AV ČR internetové stránky: www.cvvm.cas.cz

Český statistický úřad internetové stránky: www.czso.cz

Mateřské centrum X v Písku internetové stránky: www.mckvitek.eu

VÝROČNÍ ZPRÁVY

Výroční zpráva 2006, Mateřské centrum X v Písku, vyd. Občanské sdružení přátel mateřského centra, s.1-20.

Výroční zpráva 2007, Mateřské centrum X v Písku, vyd. Občanské sdružení přátel mateřského centra, s.1-23.

